

YYSQ – WWW.YYSQ.ORG

www.kitabxana.net

Milli Virtual-Elektron Kitabxananın təqdimatında

“Çağdaş Azərbaycan bədii nəşri”: 53 (08-26-2014)

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

DƏRƏZARAT

(Nəzm. Nəsr. Tərcümə)

YYSQ - Milli Virtual Kitabxananın e-nəşri

2014

www.kitabxana.net

**Milli Virtual-Elektron Kitabxananın
təqdimatında**

“Çağdaş Azərbaycan bədii nəşri”: 53 (08-27 - 2014)

Bu elektron nəşr <http://www.kitabxana.net> - Milli Virtual-Elektron Kitabxananın “Çağdaş Azərbaycan bədii nəşri” Kulturoloji-bədii layihəsi çərçivəsində nəşrə hazırlanıb və yayılır. Elektron Kitab N 53 (08-27 - 2014)

**Kulturoloji layihənin bu hissəsini maliyyələşdirən
qurum:**

**YYSQ - <http://www.yysq.org> və Azərbaycan
Yazıçılar Birliyi - <http://www.azyb.net>**

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

DƏRƏZARAT

(Nəzm. Nəsr. Tərcümə)

Kitab YYSQ tərəfindən e-nəşrə hazırlanıb.

YYSQ - Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri

Virtual redaktoru və e-nəşrə hazırlayanı: Aydın Xan (Əbiloğlu),
yazar-kulturoloq

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

DƏRƏZARAT

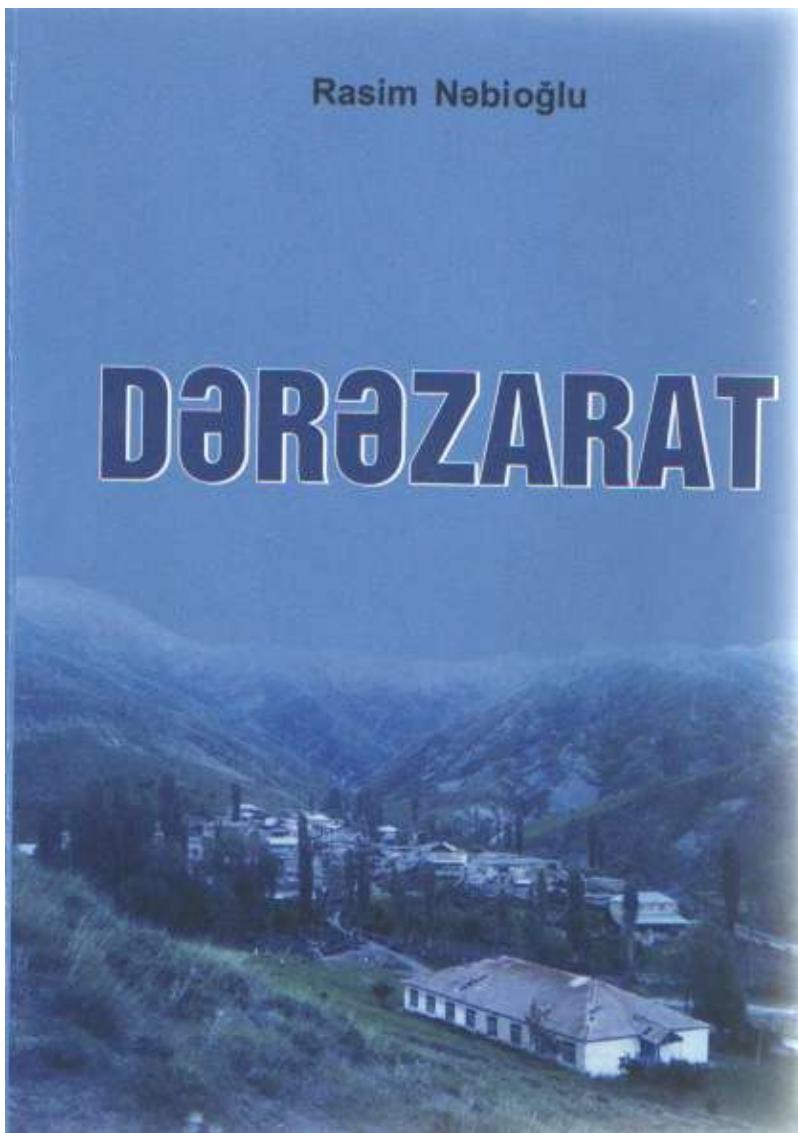
(Nəzm. Nəsr. Tərcümə)

Düzəldilmiş təkrar nəşr

Bakı, YYSQ – 2014

Rasim Nəbioğlu

DƏRƏZARAT

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzarat”

Rasim Nəbi oğlu (Rasim Nəbi oğlu Qurbanov) - rənqidçi, publisist, estetik, tərcüməçi, mədəniyyətşünas, Azərbaycan Yazuçıları, Jurnalistlər və Aşıqlar Birliyinin üzvü, AMEA-nın aparıcı elmi işçisi, felsefe doktoru, Cənubi-Rusiya Humanitar Institutunun (Rostov-Don şəhəri) fəxri professoru, Avrasiya İnzibati Elmlər Akademiyasının (Moskva şəhəri) müxbir üzvüdür.

Rasim Nəbi oğlu respublika və beynəlxalq mətbuatda çap edilmiş 400-dən artıq elmi, ədabi-tənqidli, bədli, publisistik, tərcümə əserinin və "İngilis dilindən vəsait" (1999), "Aforizmlər və hikmətlər sözler" (2007), "Hüseyn Cavidin estetik idealları" (2009), "English-Russian-Azerbaijani Phrase Book - İngiliscə-Rusca-Azərbaycan-ça Danışış Kitabçası" (2010) və s. naşr olunmuş 15 kitabın müəllifi və tərtibçisidir. O, respublikada və xaricdə keçirilmiş beynəlxalq elmi konfrans və simpoziumlarda maruzelərlə çıxış etmişdir. Əsərləri İran, Rusiya və ABŞ-da naşr olunmuşdur.

R.Nəbi oğlu dünya ədəbiyyatı nümunələrini və bir sıra elmi əsərləri dilləmizə tərcümə etmişdir. O, həmçinin bir sıra azərbaycanlı müəlliflərin İngilis dilində çap olunmuş hekaya, povest və romanlarının müərcəclimdir.

Xalq yazuçıları Anar və Yusif Səmədoğlunun Blumington şəhərində (ABŞ) "Müasir azərbaycan nəşri" (Modern Azerbaijanian Prose) antologiyasında, nəşr-dramaturq Əmirlə Pehləvanın isə Berlində İngilis dilində naşr olunmuş əsərlərinin tərcüməcisiidir.

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

DƏRƏZARAT

(Nəzm. Nəsr. Tərcümə)

Düzəldilmiş təkrar nəşr

Bakı - 2013

Redaktoru və ön sözün müəllifi:

Məhərrəm Paşa oğlu Qasımlı,
filologiya elmləri doktoru, professor,
Azərbaycan Respublikası Dövlət mükafatı laureatı

Tərcümə üzrə ixtisas redaktoru:

Leyli Əliheydər qızı Əliyeva,
*AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru*

Korrektor:

Qumru Rasim qızı Qurbanova

Kompüter yiğicısı:

Afət Aftandil qızı Zeynalova

ISBN 978-9952-8232-5-7

© Rasim Nəbioğlu

*Bu kitabı atam Nəbi Qurbanəli oğlunun, anam Hüriyyə
Hacıbaba qızının və bacım Solmaz Nəbi qızının
əziz xatirəsinə ithaf edirəm.*

Tənqidçi, mədəniyyətşünas, estetik, publisist, tərcüməçi Rasim Nəbioğlu (Rasim Nəbi oğlu Qurbanov) on beş ədəbi, elmi, publisistik, tərcümə kitabının müəllifi və tərtibçisidir. Onun bədii yaradıcılıq nümunələrindən ibarət “Dərəzarat (Nəzm. Nəsr. Tərcümə)” kitabına “Xatəmül-Ənbiya” və “Dərəzarat” adlı poemaları, seirləri, etüdlər, esselər, hekayələr və ingilis dilindən tərcümələri daxil edilmişdir. Həmin yazıların əksəriyyəti vaxtilə respublikanın “Ədəbiyyat qəzeti”, “Millət”, “Vətəndaş həmrəyliyi”, “Demokratiya”, “Şəhriyar”, “Qurucu” (Dəvəçi rayonu), “Bilik” (Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutu) və s. mətbuat orqanlarında çap olunmuşdur. Qələm məhsullarında, xüsusən lirik qəhrəmanın monoloqu kimi yazdığı etüd və esselərində daha çox bədii-fəlsəfi ümumiləşdirmələrə meyil göstərən Rasim Nəbioğlu özünün etik - estetik platformasından çıxış edir.

Nəbi Qurbanov
(1913-1995)

R.Nəbioğlunun atası mərhum Nəbi Qurbanəli oğlu Xızı-Bərmək mahalının Dərəzəzarat kəndindəndir. Atası Qurbanəli Murad oğlu və anası Səlminaz Paşa qızıdır. Nəbi Qurbanov Bakı Dövlət Universitetinin coğrafiya fakültəsini və Tiflis Zabitlər məktəbini bitirəndən sonra

Xızı, Siyəzən və Dəvəçi (indiki Şabran) rayonlarındakı şəhər və kənd məktəblərində müəllim, dərs hissə müdürü, hərbi komissar, maarif şöbəsinin müdürü, rayon partiya komitəsində təlimatçı, təbliğat və təşviqat şöbəsinin müdürü, Xaçmaz rayon partiya komitəsinin birinci katibi, məktəb direktoru və s. vəzifələrdə işləmişdir. Nəbi Qurbanov Respublika əhəmiyyətli təqaüdçü idi. Qurbanovlar nəslinin və ailəsinin məlum olan tarixçəsi Quba-Qonaqkənd bölgəsinin Bilgəh kəndindən başlanmış və Xızı-Bərmək mahalında davam etmişdir. Ailənin 44 yaşında vəfat etmiş böyük övladı Solmazdan başqa digər övladlarının adları belədir: qardaşlar - Rauf (övladları Rəşad, Gültəkin), Rasim (övladları Beyrək, Bənövşə, Qumru), Rahib (övladları Vüsəl, Elmir, Təhminə), Rövşən (övladı Nuridə), Ramin (övladı Hüriyyə) və bacılar - Pakizə (övladları Şahin, Emin, Aytəkin), Nuridə, Validə (övladları Aqşin, Elnarə) → uşaqlar → nəvələr.

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
Hüriyyə Qurbanova
(1924-2003)

R.Nəbioğlunun anası mərhum Hüriyyə Qurbanova (qızılıq familiyası Hacıyeva) yeddilik təhsillə evdar qadın olmuş və ailədə uşaqlara erkən yaşlarından daim biliyə, mütaliyə, ədəbiyyata, sənətə məhəbbət aşılmışdır. Onun əslən Quba-Qonaqkənd bölgəsinin Bilgəh kəndindən olan atası Hacibaba Cabbar oğlu sovet dövründə var-dövlətinə görə qolçomaq kimi iki dəfə həbs edilmiş, 1937-ci ildə repressiya olunmuşdur. Anası Dürre Ağababa qızı Şamaxıdan (Sarıtorpaq məhəlləsi) övliya Hüseyn ağanının nəvəsidir.

Solmaz Qurbanova
(1945-1989)

R.Nəbioğlunun bacısı mərhum Solmaz Qurbanova ailənin ən böyük övladıdır. O, Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin məzunu, istedadlı şairə, pedaqoq idi. Siyəzən və Xaçmaz şəhərlərində uzun müddət dil-ədəbiyyat müəllimi işləmişdir. Şeirləri dəfələrlə rayon qəzetlərində və respublika mətbuatında dərc edilmişdir.

Hələ sağlığında Siyəzəndəki musiqi məktəbində tarzən

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzarat”

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri işləyən Əzməmməd müəllim onun iki şeirinə mahnı bəstələmiş və həmin mahnılar rayonun dövlət tədbirlərində ifa edilmişdir. O, 1967-ci ildə rus dili müəllimi Hökmulla Qurbanov ilə ailə həyatı qurmuşdur. Övladları – Abdulla, Əzəmət, Mehman, Məlahət.

Yaradıcılığından bir nümunə kimi 1987-ci ildə yazdığı "Ay aşiq" şeirini veririk:

*Sazından sözülən nə təranədir,
Danışır hər yerdən bizə, ay aşiq?!
Qəlbimi calmaqda məqsədin nədir?!
Məclis qur, gəl başla sözə, ay aşiq!*

*Dədəm Qorqud qoyub sazi yadigar,
Ondan miras qalıb vəfa, etibar.
Söylə, söylə ürəyində hər nə var,
Söz incini çıxar üzə, ay aşiq!*

*Babəkimin qəhrəmanlıq səsisən,
Koroğlunun igidlilik nərəsisən,
"Yandım" deyən Kərəmin naləsisən,
Əsl gəlib burda gəzə, ay aşiq!*

*Aşıq Alı köçdü qaldı təzənə,
Ələsgərin sazi, sözü oldu nə?!
Qız-gəlinlər gözləyirlər bax yenə,
Qoşmanla onları bəzə, ay aşiq!*

Mündəricat

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

"Dərəzara"

Ruhunu danışdırın adam (Ön söz)	9
Tərcümeyi-hal	12
Nəzm	16
Xatəmül-ənbiya -Nəbilərin sonuncusu (poema)	17
Dərəzarat (poema)	25
“Bilirəm, bilirəm nə üçün hərdən” (şeir)	37
Kamançaçı qız (şeir)	38
Dəhşət (şeir)	39
Mənim çiçəyim (şeir)	39
Qağayırlara (şeir)	40
“Bilirəm qəfildən oləcəyəm mən!” (şeir)	41
Mən insanam (etüd)	42
Mən özümə qayıdıram (etüd)	45
Yüksəliş (etüd)	48
Canlıların ən alisi (etüd)	50
Göz yaşları (etüd)	52
Nəşr	55
Ağ gün (hekayə)	56
Bəstə-nigar (hekayə)	60
Yaxşı əmi (hekayə)	63
Sınmış ütü (hekayə)	68
Gülçənnət (hekayə)	71
Bakı dəmiryol vağzalından gecə reportajı (hekayə)	76
Əbədiyyət (esse)	80
Etiraf və ya bir qəlbin hıçqırıqları (esse)	83
Ada (esse)	85
Kamillik (esse)	87
Dissertasiya müdafiəsi (miniatür)	93
Tərcümə	95
Uilyam Şekspir.	
Mahni (şeir)	97
Çarlz Makey.	
Düşmənsiz insan (şeir)	98
Lənqston Hyuz .	

<u>www.kitabxana.net</u> – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri	
Zənci müğənnisinin nəgməsi (şeir).....	100
Arzular (seir).....	101
Ceymz Törber.	
Bağçada təkbuynuz at (hekayə)	102
Müxtəlif yumorlar	
Bunu mən etmişəm, köhnə dost! (novella).....	105
“Sadiq” dost	106
Hazırcavab kəndlİ	106
Dünya gülür	108
Corc Bernard Şou.	
“Brienin üç pyesi” (məqalədən parçalar).....	111
Uilyam Həzlit.	
“İngilis şairləri haqqında mühazirələr” kitabı (revyu-icmal).....	116

ÖN SÖZ

RUHUNU DANIŞDIRAN ADAM

Qələm qardaşım Rasim Nəbioğlu qoltuğundakı yiğcam bir qovluğu mənə göstərib təbəssümlə dedi:

- Əgər bilsən, bunun içindəki nədi?
- Yazdı da, nə olasıdı ki!
- Yazı olmağına yazdı, amma açıb baxmasan mətləbi tam dəqiq deyə bilmərəm.

Qovluğu alıb açdım. Demə, Rasim müəllimin gənclik illərindən üzü bəri yazış müxtəlif mətbuat orqanlarında çap etdirdiyi, bir qismi isə əlyazma şəklində olan bəzi şeir və hekayələri, iki poeması, etüd, miniatür, esseləri, həmçinin ingilis ədəbiyyatından etdiyi bir sıra tərcümələriymiş qovluğun içindəkilər. Bir neçəsini elə ikilikdə isti-isti oxuduq. Rasim Nəbioğlunun elmi, ədəbi-nəzəri təfəkkürü qədər bədii təxəyyülünün, poetik duyum və istedadının da tutumlu, ölçülü-biçili, özünəməxsus olduğu janrından asılı olmayaraq hər bir yazısından boy göstərir:

Dam üstündə bürünərdik, yatardıq,
Miçətkəni üstümüzdən atardıq,
Yuxumuza şirin nağıl qatardıq,
İndi hanı bürünçəyim, köynəyim?!
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Bu misralardakı poetik ruh dədə Şəhriyarın «Heydər-babaya salam»ıyla eyni ovqatı paylaşsa da, Rasim Nəbioğlunun həm kövrək könüllü bir qardaş kimi, həm də əhli-qələm kimi birbaşa özüdür. Xəlqi kolorit, doğulduğu torpağın, elin folklor və etnoqrafiya

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
dəyərlərinə bağlılığı da Rasim Nəbioğlunun yazılarına
təravət gətirən əsas yaradıcılıq cizgilərindən sayılmalıdır:

Şehli otlar ayağını yalasın,
Dəvətikan dizlərini dalasın.
Təndirləri indi kimlər qalasın?!
Hanı mənim yağı-çörəyim, əppəyim?!

Vallah, bu əsl şair ruhudur. Elə bir ruh ki, həmin misraları oxuyan istənilən adam buradakı poetik həzinlik və xəlqi koloritin ovsununa düşür özü də bilmədən! Qəribədir ki, islam peyğəmbərinin şərəfinə qələmə aldığı «Xatəmül-ənbiya» poemasının ruhunda da eyni poetik əhvalla qarşılaşıraq. Mənsur şeir, esse və hekayələrindəki, hətta bədii tərcümələrindəki ana axar da elə belədir: lirik-romantik duyğulanması ilə nostalji ovqatın qovuşuğu.

Rasim Nəbioğlu sözə, illah da ki poetik sözə qarşı çox həssasdır. İstər yazdığı bədii əsərlərdə, istərsə də tərcümə işlərində sözü yerli-yerində işlətməyə, lakonik, yiğcam ifadə tərzinə xüsusi diqqət yetirir. Fikrin obrazlı ifadəsi və ilgimabənzər bir bədii lövhə ilə dolayı bir mətləbi çatdırmaq meyli onun yazı manerasının əsas səciyyəsini təşkil edir.

Heyif, min heyif, Rasim Nəbioğlu canında-ruhunda gəzdirdiyi bu poetik enerjisini az üzə çıxardıb.

Rasimin tərcümə işlərində də maraqlı bir nüansi açıq şəkildə görürük: bu da onun şair-tərcüməçi statusunda çıxış etməsidir. Çünkü o, ancaq elə poetik mətnlərə müraciət edir ki, orada özünün lirik-emosional duyğuları ilə yaxın səsləşməni görə bilsin. Bəlkə də tərcümələrin uğurlu alınmasında bu amilin elə dilbilmə bacarığı qədər payı vardır:

Qəhqəhə çəkərək oynayıram mən,
Rasim Nəbi oğlu Qurbanov “Dərəzara”

Qəlbimsə hönkürür yenə ahəstə.

Baxma ki, rəqs edir əl, ayaq, bədən,

Şam tək əriyirəm mən ayaq üstdə.

Orasını da deyim ki, Rasim Nəbioğlunun yazı üslubu özünün canlılığı ilə də seçilir. Səbəbi odur ki, o, elə danışdığı kimi yazır, yazdığı kimi də danışır. Səmimiyyət, ədəbi mehr-məhəbbət üçün bundan doğru yol yoxdur. Rasimin hekayə-nəşr dili bu mənada gözəl bir söhbətdir. O, öz oxucusu ilə söhbət eləməyi bacarır. Ədəbiyyat adamı üçün bundan vacib keyfiyyət yoxdur.

Rasimin qələm məhsullarında, xüsusən lirik qəhrəmanın monoloqu kimi yazdığı etüd və esselərində belə bir məziyyəti də vurğulamaq istəyirəm ki, o daha çox bədii-fəlsəfi ümumiləşdirmələrə meyil göstərir və özünün etik-estetik platformasından çıkış edir.

İstəkli oxucu, Rasim Nəbioğlu sənin yol yoldaşın olmağa layiq bir könül sahibidir. Hər ikinizin yolu uğurlu olsun, yəqin ki, söhbətiniz tutacaq...

**Məhərrəm Qasımlı
professor**

TƏRCÜMEYİ-HAL

Əslən Xizi-Bərmək mahalının Dərəzərat kəndindən olan Rasim Nəbi oğlu Qurbanov 10 mart 1953-cü ildə, atası Nəbi müəllim raykomun birinci katibi işlədiyi dövrdə Xaçmaz şəhərində anadan olmuşdur. Sonra ailəliklə Qızılburun qəsəbəsinə (1954-cü ildən Siyəzən şəhəri) köçmüşlər. R.Nəbioğlu 1959-cu ildə Siyəzən şəhər 1 №-li natamam məktəbin birinci sinfinə getmişdir (müəllimə Zərifə xanım). Eyni vaxtda pioner və məktəblilər evində tar dərnəyində (rəhbəri Xəlifə Atakişiyev) məşgül olmuş, dram-teatr üzrə məşqlərə getmiş, məktəbdə (rəhbəri Namus Ağayev) və mədəniyyət sarayında (rəhbəri Heydər Əliyev) tamaşalarda iştirak etmişdir. Şahid Əbdülkərimovun rəhbərlik etdiyi ansamblda tar çalmışdır. Mədəniyyət sarayının kitabxanaçısı Suğra xanımın təşkil etdiyi kitab müzakirələrində məruzəçi kimi çıxış etmişdir. 1969-cu ildə Siyəzən şəhərində orta məktəbi bitirmişdir. Müəllimləri, daha sonra isə onlardan bəziləri iş yoldaşları olan: Məryəm Həsənova, Fəridə Qüvvətova, Arif Əliyev, Hüseyn Nuriyev, Qənimət Əbdülov, İxtiyar Niftəliyev, və başqa görkəmlı ziyalıları göstərmək olar. 1969-1977-ci illərdə Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər Institutunun (APXDI) – indiki Azərbaycan Dillər Universitetinin ingilis-azərbaycan dilləri fakültəsində təhsil almışdır. Onun "Mahiyət, təzahür" adlı ilk məqaləsi də APXDI-nun çoxtirajlı "Bilik" qəzetində çap edilmişdir (1972). Institutun "Cığır" ədəbi birliyində (rəhbəri mərhum şair-tərcüməçi Allahverdi Tağızadə), tərcümə dərnəyində və Tələbə Elmi Cəmiyyətində fəal iştirak etmişdir. 1973-1975-ci illərdə Rusyanın Saratov və Kuybişev (Samara) şəhərlərində hərbi xidmətdə olmuşdur. Hərbi xidmətdən qayıtdıqdan sonra ali təhsilini davam etdirib tamamlamışdır. Eyni zamanda, Bakı Dövlət Universitetində yaradılmış "Etik-estetik tərbiyə klubu"-nda (rəhbəri Asif Əfəndiyev) fəal iştirak etmişdir. Dəvəçi rayonunda və Siyəzən şəhərində pedaqoji fəaliyyətə başlayaraq müxtəlif şəhər və kənd məktəblərində müəllim, pioner və məktəblilər evində dərnək rəhbəri və direktor, həmçinin texniki-peşə məktəbində, Bakı Axşam Neft Rasim Nəbi oğlu Qurbanov “Dərəzərat”

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri

Texnikumunun Siyəzən filialında işləmişdir. Rayonun “Qurucu” qəzetində (redaktoru Miryusif İsmayılov) ştatdankənar müxbir kimi fəaliyyət göstərmişdir. 30 oktyabr 1977-ci il tarixdə Şəfəq Sabir qızı Hacıyeva ilə ailə həyatı qurmuşdur. Azərbaycan Yaziçılar Birliyinin nəzdində yaradılmış “Gənc tənqidçilər” studiyasına (rəhbəri Nadir Cabbarov) müsabiqə yolu ilə qəbul edilmişdir (1978). Yaşar Qarayevin zəmanəti ilə Azərbaycan MEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun aspiranturasına (qiyabi) daxil olmuşdur (direktoru Əziz Mirəhmədov) (1982). Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində Məmmədşah Atayevin dekan olduğu iki illik rejissorluq kursunu bitirmişdir (1988-1990). Siyəzən şəhər Mədəniyyət sarayında və məktəblərdə dram, bədii özfəaliyyət, qiraət, “Gənc qələmlər” dərnəklərinə və “Xəzər” ədəbi birliyinə rəhbərlik etmişdir. Ədəbiyyat İnstitutunda işə qəbul edilməsi ilə əlaqədar 1990-ci ildə ailəliliklə Bakıya köçmüştür. Akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun elmi rəhbərliyi ilə “Hüseyn Cavidin estetik idealı” mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir (1991). Səməd Vurğun adına Rus Dövlət Dram Teatrında işləmişdir (1992). O, 1994-1997-ci illərdə Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda doktoranturaya çıxmışdır. Bir müddət Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Quba filialında direktor müavini vəzifəsini daşımışdır (1995). Bəzi mətbuat orqanlarında və nəşriyyatlarda korrektor, müxbir, şöbə müdürü, redaktor və baş redaktor olmuşdur. İki illik fars-ərəb dilləri kurslarında oxumuşdur. Onun elmi, tənqid, publisistik məqalə, tərcümə, esse, mənsur şeir, hekayə və s. janrlarda qələmə aldığı yazıları 1981-ci ildən respublika mətbuatında və xaricdə (İran, Rusiya) çap olunmuşdur. Bir neçə beynəlxalq elmi konfrans və simpoziumlarda məruzələrlə iştirak etmişdir. R. Nəbioğlu ümumiyyətlə, 15 orijinal, tərcümə, tərtib kitablarının və 400-dən artıq məqalə, oçerk və bədii yazıların müəllifidir. R. Nəbioğlu bir sıra elmi, ədəbi və dini-fəlsəfi kitabların redaktorudur. O, “Azərbaycan ədəbiyyatında Şərq konteksti: islam ənənələri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası yazmışdır. 2002-ci ildə Əlibala Hacızadə, Rəhim Əliyev və

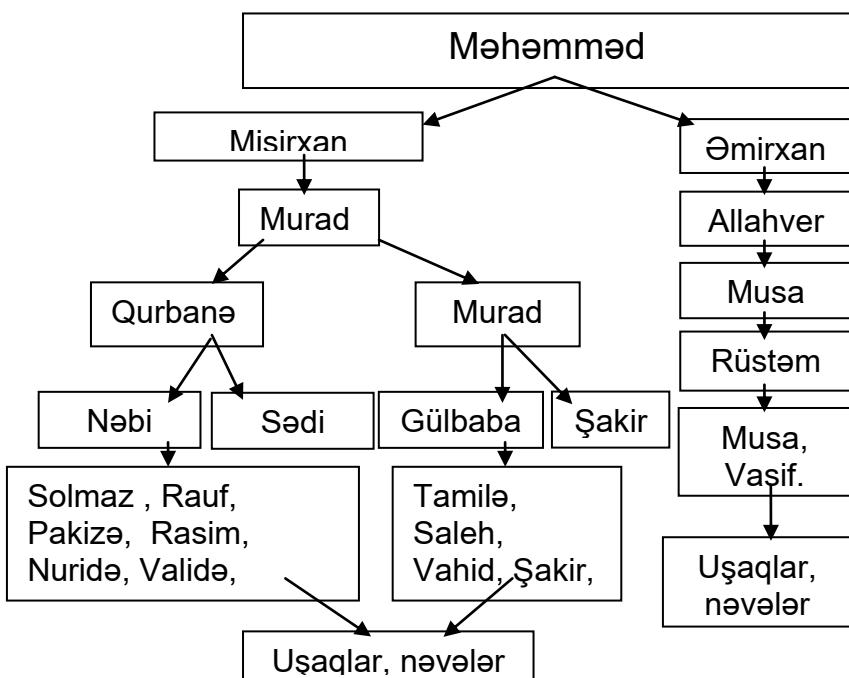
www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
Nadir Cabbarovun zəmanəti ilə Azərbaycan Yəziçilər Birliyinə daxil olmuşdur.

R. Nəbioğlu Azərbaycanın müxtəlif (Xəzər Universiteti, Qafqaz Universiteti, Pedaqoji Dövlət Universiteti, Tibb Universiteti, Lənkəran Dövlət Universiteti, Fövqəladə Hallar Akademiyası, Qərb Universiteti və s.) universitetlərində filoloji-linqvistik və pedaqoji-metodiki fənlərdən, habelə etika, estetika, felsefə, sosiologiya, kulturologiya və s.-dən mühazirə oxumus və dərs demişdir. Cənubi Rusiya-Humanitar İnstututunun (Rostov - Don şəhəri) Bakı filialında dillər və ədəbiyyat kafedrasının müdürü və dekan vəzifəsində işləmişdir. Həmin institutun fəxri professorudur. R. Nəbioğlu Avrasiya İnzibati Elmlər Akademiyasının (Moskva) müxbir üzvüdür. Hazırda Azərbaycan MEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstututunun aparıcı elmi işçisidir. O, həm də Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəniyyətşünaslıq üzrə Elmi-Metodiki Mərkəzin (kulturologiya və sənətşünaslıq indeksləri üzrə Respublika Prezidentinin yanında Ali Attestasiya Komissiyasının siyahısında olan) “Müasir mədəniyyətşünaslıq” elmi, metodiki, publisistik jurnalının elmi redaktorudur. Yəziçilər, Jurnalistlər və Aşıqlar birləşmənin üzvüdür.

Ailəlidir, üç övladı və iki nəvəsi vardır.

RASIM NƏBİOĞLUNUN NƏSİL ŞƏCƏRƏSİ

Çar Rusiyasının müstəmləkəçi siyasetinə qarşı milli-azadlıq müharibəsi aparan Şeyx Şamil hərəkatında şəhid olmuş Məhəmmədin oğulları - Misirxan və Əmirxan adlı iki yeniyetmə qardaş 1850-ci illərdə Quba-Qonaqkənd bölgəsində təxminən dəniz səviyyəsindən 2500 metr yüksəklikdə yerləşən Bilgəh kəndindən Xızı-Bərmək mahalının ındiki Dərəzarat kəndinə - qohumlarının yanına köçmüşlər. R.Nəbioğlunun təqribən son 150 ildə məlum olan nəsil şəcərəsi belədir:

Nəzm

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzara”

XATƏMÜL-ƏNBİYA

(Nəbilərin sonuncusu)

(Poema)

**Bismillahi-Rəhhmanirrahim,
Əuzu billahi - min əşşeytanirracim!**

Ey ulu Allahım, qıl mənə mədəd,
Peyğəmbər vəsfini eyləmişəm əhd!

Ürəyim eşqinlə alışib yanır,
Səni hər hüceyrəm zikr edib anır.

Doxsan doqquz adın – Əsmayıl-Hüsna,
Canından əzizdir hər müsəlmana.

Gözəlsən – sevirsən gözəllikəri,
Qəhr edib hər cürə rəzillikləri.

Bu aciz qulundan çəkmə nəzər Sən,
Hökmünlə edərsən misdən də zər Sən.

İlhəmim, qələmim sənə bağlıdır,
Daim dilimdəsən, ağızım bal dadır.

Ay, ulduz, günəş də nur alır Səndən,
Gecə-gündüz olur həmin səbəbdən.

Özün Samədsən, biz sənə möhtaciq,
Qəlbimdə yaşayır ilahi aclıq.

Ruzumu verənsən, daim Tövfiqsən,
Hər kəsdən, məndən də mənə Rəfiqsən!

Əzəli, əbədi tək Sənsən olan,
Min ildən sonraya kimdir ki, qalan?!

Sənə nisbət olan hər şey anidir,
Biz gəldi gedərik, dünya fanidir.

Fəqət min əsr də dövr etsə həyat,
Peyğəmbər dayanıb canlı, salamat!

Duyuram yanımda qardaşım kimi,
Yandırır qəlbimdə Allah eşqimi.

Nə qədər insanlıq var kainatda,
İslam da yaşayar daim həyatda.

İslamla diridir Rəsuli- Əkrəm,
Ondan məhsərə tək gələcək Kərəm.

O hər bir canlıdan daha canlıdır,
Mənim xitabım da birmənalıdır.

Ey İsmayıllı nəсли, Heydər övladı,
Səninlə Qureyşin tanındı adı.

Haşimi soy əslin hamiya bəlli,
Mövludun bəşərə oldu təsəlli.
Əbdül Mütəllibin əziz nəvəsi,
Bize Abdullahın Mürsəl töhfəsi.

Aminə bətnindən Əmin doğuldun,
Həlimə südündən sən həlim oldun.

Əbu Talib etdi sənə atalıq,
Çox çətin sınaqlar göndərdi Xalıq.

Sadiq tək tanındın uşaqlığından,
Qorxmadın əzabdan, daş-qalağından.

“İqra” dedi sənə Cənab Cəbrayıl,-
“Peyğəmbər olduğun bilinsin, ayıl!”

Ən müqəddəs kitab Qurani-Kərim,
Sənə nazil oldu, dahi sərvərim!

Sığındın sidq ilə ulu Allaha,
Bir inam yaratdın gözəl sabaha.

Sıratül-Müstəqim verildi nişan,
Bəşərin tarixi yazıldı başdan.

Allahın ən gözəl xilqəti oldun,
Gözəl əxlaqınla qəlblərə doldun.

Gəldin, gerçək olsun gözəl xəyallar,
Qalxsın cəhalətdən, oyansın xalqlar.
Ey iki cahanın tək əfəndisi,
İlk dəfə “əbduhu” deyən bəndəsi!

Bədr, Uhud, Xəndək... neçə döyüşlər,
İslam tarixində etdi dönüşlər.

Şəxsi şücaətin oldu nümunə,
Dinsizlər arasında düşdü pis günə.

Adəm, Nuh, İbrahim, Musa və İsa,
Din yolu öyrətdi neçə yolsuza.

Onlar yetirdi öz işin tamama,
Sən isə qapılar açdın İslama.

Sənə göndərildi haqq olan bir din,
Oldun Siracəddin¹, həm də Seyfəddin²!

Sənə məhəbbətdən yoğruldu İslam,
Ey sonuncu Nəbi Əleyhissəlam!

Təqvası olanı qardaş tutdun sən,
Ərəbdən, həbəsdən, türkdən, əcəmdən....

Sultanlar, xaqanlar fövqündə durdun,
Bərabərlikdən bir səltənət qurdun.

Sən Əhməd, sən Mahmud, sən əl-Mustafa...
İman cəfasında gördün sən səfa.

Əbu Bəkr, Ömər, Osman və Əli
Səndən əxz eylədi xəlifəliyi.

Sən heç göstərmədən bir cadu, sehr,
Dünyada yaratdırın Allaha mehr.

Neçə övlad üçün Əbül Qasımsan,
Milyard ürəklərə qulaq asansan³.

Hədisi-şərifin bir örnek, məlhəm,
İliq nəfəsin də hər evə məhrəm.

Yalnız sənə nəsib olmuşdur merac,
Hər sözün, əməlin verər bir əlac.

¹ Dinin cırığı

² Dinin qılıcı

³ Dünyada müsəlmanların sayı bir milyardi keçmişdir.

Sən Allah bilgili bir ümmi⁴ oldun,
Bəşər intibahın elmdə buldun.

Sevginlə dirçəldi gözəl sənətlər,
Səni sevənlərə toxunmaz xətər.

Bütün müsəlmanlar qardaşdır deyə,
Heç kimi qoymadın sənə baş əyə.

Ömrünün hər anı neçə cild kitab...
Adın ağızlarda hey saçar güləb.

İslam düşməninin gözün oyansan,
Həyat yollarında bizə həyansan.

Ən ağır günümədə, çətin anımda,
Həmişə duyuram səni yanımda.

(Ulu Tanrı bizim pənahımızdır,
Bilməsək, ən böyük günahımızdır).

Surətin qəlblərdə tutmuşdur qərar,
Səndən şan-şöhrətli dünyada kim var?!

Allahdan aldığı o böyük amal,
Gerçəkdən düşməni eyləyir pamal!

Sənsən bəşər içrə ən böyük düha,
Sənin tək bir insan doğulmaz daha.

Ürəyin genişdir üfüqlər kimi,
İdrakin parlaqdır şəfəqlər kimi.

⁴ Yazılıb oxumağı bilməyən savadsız

Paklığın, saflığın kanıdır qəlbin,
Bizə yardım üçün uzanmış əlin.

Vəsfin heç siğmayır sözə, sənətə,
Verilməz bir tükün neçə sərvətə.

Sən Allah Rəsulu, son Peygəmbərsən,
Bütün zamanlarda ulu rəhbərsən.

Dediyim hər sözə həyatım zamin,
İmanla döyünsün ürəklər –Amin!

1992

Bu poemani molla Əsəd Dadaşın, dayıdostum Müşkü Ağakərim qızının (Püstəbacı), övliya Əlibaba Dadaşın, qızları Sona və Səyyarə bacılarının; Əlisəfa kişisinin; şəhidlərimiz: Ceyhun Valeh oğlunun, Əzim Mehdi oğlunun; Murad oğlu Gülbaba əminin, bibim oğlu Rəşid Mahmud oğlunun, Əli övladları Zemfira və Bilalın; atamın xalası Sitarə Paşa qızı ilə onun əri Saleh oğlu Eynulla kişisinin; Seyhun Valeh oğlunun əziz xatirəsinə itthaf edirəm. Bu poema ilə həmçinin - mərhum dayılarımın, əmilərimin, xalalarımın, bibilərimin, ata-anamın bütün qohumlarımn, o cümlədən Manafovlar: Aslan, Əziz, Əhmədağa, Əmir, Qiyas və Şamilin; Hacizadələr: Əhməd, Əbdül, Mahmud, Akif, Seyfəddin, Dilarə və Azərin; Zeynalovlar: Tacı və Nurəlinin; Qaraoqlan oğulları: Ziyəddin və Müştəqin; Baxşəlizadələr: Əbü'lqasim, Əbdülləli, Cəvahir, Baxşəli, Seyfəl, Rəhman, Nasırı; Ağasəfər övladları: Yusif, Xanımsoltan və Şafiiyənin; Lətifov Xıdır övladlarının; Teyfur Baha oğlunun; Lenin ordenli Cabir Hacıyevin; Zahid, Zəbi, Dadaş, Əzimov Mehdi müəllimlərin; Əsgərov Dərgah müəllimin və həmçinin digər Əsgərovların; Əşrəf oğlu Əliabbas müəllimin; Mələkxanım, Teybəxanım və Həcərxanımın; Həmzə övladları və Rzayevlərin; Şaban oğulları Sabir və Tələtin; Ağaismayıl övladları: Göyçəkhanım, Nəsibə və Xavərim; Şərqiyə Şəmsi qızının; Əl-eyvaz dayının; Mədinənin (Hacı Əlhəsənin qızı) Sara xalanın; Səmədov Xəlifə və Mahcamal bibinin; Əlisoltan Müştəcəb oğlunun, Qəmər bibi və Zabit əminin; Yarbala kişisinin; Kərbəlai Xəlil və övladları: Şirinbala, Bəyverdi, Heydər müəllimlərin və Cavadov Natiqin; Abbasqulu övladları: Nargül və Şəfiqənin; Rəşid oğlu Mahmudun; İrşad əminin; Seyfəl qızı Ürfə bibinin; Səltənət, Fatma, Maral xalalarımın; Hökümə və Zərnigar bacılarının; Şəri və Heybət Süleyman oğullarının və Əmirağa Heybət oğlunun; Günsə Salman oğlunun; Əliyar övladlarının: Dadaş, Barat və Bayramın; Gülgəz Nurbala qızının, Simuzər bibinin və digər Nurkişi övladlarının: Nəriman, Xanlar, Babaş və Oktayın; doktor Həmid əminin və fantast-yazıcı Namiq Abdullayevin timsalında Abdulla övladlarının; Mirzəbəy kişisinin; Aygilə bibinin; Molla Soltan və Həzrətqulu kişisinin; Şərəfəddin əminin; Mirzəcan övladlarının; Babayev Afətin və övladlarının; Baba və Cavad övladlarının; Şalbuz övladlarının; İlyas, Qiyas və Bəhruz qardaşlarının, Xədicə və Asiya bacılarının; Xəlil kişisinin; Qabil və Cəbrayıł qardaşlarının; Alxas, Ceyran və Ağaverdi Cəfərovların; Ağasəleh övladları: Səfurə, Roza və Əbdülləhəmidin, Alik Zəbi oğlunun; Ramazan kişi və övladlarının və rəhmətə getmiş digər qohumlarımızın, habelə bütün bilməhlilərin,

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
dərəzarathların, xızılhıların, siyəzənlilərin və həmyerlilərimizin xatırəsini
əziz tuturam.

DƏRƏZARAT⁵

(POEMA)

“Dərəzarat” – Azərbaycan SSR Dəvəçi rayonunun Zarat sovetliyində kənd. Rayon mərkəzindən 23 km cənub-şərqdə, Bakı-Dərbənd şose yolundan 6 km, Ataçayın sağ sahilindən 3 km aralı, Yan silsilənin (Böyük Qafqaz) cənub-qərb yamacındadır. Dərəzaratda orta əsrlərə aid qəbiristan, xırman yerləri, təsərrüfat quyuları və s. aşkar edilmişdir. Kəşfiyyat xarakterli arxeoloji qazıntılar zamanı (1957) qəbiristandan şirli və şırsız gil qab qırıqları, şüşə bilərzik parçaları, daş və sümük muncuqlar, sümük düymə, dəmir toqqa, Eldəgəzələr dövrünə aid mis sikkə və s. tapılmışdır. Təsərrüfat quyuları dairəvi, ağızdan dar, dibə getdikcə enli formadadır. Dərəzaratdan müxtəlif vaxtlarda üzərində çoxlu dairəvi çökəklikləri və bir uzunsov yasti çala olan iki böyük daş (ehtimal ki, bu daşların üzərində müəyyən oyunlar oynanılmışdır), mis manqal və s. də tapılmışdır. Arxeoloji materiallar Dərəzaratın XII-XV əsrlərdə yaşayış məskəni olduğunu göstərir.

Ədəbiyyat: Xəlilov C.Ə., Dərəzaratda orta əsr kəndi, Azərbaycan tarixinə dair materiallar (Azərbaycan Tarixi Muzeinin Əsərləri), c. 3, 1960.”

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. On cilddə. III cild. Bakı, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının Baş Redaksiyası, 1979, səh. 420.⁶

⁵ «Dərəzarat» toponiminin müxtəlif yozumları vardır. Mənim fikrimcə, «Dərə» - Azərbaycan-türk sözü olub, iki dağ və təpə arasında, eləcə də düzənlilikdə uzun dərin çuxur, vadidən mənasındadır. «Zarat» isə ərəb dilində əsən küləklər mənasını verir. Qurani Kərimin 51-ci surəsi «əz-Zariyat» («Əsən küləklər») adlanır.

⁶ “Dərəzaratda orta əsr kəndi” məqalesinin müəllifi mərhum professor Cabbar Xəlilov (1928-1994) haqqında bize geniş məlumat veren və onun Xizi-Bərmək mahalında, həmçinin digər regionlarda apardığı arxeoloji axtarış və tədqiqatlarını davam etdirən oğlu - AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, doktor Xəlilov Mübariz müəllimə minnətdarlığımızı bildirərək, elmi fealiyyətində uğurlar arzulayıraq.

*Babadağın tuşundakı zirvədə -
Viranə kənd... qartalların məskəni...
Babamızın binə daşı var burda,
Əfsuslar ki, heç kim dönmür bu yurda.
Bilgəh kəndi - əcdadımın vətəni,
Ayırmışlar burda başdan bədəni...
Mümkün deyil, qaytaraq biz ötəni.
Bilgəhlilər – hamı pərən-pərəndir,
Ayda, ildə bir-birini görəndir,
Fəqət ürəkləri bir döyünenəndir.
Yaxın-uzaq bir-birini səslərlər,
Qohum-qardaş bir-biriçün əsərlər.
Əzizi-mən Nurəliyə borcluyam-
O göstərdi – uca dağlar oğluyam!
Belə çıxır hər tərəfdən dağlıyıq,
Qubaya da, Xızıya da bağlıyıq.
Vətənimse - Azərbaycan ölkəsi,
Allahın tək, ən sevimli bölgəsi.*

Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Hər nemətim – duzum, suyum, çörəyim!

Gördüm səni – yenə ürək atlandı,
Dizim mənim səcdə üçün qatlandı,
Hər görüşün xəyalıma qanatdı,
Dərəzarat, keçmişləri anarsan?!
Məni yenə öz övladın sanarsan?!

Bu dağları qarış-qarış gəzmisəm,
Kəklikotu, turşəng, nanə üzmişəm,
Allah! Necə ayrıliga dözmüşəm!
Sənsən mənim duzum, suyum, çörəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Bulaqların ot-əncərə batıbdır,
İlanların daş altında yatıbdır,
Çinarların gör haraya çatıbdır,
Balan kimi qoy qarşında baş əyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Taxtadüzü əl içi tək hamardır,
Cığırların elə bil ki, damardır,
Tikanından, qanqalından bal damır,
Sən ey arxam, ey söykəyim, dirəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Vardır münbüt, qızıl kimi torpağın,
Bərəkətdir hər bir otun, yarpağın,
Tarixlərdə saxlanılır sorağın,
Yeridir ki, mən özümü lap öyüm,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Həyat bizi yorğa at tək çapırdar,
Gələcəyim bir üfüq tək parıldar,

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzarat”

Ömür-quşdur, qəfəsindən pırıldar,
Dərəzarat, sən əbədi qalarsan,
Gedənləri tarixlərə salarsan.

Lügri – bizim ovçuların oylağı,
Dübrar dağı – çobanların yaylağı,
Dolaylarda bir bəzəkli yaylığı
Xatırladan çəmənləri gəzərəm,
Gül-ciçəyi başına tac bəzərəm!

Ermənidaş o günlərdən ad alıb,
Səngər – düşmən ürəyinə od salıb,
Sakitliyin nakəsləri aldadıb,
Dostuna dost, düşməninə yağısan,
Dərəzarat, namərdə göz dağısan!

Yurddاشların zarafatcıl, əhli-kef,
Səndən əskik olmaz qarmon, zurna, dəf,
Uşaq-böyük dörd tərəfdə vurub səf,
Rəqs eyləyər, şənlənərlər, gülərlər,
Qonşu kəndlər bu büsata gələrlər.

Pirəncətin şəffaf suyu şırıldar,
Ürəkləri sərinlədər, duruldar,
Gölməçəndə qurbağalar quruldar,
Ey nəfəsim, ehtiyacım, gərəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Kölgəlidaş əzəmətlə durubdur,
Bədirbağın ildirimlər vurubdur,
İtuçanın neçə heyvan qırıbdır,
Sən qundağım, sən beşiyim, bələyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Dağövcüyü, Çanaqbulaq, Ərəblər,
Daş qəbirlər, gözə dəyən bu yerlər,
Qədim Pirlər verir bize xəbərlər,
Keçmişimi xəlbirləyib ələyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Burda yemşan, tut ağacı bolluca,
Palıdların gövdəsini kim quca?!
Hər guşəndə var neçə sırr, tapmaca,
Ayrı düşmüş bir quzuyam - mələyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Bir bulaq var, onun adı Aşağı,
Yanı nohur, gözü zəli yatağı,
Nə qədər iç, verər yenə hey yanğı,
Sənə təşnəm sönmür - puçdur hər səyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Dərəbulaq dərələri yarandır,
Səhəngləri qız-gəlini yorandır,
Qoğallanan gürzələri vurandır,
Zəhmətimsən, halal işim, əməyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Qanlıdaşın tarixi çox qədimdir,
Bu tarixi yazmaq mənim əhdimdir,
İnsanların qonaqpərvər, həlimdir,
Hər birisi canım, ruhum, bəbəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Qərbiağac boynun tənha əyibdir,
Bəlkə kimsə ürəyinə dəyibdir?!
Külək, yağış, qar onu çox döyübdür,
Sən qeyrətim, sən papağım, örəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Qan yaddaşım məni burası çağırırdı,
Gəldim, gördüm – lap ürəyim ağrıdı,
Səni belə hansı düşmən qarğıdı?!
Verərəm mən sənə varsa hər nəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Mən deyim sən keçmişləri xatırla,
Dəyirmana gedərdik biz qatırla,
Sərəküdə gecələrdik çadırda,
Eh, hansını deyim, yazım, söyləyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Quzuları itirərdik, tapardıq,
Yumurtanı bir aşağı satardıq,
Ulaqları qovub kəmənd atardıq,
İndi yenə atı çılpaq sürəydim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Mal-qaranı sübh örüşə qoşardıq,
Axşamacan yumbalaxaş aşardıq,
Ah, o günlər nə qayğısız yaşardıq!
Hani indi dəcəlliylim, həvəsim?!
Dərəzarat, sənsən mənim hər kəsim!

Xartut, əncir, böyürtkəni yiğardıq,
Bostanlara dolu kimi yağardıq,
Nehrə yağın lavaşlara yaxardıq,
Pencək, səndəl görərdimi heç əynim?!
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Xəlvət qaçıb qobularda çımərdik,
Keçilərin döşündən süd əmərdik,
Kartofları köz içinə gömərdik,
Bilməz idim varmı mədəm, böyrəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Payız oldu – quşlara dən səpərdik,
Göyərçinin dimdiyindən öpərdik,
Turş zirişi gözümüzdən təpərdik,
Tutan dizim, vuran qolum, biləyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Dam üstündə bürünərdik, yatardıq,
Miçətkəni üstümüzdən atardıq,
Yuxumuza şirin nağıl qatardıq,
İndi hanı bürünçəyim, köynəyim?!
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Yadımdadır çirt-çirt yanın tonqallar,
Bişən plov, tüstülenən manqallar,
Xəşil, bozbaş, yarpaq-yarpaq xinqallar,
Doyardımmi, səhər-axşam hey yeyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Böyüklərlə tövlə, pəyə tikərdik,
Əldə külüng uzun arxlар çekərdik,
Səngər deyən dağın bağın sökərdik,
Dururmu o mənim belim, xərəyim?!
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Xanalarda nənəm xalça toxurdu,
Əlvan rənglər necə gözəl qoxurdu,
Daraq, cəhrə zümrüt edib oxurdu,
Bir əlcim yun verin mənə əyirim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

İtiləyib dəryazları daşlardıq,
Otu çalıb, xışlıya başlardıq,
Xəmir kimi köpüb, aşılıb daşardıq,
Kələyalda boldu otum, çıçayım,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Oynayardıq topaldıqaç, gizlənpaç,
Bilməz idik qarnımız tox, ya ki ac,
Səhər-axşam ora yüyür, bura qaç,
O günləri indi bir də görəydim...
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Bir qumral saç qız da düşür yadıma,
Yazılımışdı o bəxtimə, adıma,
Fəqət, tale kəsdi yeddi qatıma,
Başqasına qismət oldu o bəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Bu torpaqdan nə yedimsə nuş oldu,
Uşaqlığım gözəl vaxta tuş oldu,
O çağlarım elə bil ki, quş oldu,
Harda qaldı oynamağım, gülməyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Gördüklərim sanki ilgim, yalandır,
Babam köcüb, yurdu qalıb, talandır,
Biz ölərik, bu dağ-daşsa qalandır,
Həyat şirin, ömür gödək, neyləyim?
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Qoca-cavan şəhərlərə enəndən,
Lampaların işıqları sönəndən,
Baxtın üzü bu yerlərdən dönəndən,
Sənsən mənim ürək ağrım, göynəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Qələm əkdiñ görərdin ki, bar oldu,
Hər tərəfə yaxşılığın car oldu,
Neçə müdrik kişilərin var oldu!
Bir Qaf idin – söykənmişdi kürəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Get bulağ – yarpız dolsun burnuna,
Gözlə, düşmə hörümçeyin toruna,
Varmı bir kəs – gögeyimdən qoruna?!
Vızıltısı – tar-qavalım, tütəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Şanapipik, kəklik, bülbül seyrəlib,
Bayquş ular, cığırların göyərib,
Gələn gündən qəlbim yaman köyrəlib,
Çağırıram – gəl, ceyranım, ürgəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Yemlik, şumu, quzuqulaq kim yiğir?!

Qapıları açan yoxdur, ha çığır!

Axşam oldu, ürəyimi qəm sıxır,
Kölgəyəmmi qaranlıqda əriyim?!

Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Qoşa öküz arabası gəlməyir,
İndi heç kəs taxıl, ət-yağ bölməyir,
Qanım qara, üzüm-gözüm gülməyir,
Dinlə məni, qoy boşalım, kükrəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Məscid, məktəb kərpic-kərpic sökülür,

Dəyirmanın suyu hara tökülür?
Qəm yükündən əlif qəddim bükülür,
Kürkəddibağ hanı? Ora bir dəyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Ambar uçub, Bağlar yanıb kül olub,
Baxan yoxdur, soğan, keşniş gül olub,
Bu vaxtacan gözümüzdə tül olub,
Görəmişik, gözəlliyi, mələyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Şehli otlar ayağını yalasın,
Dəvətikan dizlərini dalasın,
Təndirləri indi kimlər qalasın?!
Hani mənim yağı-çörəyim, əppəyim?!
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Həyat bizi keşməkeşdə sınadı,
Günahkarlar bir-birini qınadı,
Məzlumların sıniq qolu, qanadı,
Mənimsə var həm qanadım, lələyim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Xızı –Bərmək mahalının gözəli,
Səndə idi tərəqqinin əzəli,
Keçəcəkdir ömrünün bu xəzəli!
Onda mən də döñə-döñə qoy deyim:
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!
Heç əlləşmə, keçən günə gün çatmaz,
Bilişəm ki, keçmişlərim qayıtmaz,
Keçdi ömr, dünya bizi yarıtmaz,
Aman, əcəl! Bu torpaqda ölüydim,
Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim!

Gözləyirəm mən basaraq səbrimi,
Rasim Nəbi oğlu Qurbanov “Dərəzarat”

Qoca dünya, üzün bəri dönərmi?!

Ağyamacda qaziyin siz qəbrimi-

Qoy otunu, torpağını iyəleyim,

Dərəzarat, kəndim mənim, ürəyim! ⁷

1985

⁷ Poemadakı təsvir və təqdim Xızı-Bərmək mahalında - indiki Siyəzən rayonunun Beşdam ərazi dairəsində (icra hakimiyyətinin nümayəndəsi Eyvaz Manafov) yerləşən Dərəzarat kədinin 1970-80-ci illərdəki mənzəresini eks etdirir. Əsl-i-kökü türk soylu olan Mollalı, Molla Zeynallı, Hellaclı, İrafı, Qulamalı, Əmirli, Hüseynli, Santorpaqlı (şamaxılı), Baxışlı və b. tayfaların, nəsillərin nümayəndələrindən ibarət bu kiçik dağteyi kəndində vaxtile - 60-ci illərin əvvellərində rəhmətlik böyük bacım Solmaz ilə birlikdə 40 ev saymışdıq. Həmin vaxtdan keçən dövr ərzində kənd boşalmışdı. Son 20-25 ildə isə ölkəmizdəki torpağa, kəndə qayıdışla əlaqədar olaraq Dərəzaratda canlanma yaranmışdır. İndi kənddə 20-yə yaxın evin ocağından tüstü çıxır. Siyəzəndə "Dərəzarat" adlı kafe fəaliyyət göstərir(müdiri Qərib Əmir oğlu).

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

"Dərəzarat"

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
**“BILIRƏM, BILIRƏM
NƏ ÜÇÜN HƏRDƏN...”**

Bilirəm, bilirəm nə üçün hərdən,
Çəpəki baxışla süzürsən məni.
Saçların, saçlarım ağardı dən-dən,
Doğrulda bilmədim ümidiłrini.

Arzular ürəyin, qəlbin barıdır,
Ülvı bir yüksəliş umurdun məndən,
Hani vədələrim? Ömür yarıdır,
Arxaya həsrətlə baxıram gəndən.

Arzular, diləklər, hardasız, harda?!
Ucalmaq həsrəti yaratdı sizi.
Bəlkə qaranquş tək gəlib baharda
Bizi tərk etdiniz payızda gizli.

Daha baharım da qayıtmaz geri,
Siz isə sanki bir saralmış yarpaq.
Ömür budağımdan qopub düşərsiz,
Alar öz qoynuna sizi də torpaq.

O yaşıl pöhrələr artıq solubdur,
Düşdülər məhbəsdə dərdə, azara-
Öldülər! Ürəyim tabut olubdur,
Sinəmsə dönübdür dərin məzara!

Bilirəm, bilirəm nə üçün hərdən,
Çəpəki baxışla süzürsən məni.
Saçların, saçlarım ağardı dən-dən,
Doğrulda bilmədim ümidlərini.

KAMANÇAÇI QIZ

Xalq artisti Şəfiqə Eyvazovaya

Səslənir mahnılar, çalınır kaman,
Yaxır üzəkləri hicran nəgməsi.
İnləyir, ağlayır o zaman-zaman,
Necə də kövrəkdir səsi, nəfəsi.

Bu qopan sizilti, bu qopan nalə,
Kimindir - kamanın, yoxsa çalanın?!
Bəlkə də, gözəl qız, kamançan ilə
Çekirsən qüssəsin biz insanların?!

Çal, sənin səsindən aləm oyanır,
Bu xalqın belə bir qızı var, əhsən!
Çalmırsan simlərdə, üzəklər yanır,
Çalırsan könlümün tellərində sən!

Ağrılar, acılar qəlbimi dələr,
Gözəl bir təranə ruha qidakıdır.
Kamanda çaldığın həzin nəgmələr,
Bir xalqın köksündən qopannidadır!

DƏHŞƏT

Öz-özünə vurğunluq,
Bataqlıq tək durğunluq,
Alışmaq - fosfor kimi,
Ayırmaq - Bosfor kimi.

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzarat”

Bir ərəb körpəsinin
Göz yaşından həzz almaq,
Azad yaşamaq üçün
Bir-birindən qəbz almaq.

MƏNİM ÇİÇƏYİM

Açılmış çiçəksən dağ yamacında,
İstəyir bu könlüm sənin ətrini.
Dağları, daşları yandırram inan,
Əgər bilməsələr sənin qədrini.

İllər uzunu mən səni gəzirdim,
Ah, mənim çiçəyim, ah, mənim gülüm!
Kessə də qarşımı qar, boran, covğun,
Heç məni qorxutmaz çətinlik, ölüm!

Sən heyran qoymusan günəş, ayı,
Xəyalın həmişə otağımdadır.
O gün gələcəkmi axır ki, görüm
Ətirli ləçəyin dodağımdadır.

QAĞAYILARA

Uçmayın, qaçmayın, məndən uzağa,
Mən də sizin kimi dərdliyəm bu gün.
Heç də sixilmiram qışa, sazağa,
Gəzirəm qəlbimdə açılmaz dügüñ.

Nə qədər xoşbəxtsiz - qanadınız var,
Qalxıb ənginliyə baş vurursunuz.
Gah da alır sizi qoynuna sular,
Sonra qayalarda dik durursunuz.

Başqa bir qayğıınız varmı dunyada?!

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov “Dərəzara”

Şıltaq havadan da kədərlənməyin.

Hər tərəf qağayı – mən də bir ada!

Cox da uzaqlarda siz hərlənməyin!

Qayğılar, əzablar, dərdi-ələmlər,

Çürüdür ömrümü nə vaxtdan bəri.

Ürəyim bir vulkan – püşkürür kədər,

Onunçün qalmayıb yazın təpəri.

Mənim qəlbimdəki açılmaz dügün,

Yaranıb gündəlik ağrılarımdan.

Mən də bir qağayı olsayıdım bu gün,

Cox uzaq uçardım qayğılarımdan.

Uçmayıñ, qaçmayıñ, məndən uzağa,

Mən də sizin kimi dərdliyəm bu gün.

Heç də sıxılmıram qışa, sazağa,

Gəzirəm qəlbimdə açılmaz dügün!

“BILİRƏM, QƏFİLDƏN

ÖLƏCƏYƏM MƏN...”

Bilirəm, qəfildən ölcəyəm mən!

Ya bir gün yuxudan durmaram səhər,

Ya masa dalında yazı yazarkən,

Bir tikəm çörəyi udub bir təhər,

Tələsik getməyə işə hazırlıken,

Əcəl kəsdirəcək başım üstünü,

Oyuncaq həyata güləcəyəm mən!

Bilirəm, qəfildən ölcəyəm mən!

Bəlkə də yollarda qəzaya düşdüm –

Gəlirik həyatda kəllə-kəlləyə.

Bəlkə də atılıb o ölüm püşkü,

Bıçaq zərbəsinə, qəfil gülləyə.

Heç zaman yatmaram, mən xəstə, düşgün,

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzarat”

Elə ayaq üstə gedərəm qəfil.
Alnıma yazılıb - beləcəyəm mən,
Bilirəm, qəfildən öləcəyəm mən!

Fəqət, mən əlvida, demərəm, heç vaxt,
Doymadım, dünyada hələ gözüm var.
Bir qəfil ölüm də yazsa mənə baxt,
Bu torpaq üstündə ayaq izim var.
Bilsəm də qəfildən öləcəyəm mən,
Lap axır nəfəsdə güləcəyəm mən,
Çünki keçmiş deyil, gələcəyəm mən!

MƏN INSANAM

(Poetik etüdlər)

-Mən İnsanam, mən quranam, mən hər şeyi dirildən,
hər şeyə can verənəm. Keçmişim var üzəğardan, bu
günüm var, gələcəyim hey boylanır gündoğardan.

Mənim ömrüm bir tarixdir, mənim ömrüm
dastanlardır, nəğmələrdir, min kitabdır.

Mən soyulan Nəsimiyəm, bu cahana sığmaram mən,
günəş kimi üfüqlərdən doğmaram mən. Mən əbədi bir
günəşəm, nə çıxaram, nə bataram, arzulara, xeyallara
inadımla, iradəmlə mən çataram. Tonqallara qalanaraq
yandırılan Brunoyam.

Mən Babək tək al qanıma boyansam da, milyon dəfə
əzilsəm də, haqq səsimi batırmadım, üsyanımı
yatırmadım. Çaylar kimi çəgləyəram, vulkan kimi
püşkürərəm, ildirim tək çaxaram mən. Neçə qartal
qanadından qoşa qanad taxaram mən, uçub-uçub
yükseklikdən bu dünyaya baxaram mən.

Sizif kimi cəfakeşəm, Prometeylik olub peşəm,
qaranlıqla Danko boyda bir məşələm.

Böyüklüğüm özümdədir, qəlbimdəki gözümdədir,
neçə-neçə dərin hikmət dilimdədir, sözümdədir.

Mən İnsanam, xəyalımda yaratdığım səltənətdə bayılıräm, ayılıram, Beethovenə, Üzeyirə heyranlıqla qul oluram, Rafaelin firçasından, Əcəminin tişəsindən doğulan hər gözəlliyyə vuruluram.

Olum-ölüm sualına cavab təpib mən əbədi ölməmişəm, xəbisliyə, iblisliyə sədd çəkmişəm. Neçə həzin nəğmələrlə ürəklərə od salmışam, bəzən olub kədərimlə tek qalmışam, sevincimi paylamışam.

Mən İnsanam, əzəmətli, çox qüdrətli bir canlıyam. Təbiətin taciyam mən, gözəlliyyin aciyam mən.

Yumruq boyda ürəyim var, bu ürəkdə çeşmələrin təmizliyi, saflığı var. Arzuları, diləkləri dərya qədər bu ürəyin, övladıdır sevinc, kədər bu ürəyin.

Bu dövranın hər dərdini, hər qəhrini öz Füzuli ürəyimlə çəkmişəm mən.

Coşgunluğum dağdan axan şəlalədir. Hirslənəndə vulkan kimi püskürürəm, nəvazişim elə bil ki, bahar mehi.

Ülviliyi məndə ara, böyüklüyü məndə ara, bənzərim var bu dağlara. Kiçiklikdən böyüklüyə, cılızlıqdan əzəmətə, kasadlıqdan zənginliyə, acılıqdan şirinliyə, dayazlıqdan dərinliyə yol keçmişəm, yüksəlişə, tərəqqiyə ən həqiqi yol seçmişəm.

Ümmanların genişliyi, bu göylərin ənginliyi, sonsuzluğu, yer altında mədənlərin, filizlərin zənginliyi, bu dağların əzəmeti, böyüklüyü qarşısında öz-özümü dərk emişəm. Təbiətlə ediləndə müqayisə kiçikliyi mən özümə dərd etmişəm, kədərlənib ağlamışam, bu dağları, bu daşları öz ahımla dağlamışam, səhraları odlamışam. Razılaşüb yaşamadım bu həyatla, kiçikliyin, cılızlığın əleyhinə üsyən etdim!

Ulu Tanrı qarşısında pərəstişlə diz çökərək böyüməyə başlamışam.

Gözəllikdən, ülvilikdən damla düşdü ürəyimə, bu damalar çoxalaraq bir ümmana çevrilibdir. O əzəmət, o

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri böyüklük, o nəhənglik, o sonsuzluq İlahidən mən İnsana verilibdir.

Mən İnsanam!

Əzəmiyəm, əzəmətim cılızlığı dəfn edəndən başlanıbdır!

Qüdrətliyəm, qüdrətim də acizliyi tərk edəndən başlanıbdır!

Mən böyüyəm! Büyülüyüm kiçikliyi dərk edəndən başlanıbdır!

1976

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
MƏN ÖZÜMƏ QAYIDIRAM
(Poetik etüdlər)

Mən anadan olan günü beynimdə bir qırış belə görünməzdi, qəlbim isə bənzeyərdi yağan qara. Mən anadan olan günü gözəlliklər ləkəsizdi, göylər kimi tərtəmizdi. Hami üçün azad əmək, azad sərvət tən bərabər bölünərdi. Güneş isə gen-bol idi, qızıl-qızıl şəfəqiyələ nur səpirdi yere göydən. İnsanlar da şairanə bir vüsətlə ucalırdı hərarətdən, məhəbbətdən, bu qudrətdən! Həyat məni çağırırdı min eşq ilə yaşamağa, min vüsətlə yaratmağa. Daha gözəl, daha əlvan günlər üçün yeni yollar aramağa başladım mən. İldirimdən od qoparıb neçə ocaq, neçə tonqal qaladım mən.

Qışın soyuq-sazağından, yandırıcı şaxtasından, həm yırtıcı vəhşilərin pəncəsindən qorunmağım vacib idi. Mən Azıxda məskən saldım, yarpaqlardan, gön-dəridən paltar biçdim. Mən əlimin zəhməti ilə dolanardım. Xış sürərək yer əkərdim, hərdən cuşa, vəcdə gəlib iş üstündə sayaçı söz, holavarlar oxuyardım, çiçəklərdən, yarpaqlardan mən xalılar toxuyardım!

O vaxt hələ bilməyirdim nədir kətan, nədir fırça. Kobud, qalın barmağımla, dırnağımla ömrümdəki anları mən həkk eylədim Qobustanın daş qayalı sinəsinə.

Mənim beynim qırışlandı,
Qırışlardan naxışlandı!

Keçdi illər, bir-birini əvəz etdi yüzilliklər, ömrümüzə həkk olundu neçə sevinc, neçə kədər. Bir al səhər öz qonşumun bağçasına daş atdım mən, bağcasından meyvə dolu ağacları qopartdım mən, sərvətinin taladı mən...

Bilmirdim ki, öz qəlbimi, ürəyimi talamişdım.

Mənim qəlbim ləkələndi,
Ləkələrdən kölgələndi!

Mən illəri, neçə-neçə qərinəni, əsrləri bax beləcə yaşamışam, ürəyimdə ləkələrdən kölgələri, beynimdəsə qırışlardan naxışları daşımışam.

Bu naxışlar beynim üçün bir tacdırsa, bu kölgələr qəlbim üçün bir qara his! Bu naxışlar yaşıl yarpaq ağacdırsa, bu kölgələr yarpaqlarda yatan tozdur... Varlığımı əzir bu hiss! Mən bunları düşünməzdəm, fəqət bir gün!.. Çox qüvvətli, çox qüdrətli bir əl məni öz əzici zərbəsilə yıldı yerə, dəydi başım neçə daşa. Elə bil ki, yer göy ilə birləşmişdi. Çaxan şimşək, titrəyən yer, təlatümlə coşan dəniz, səmadakı uğultular, gurultular bir çevriliş, bir oyanma olduğunu çatdırırırdı. Bu titrəyiş öz gücünü, qüvvətini, dəhşətini artırırırdı.

Birdən hər şey sakitləşdi!

Günəş çıxbı nur ələdi!

Mən yad idim bu dünyada!

Yeni aləm, yeni dünya bir körpənin gülüşündən nur alırdı. Yeni aləm, yeni dünya insanlıqda yeni məna arayırırdı, yeni dünya körpəlikdən müdrikliyə ucalırdı. Bu dünyanın sinəsində vuran qəlbi - saf körpənin qəlbi kimi, düşüncəsi dərya qədər dərin idi!

Yeni dünya, yeni aləm sanki məni sahilimdən qoparırdı, bu ləkələr, bu kölgələr məskənidən aparırdı!

Xeyallara dalaraq mən öz keçmişim, gələcəyim, gələcəkdə gedəcəyim dünya haqda fikirləşdim. O pak, təmiz vaxtlarımı, o müqəddəs çağlarımı yada saldım. Uzaq-uzaq keçmişimdən qərib-qərib bir səs gəldi qulağıma:

“Qayıt mənə, qayıt mənim saflığımı, tamlığıma. Bu dünyada insan kimi yaşamağı arzulasan, düşüncəni dərinləşdir, irəli get. Bu dünyada insan kimi yaşamağı arzulasan, təmizliyə, bakırliyə sən adət et. Keçmişindən götür ancaq munisliyi, saflığı sən. Düşüncəni dərinləşdir, irəli get! Hisslərini büllurlaşdır, mənə qayıt, mənə qayıt”!

Bu səs məni haraylayır yaşamağa, yaratmağa. Yeni dünya, yeni aləm insanı mən olmaliyam. Təmiz dünya, təmiz aləm saf ürəkli insanların məskənidir.

İndi budur, körpəliyi haraylayıb, keçmişimi ayıldırıam!

Yeni dünya yaranandan mən özümə qayıdırıam.

Mən özümə qayıdırıam!

1977

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
YÜKSƏLİŞ
(Poetik etüdlər)

**(Rübəbə Muradovanın oxuduğu
“Humayun”muğamı üstə)**

*Ey xoş ol məst ki, bilməz qəmi-aləm nə imiş,
Nə çəkər aləm üçün qəm, nə bilir qəm nə imiş!
Məhəmməd Füzuli*

Gözüm nəmli, üzüm qəmli doğulmuşam,
Çünkü hələ bətndə mən özgələrə qıl olmuşam.
Yuxularda görərdim ki, azad quşam!
Lap doyunca olmasa da – uçardım mən sonsuz, əngin
üfüqlərdə,
Sevinc içrə coşub-daşar duyularım, çırpınardı ürəyim də!
Sonra qəfil oxlardım, yarı-yarımcıq kəsilərdi şirin-şirin
uyğularım.
Fəqət indi... Tanrıım mənə əta edib istiqlalı.
İnanırdım olsam da mən
Başı qallı, axır bir gün o Səadət sarayında gedəcəyəm yenə
yallı.
İnanırdım – çünkü mən öz sidqim ilə siğinmişdim Allahımı.
Daha müti bir kölə tək “ləbbeyk” deməm öz şahıma...
...Mənim kimi azadlığa çıxan kəslər toplaşıban
Humay quşu ucurtdular – görək kimdir layiq olan, qadir olan
Bir insan ki, o hamının bu gününü dünənindən qopararaq,
Öz çıynində sabahlara apararaq,
Milyonlara saygıyla, qayışıyla diləyinə qovuşanlar,
Azadlıqdan doğan sevinc duyğusu ilə bir-birinə yovuşanlar
Ölkəsində gerçekliyə çevirəcək
İlahidən gələn hökmü, tapşırığı!
Bomboz şoran torpaqları,
Təşnəlikdən sarı qalan yarpaqları çiçəkliyə döndərəcək,
Şüurlarda, şüarlarda nə köhnəlik varsa onu
Devirəcək, məzarlığa göndərəcək, yeniliyi sevdirəcək...
...Humay quşu seçdi məni!
Bu xoşbəxtlik, ya bədbəxtlik – heç bilmirəm!

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzara”

Fəqət mənim tale payım, qismətimdir.

İndi xalqın dərdi-səri, həm rifahi, həm namusu-

Mənim şəxsi güzərənim, ismətimdir.

Necə olsa mən bu yükü çəkməliyəm-

Hər bir sözdə, hər əməldə tükü-tükədən seçməliyəm.

İşimdəki-gücümədəki bütün məqsəd, məramım da haqdan gəlir,

İnamımda olan səbat xalqdan gəlir...

Bir ölkənin, ölkədəki mənim təki insanların ailəsinə

Ata oldum, baba oldum!

İndi mənə çox doğmadır,

Beş barmağım kimi hamı- hansın kəssən ağrıyacaq!

Nə ögeyim, nə doğmam var,

Nə ayrıca bir qızım var, nə ayrıca bir oğlum var.

Mən özüm də bir oğulam bu millətə, mənim şəxsi nəyim var ki?!

Bütün ölkə sərhədləri daxilində ev-eşiyim,

Torpağının hər qarşı həyətimdir, çəpərimdir, dairəmdir.

Soydaşlarım, cəmiyyətim mənim elə bir ailəmdir.

Yaşamıram özüm üçün kor-koranə,

Mən yaşayıb-yaradıram xoşbəxt olsun həm ailəm,

Həm də bütün dünya, aləm.

Eşidilən bu musiqi, bu təranə,

Bu oxunan nəğmə, şərqi

Bizi bizdən alıb gedər, çünkü muğam

Adılıkdən alılıyə, naqışlıkdən xalisliyə, nadanlıqdan alimliyə

Dirçəlişdir, yüksəlişdir!

1996

CANLILARIN ƏN ALISI (Poetik etüdlər)

Dərin-dərin düşüncələr içində mən bir gün sordum öz-özümdən:

Gəldin-getdin, bu dünyada kimə dəydi sənin xeyrin, heç yetdinmi bir haraya, daş qoydunmu bir binaya, bir

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzarat”

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
saraya?! De görək sən daşınmaz bir ağır yüki
çıyinlərdən saldırdınmı?! Heç yixılan bir insanın qolundan
sən qaldırdınmı, bir ağlayan körpənin sən göz yaşını
silmisənmi?! Dilənçinin, ac insanların ehtiyacın bilmisənmi?
Ağlayanla ağlayaraq, gülənləsə gülmüsənmi, insanlarla
sevincini, kədərini bölmüsənmi?! Heç ömründə bircə
dəfə yalançını evinəcən qovmusənmi?! Yaltaqları yaltaq
deyə, sarsaqları sarsaq deyə çağırımsan, bir haqsızlıq,
insafsızlıq görən kimi uca səslə bağırmışan?! Bir
qeybətçi boşboğazın, bəd danışan yaramazın sözünü
sən heç ağızında qoymusənmi, bir bədnəzər gözlərini
oymusənmi, bir tülükünün, canavarın dərisini
soymusənmi?! Bir nadanın, avaranın günün qara
etmisənmi, ən müqəddəs əzizlərin, ən tərtəmiz
təmizlərin yolunda sən heç ölümlərə getmisənmi?! Öz
küçəndə, şəhərində bircə ağaç bəsləmisən, insanları
gözəlliyyə, yüksəkliyyə, ülviliyyə səsləmisən?!

Əgər bütün bunları sən etməmisən, görməmisən,
şərə qarşı sinəni heç gərməmisən, demək hələ fani olan
dünyamıza gözlərini açmamışan, öz qəlbindən ətrafına
heç bir işiq saçmamışan?!

Demək hələ İnsan adın qazanmadın, kamilliyə
gedən yolu azaltmadın! Demək hələ İnsan adın
daşınmadın, İnsan kimi yaşamadın! Demək hələ tərk
etmədin sən çəgəliq yuvasını, demək hələ dərk etmədin
sən həyatın mənasını! Demək hələ anlamadın bu
dünyaya gelişini, gedişini, bu fələyin gərdişini! Demək
ömrün məhrum olub həm sevincdən, həm fərəhdən,
həm kədərdən, bilməmisən nədir cəfa, nədir səfa, heç
başını ağırtmadın, dərd çəkərək göz yaşını axıtmadın!

Bircə quru nəfəsinlə, həm sürünmək həvəsinlə
biliblər ki, sən dirisən, ölməmisən!

Gəldin-getdin bu dünyaya kimə isti, kimə soyuq?
Səndən daha qiymətlidir, səndən daha ziynətlidir taxta
uyuq. Səndən daha gərəklidir, səndən daha ağıllıdır ən

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
adi bir qara toyuq. İnsan deyil həşəratsan, insanlığa bir
nöqsansan!..

...Dərin-dərin düşüncələr içində mən, bir gün sordum
öz-özümdən: həyat nədir, insan nədir, dünya nədir,
məna nədir?!

Elə həmin andan mənim ayaqlarım torpaq üstə
möhkəm durub, başımdasə günəşdən bir tac qurulub!

Mən torpağın, mən günəşin övladıyam.

Canlıların ən alisi, ən ulusu – ölümüsüzlük timsaliyam!

1999

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
GÖZ YAŞLARI
(Poetik etüdlər)

Həyat mənə yar olmadı! Bir dəyirman daşı kimi əzdi məni, həm ağırtdı, həm ağlatdı, əkdiklərim bar olmadı! Axıtdığım göz yaşları üzdü məni! Bəxtsiz tale! De kim səni yazdı qara? O fələkmi salır məni dardan-dara? Dözməyirəm, gəlib zara! Bir pay ömrü yaşamadım xoşbəxt olan insan kimi! Çekilmişəm çarmixa mən İsa kimi! Nə qədər mən zillət gördüm – çörək tapdım, su olmadı, xörək tapdım, duz olmadı! Doxsan doqquz yüz olmadı, bütövlükdə gözüm qaldı! Çox dumanlı yarınlı yarımcıq yollar keçdim, heç kim deməz izim qaldı. Bu dünyada görmüşəm mən cəhənnəmi, əskik olmaz gözüm nəmi!

Sənəti yox, peşəsi yox, cəmiyyətdə bir yeri yox adam varsa, şəksiz mənəm!

Qəlbində çox arzuları yatım-yatım inildəyən, məqsədinə addım-addım iməkləyən bir insanı göstərsələr, o da mənəm!

Lap təpədən dirnağatək mən bir Qəməm! Bir Əzabam! Bir Ağrıyam! Göz yaşıyam! Olur, hər gün dəfələrlə ağlayıram! Deyin, axı mən neyləyim?! Qəlbə dəyən acı sözlər, bir namərdin qəfil arxa zərbələri, əyri əllər, bəd əməllər, paxilların küdürüti, tərəqqinin süküneti, nələr, nələr, hamı mənə eylər əsər. Bu dərdləri ürəyimdə saxlayıram, bir iş görə bilməsəm də, gizlin-gizlin ağlayıram. Qeybət dolu söz-zöhbətlər, dedi-qodu, turşumuş üz, düyun alın, qudurmuşun haqsızlıqlı, qarnı ac və ayaqyalın uşaqların baxtsızlığı, ədalətin, haqqın küçə iti kimi qapılardan qovulması, şər qüvvənin bəd xassəli bir şış kimi doğulması, yayılması, gözəl-gözəl duyğuların yuxulayıb bayılması, insanların öz kökündən ayrılması ürəyimə çalın-çarpez çəkir dağı, ona görə peşə etdim ağlamağı.

Ağlayıram, çünki bəşər öz-özünü dərk etməyib, müharibə qızışdırıan iblislər də bizi hələ tərk etməyib.

Olur, bəzən sevincdən də ağlayıram! Erkən bahar quşlar nəğmə oxuyanda, təbiət də, ot-çiçəkdən yaşıl xalı toxuyanda, dörd bir tərəf gözəlliklə qoxuyanda gözüm dolur! İki gəncin ülvi, təmiz məhəbbəti, bir mehriban ailənin səadəti, neçə gözəl el adəti, xalqımızın güc-qüdrəti sevindirir ürəyimi! Mən sevincdən gülməyirəm, ağlayıram, göz yaşımi silməyirəm, saxlayıram.

Ey göz yaşım! Bu nə sirdir, kədərdən də, sevincdən də sən axırsan, hansı gizli tükənməz bir çeşmə kimi çağlıyırsan?! Bəlkə elə ürəyimin duyğuları, içimdəki sevgi, həsrət sən özünsən?! Kimliyimi, mənliyimi aşkarlayan cavab əlbət sən özünsən? Soruşmayın mən necəyəm, yaxşı insan, ya ki, pisəm. Qoy ağlayım, ya kədərdən, ya sevincdən, alın baxın göz yaşıma! Mən ağlaya bilmirəmsə, heç bir kəsəm, demək qəlbim daşdır mənim, insanlıqla ülfətimi gərək kəsəm!

Ey insanlar! Dostunuzu sınayın siz ağlayarkən, yanağından göz yaşları süzülərkən!

Vəzifəni verməmişdən yoxlayın siz – qəlbində göz yaşı varmı həmin şəxsin, insanların halına o heç yanırımı, öz xalqına, vətəninə, xidmətini, borcunu o heç anırımı?

Gözəlliyyə qiymət versən, heç tələsmə, hər cür yalan parıltıya, qulaq yırtan gurultuya heyran qalma, coşma, əsmə! Əgər sənin qəlbini o titrədirse, daxilində yanğı, ağrı, ya da fərəh törədirse, bu ağrıdan, bu fərəhdən gözlər dolub nəmlənirsə, demək üçün dərinləşdi, zənginləşdi, həm insani hisslərin zərifləşdi, hər bir kiçik əzələn də mübarizə aparmaqla gərginləşdi! Ey insanlar, göz yaşından, ağlamaqdən çəkinməyin, qorxmayıñ siz, qoy qəlbiniz həssaslaşın, bir-birinin kədərini, qüssəsini başa düşmək, bölüştürmək asanlaşın!

Əzizlərim! Bir gün əcəl qapar məni əlinizdən. Deməyin ki, nə tez getdi, ömrü boyu bir layiqli ad almadı,

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri deməyin ki, lazıminca yüksəlmədi, çox az artdı, bivaxt sındı qələmi də, bilinmədi heç qiyməti - onun yeri qızıl taxtdı.

Deməyin siz bu sözləri vay-şivənlə, heç salmayın qışqır-bağır, məclisimi yola verin, sakit, ağrı!

Əgər görəz doğrudan da bu həyatdan getməyimlə, aranızda boş görünür kiçik bir yer, bü ölümüm bir insanın yoxluğundan xəbər verir, qəlbinizə dağ çəkilir, onda layiq bilsəz bir az ağlamağı, bu şərəfi verin mənə. Həlim-həlim gözünüzü sıxarsınız, tabutumun arxasında göz yaşları axıdarsız!

Bu dünyadan bir insanın köçməyiçün sakit-sakit ağlayarsız, ağlayarsız!

2001

NƏSR

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
AĞ GÜN
(Hekayə)

Ev sahibi həmişə olduğu kimi uşaqların qabağından qalan südü köhnə cama töküb pişiyin qabağına qoydu. Pişik camın ətrafında fırланaraq öz-özünə deyindi: “Yenə süd! Lap südəmər uşağa dönmüşəm. Hanı əvvəlki günlər, ət, baliq, kolbasa yeməkdən çıyrınmışdım. Evin içində pələng kimi gəzib dolanırdım. İndi daha siçan da qalmayıb ki, tutub yeyəm. Bərəkətsiz, bom-boş evdə siçan dişinə vurmağa bir şey tapır ki! Yox, bunlardan mənə sahib, yiye olmayıacaq. Elə bil əvvəlki çörək verən adamlar deyillər. Başına çarə qılmalıyam”.

Pişik qarnını necə doyurmaq barədə çox düşünüb yavaş-yavaş evdən çıxdı. O, ağızı sulana-sulana elektrik xəttinin üstündə oturmuş sərcələrə baxdı: hədər yerə vaxt itirirdi. Həyətdən çıxdı. Birdən yadına düşdü ki, qonşuluqda topuş cüçələr olmalıdır. Asta-asta toyuq hinini pusdu. Burada iri bir xoruz və üç toyuq var idi. Pişiyin əvvəllər nə vaxtsa gördüyü cüçələrdəndilər. O, məyus-məyus oradan uzaqlaşdı. Ürəyində hələ bir özünü də danladı: “Gör a, lap yolumu azmişəm. Yaxşı ki, cüçələr böyüüb. Yoxsa oğurluq etmək, özü də qonşu həyətinə xəyanət gözü ilə baxmaq – heç vaxt!” Acıdan ayaqlarını sürüyən pişik küçənin yuxarı başında evlərdən bir az aralıda yerləşmiş zibilliyyə tərəf baxdı. Əvvəllər şəninə sığışdırmadı, ancaq bu dəfə oğrun-oğrun ətrafa baxaraq “Lənət şeytana!” dedi və üstündən aşib-dاشan iri zibil qablarına tərəf yollandi.

Zibilliyyin lap yaxınlığına çatanda ətrafa boylandı. Axi necə olsa da ev pişiyi idi. Görsələr, nə deyərlər? Pişik oğrun-oğrun zibilliyyin ərazisinə daxil oldu və... gözlərinə inanmadı. Evdə tutub yediyi və axırına çıxdığı siçanlardan beş-altı dəfə böyük bir siçan iştahla bir cüçə ölüsünü yeyirdi. Pişik onun üstünə atılıb yaxasından

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzaraat”

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
yapışmaq istədi, ancaq bu sıçandan elə bir dözülməz iy gəlirdi ki, o, bir neçə addım geri çəkilməli oldu. Pişik qorxaq görünəcəyini düşünərək özünü sindirmədan dedi:

-Ey yekəpər sıçan, yaxşı əlimə düşdün. Aclıqdan ürəyim gedir. İndi səni parçalaram.

Yekəpər sıçan tövrünü pozmadan yeməyini davam etdirirdi.

-Yaxşı-yaxşı bax! Mən sıçan deyiləm, sıçovulam.

Sıçovulun iyi pişiyin başını çatdadıdırısa da, dediyindən dönmədi:

-Nolar, sıçovul ol. Evdə süd içməkdən təngə gəlmişəm. Mədəm bomboşdur. Səni yeməliyəm. İki-üç günlüyə bəsimşən.

-Görürəm ki, sən hələ uşaqsan. Ağlı başında olan pişik heç vaxt sıçovulu yemir.

-Aclıq başda ağıl qoyur ki, qalsın. Lap vicdanı da itirərsən...

-Onu bil ki, bir fit çalsam, bura o qədər it yiğışıl gələr ki, sonra canuvu qoymağə yer tapmazsan.

Pişik ehtiyatla soruşdu:

-Necə bəyəm, itlər sənin dostundur?

-Əlbəttə, mən burada onlar üçün zibilliyi eşələyib yem tədarük edirəm. Çeşidləyir və pay-pay ayıram. Heç gör səndən başqa burda bir pişik gözə dəyir? Nəinki ev pişiklərini, hətta sahibsiz küçə pişiklərini də itlərin əli ilə dərbədər salmışsam: bura yaxın düşə bilmirlər. Baş götürüb gediblər bir qarın yeməkdən ötrü, Allah bilir haraya... Hə, deyəsən, evdə sənə pis baxırlar axı. Özün də tərbiyeli pişiyə oxşayırsan. Qollu-qüvvətli, yarılyaraşıqlısan. Nəsə, səndən xoşum gəldi. Bax, itlər üçün ayırdığım bu ətli sümüklərin ikisini sənə verirəm. Ye, xoş halalın. Qorxma, itləri çağırıb səninlə tanış edərəm.

Pişik acgözlükle sümükləri qapdı və bir anlığa minnətdarlıqla ona baxdı...

Səhərisi gün pişik yenə zibilliyyə cumdu. Daha fərqiñə varmirdi ki, onu görən ola bilər. Uzaqdan dörd itin zibillikdə durduğunu və nə isə yedyini gördü. Çox gözlədi, itlər getmədi. Pişiyin səbri kəsildi, eve qayıtdı.

Növbəti gün pişik zibilliyyə gələndə siçovul işgüzərlinqə nə isə hesablayır və böldürdü. Pişiyin gəldiyini gördü:

-Hə, utanma, gel. Dünən heç görünmədin. Evdən buraxmadılar?

-Yox, m...m...

-Hə, bildim, itləri görüb qorxmusan...

Ancaq nahaq yerə, sənin haqqında onlara demişəm Arxayın ola bilərsən. Ət girdi qazana - oldu yeməli. Mənim arxam, sənin də arxandır.

-Çox sağ ol, siçovul,ancaq bilirsən də, itlə pişik yola getmir axı. Bizimki tutmaz.

-Səni itlərə mən lələşin tapşıraram. Başqa söhbət ola bilməz.

Pişik fikirləşdi ki, daha zibilliyyə getməsin; axır ki, bir xatası çıxa bilər. Onsuz da qonşularda da onun haqqında piça-piç düşmüşdü. Bəziləri onu heç pişik yerinə də qoymurdu. Ancaq cəmi iki gün dözə bildi. Yenə zibilliyyə üz qoydu. Siçovul yenə paya-pay edirdi. Onu görən kimi bir fit çaldı. Budu ha... itlər cəm oldu. Pişik mırıldayaraq qaçmaq istədi. Siçovul dedi:

-Dayan, sakit ol, qorxma. Baxın, sizə dediyim canlara dəyən pişik budur, tanış olun.

İtlər bir-bir özlerini təqdim etdilər. Yavaş-yavaş pişiyin canından qorxu çıxırdı. Sonra onlarla qaynayıb qarışdı.

Siçovul:

-Hə, dostlar, gəlin bu fani dünyada mehribanlıqla yaşayaq, kef sürək!-dedi.

Pişik yatandan-yatana evə gedirdi. Künc-bucaqda yenə siçanlar oynasırdı, ancaq pişik onlara toxunmurdu,

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
çünki siçovul öz qohumlarını tapşırmışdı. Bir müddətdən
sonra pişik heç evə də getmir, öz dostları ilə birlikdə
gecələyirdi.

Pişik ağ günə çıxmışdı.

1996

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
BƏSTƏ-NİGAR
(Hekayə)

“Yox, keçən dəfəki təkrar olunmayacaq. Mən sübut edəcəyəm ki, mənim şöhrətim təsadüfi deyil. Mənim istedadım var. Mənim səsim dağ çayı kimi gur, bülbül cəh-cəhi kimi məlahətlidir. Heç bir müğənni “Çahargah” dəstgahını mənim kimi oxuya bilməz! Mənim zəngülələrimi kim vura bilər? Mən hələ öz son nəgməmi oxumamışam. Mən hələ...”

Bu fikirlərlə ürəyində danışa-danışa Xancan filarmoniyanın məşq otağına açılan qapıdan içəri girdi. Öz adəti üzrə xırda gözlərini lüppüldədən konsertmeyster sevincində ona tərəf cumdu:

- Yaxşı, harada qalmışan? Dalınca adam göndərmişəm. Neçə dəfə evinizə zəng vurmuşam. Zövcən dedi ki, kiminsə ad günündəsən. Vurub-zad eləməmisən? Bax a, biabır olmayaq. Keçən dəfə gördün də başımıza nə gəldi?

- Gördüm, gördüm, “Hisar”la “Müxalifət”i birtəhər yola verdim, “Mənsuriyyə” şöbəsində isə üzzal edə bilmədim - deyə Xancan əsəbiliklə cavab verdi.

Konsertmeyster üzünə vuran spirt iyindən başa düşdü ki, Xancan yenə içib. Ürəyində heyfslənərək ah çəkdi: “Yox, daha ondan əlimizi üzək. Deyəsən, Xancan bir sənətkar kimi artıq məhv olub”.

Axırıncı uğursuz konsertdən sonra məşqlərdə olmamışdı. Yalnız bir dəfə yeyib-içmək məclislərinin birində iki ağız oxumuşdu. Getdikcə hiss edirdi ki, musiqiyə, sənətə əvvəlki vurğunluğundan əsər-əlamət qalmayıb. Kef məclisləri, spirtli içki bir cadugər ifritə kimi onu bağırına daha möhkəm sıxırıldı. Lakin səsi əvvəlki şirinliyini, məlahətinin, şəraqaqlığını itirsə də, özünə inanındı. Keçən konsertdəki uğursuzuğu da bir təsadüf hesab edirdi: bəzən adamın bəxti gətirmir.

Konsert salonu yavaş-yavaş dolurdu. Başlamaq vaxtı idi. Ancaq bu dəfə lojalara bilet satılmamışdı, parterdə də bir neçə sıra boş idi. İlk dəfə idi ki, Xancanın konsertində salon ağızına qədər dolmamışdı.

Xalq çalğı alətləri ansamblı bir rəng çalandan sonra söz müğənnilərə verildi. Tamaşaçılar darıxır və Xancanın səhnəyə çıxmاسını səbirsizliklə gözləyirdilər. Nəhayət, növbə Xancana çatdı. Aparıcı görünəndə salona tam sakitlik çökdü. O bir neçə saniyə mikrofonla qurdalandı. Sonra qalstukunu düzəltdi. Camaatın səbri tükənməkdə idi. Aparıcı bunu hiss etdiyindən bir az da ləngidi, dəsmalını çıxardıb ağızına apardı və yalandan öskürən kimi bir səs çıxartdı. Sonra təbəssümlə:

-“Çahargah” dəstgahı. Oxuyur Xancan Kərimli, - deyərək elan etdi. Salonu alqış səsi bürüdü. Müğənninin səhnəyə çıxması ilə salon yenidən nərə çəkdi. O, sağ-sola baş əydi, lojalara tərəf çevrildi, ancaq orada heç bir tamaşaçı yox idi. Parterin özündə də bəzi yerlər və bütöv sıralar boş qalmışdı. Xancanın üzündə aydın seziklən bir pərtlik var idi. O, daxili iztirabını gizlətməyə çalışaraq dodaqlarını kip sıxdı. Başını dikəldi. Üzündə ona yaraşmayan bir təkəbbür ifadəsi var idi.

...O, artıq “Çahargah” dəstgahının “Bəstə-Nigar” şöbəsini oxuyurdu. Daha doğrusu, oxumurdu, xırıltılı bir səslə zariyirdi. Tamaşaçıların gözlədiyi nəfəsdən, zəngulədən əsər-əlamət yox idi. Son bir ildə aludəsi olduğu spirtli işkilər öz işini görmüşdü. Xancan Allahın ona verdiyi bir nemətin – bənzərsiz səsin qədrini bilməmişdi, onu qorumağı bacarmamışdı. Tamaşaçıların bəzisi peşmançılıqla, bəzisi narazılıqla, bəzisi də ürək ağrısı ilə Xancana qulaq asır, onun böhranlı vəziyyətinə səbəb olan amillər haqqında düşünürdülər. Qabaq sıradan iki nəfər durub gedəndə, sanki Xancanın ürəyinə neşər vurdular. Daha sonra – orta və arxa cərgələrdən də bəzi tamaşaçılar konsertdən yarımcıq çıxdılar.

...Kədərli və yaniqli bir muğam olan “Bəstə-Nigar” a müğənninin öz ah-naləsi də qarışmışdı. Xancan artıq oxumurdu, bəlkə də ağlayırdı, bəlkə də “Bəstə-Nigar” vasitəsilə öz keçmişinə, geri qayıtmayacaq o gözəl, xoşbəxt günlərinə yas saxlayırdı. Hər bir xal, hər bir guşə onun ürəyindən qopan bir nalə idi. O, artıq oxumurdu, dəfn etdiyi keçmiş üçün ağlayırdı. O keçmiş günlərini haraylayırdı. O oxumurdu, “Bəstə-Nigar” üstə ağlayırdı, qəlbindən süzülən göz yaşları içində axındı.

1980

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
YAXŞI ƏMI
(Hekayə)

- Ver aşığıımı, ver deyirəm sənə! Udmuşam, mənimdir.

- Əşı, bir bunun boyuna bax a!.. “Udmuşam, udmuşam”. Al bu da sənin aşığın.

Koppuş sıfətli, dombagöz oğlan bu sözləri deyərək, onun ətəyindən yapışib əl çəkmək istəməyən ariq, solğun bəñizli uşağı arxası üstə itələdi. Sonra məhəllə boyunca uzanan hasarın dibi ilə qaçmağa üz qoydu. Ətrafdakı uşaqlar da bir himə bənd imiş, hərəsi bir tərəfə qaçıdı.

İtelənib yixılan uşaq səssiz-səmirsiz ayağa durub ətrafa boylandı. Heç kim yox idi. Gündən yanıb qaralmış ayaqlarını dizə qədər örtən şalvarının tozunu çırpdı. Ağrıyan başına əl gəzdirdi. Peysərində əli şışə toxundu. Bir dəqiqə başındaki şishi əlləşdirdi, sonra yerə oturub uşağa məxsus bir kövrəkliliklə ağlamağa başladı.

Bu vaxt onun oturduğu yerdən beş-altı addım aralıda yerləşən qapı açıldı. İçəridən 22-23 yaşlarında, qalın qaşları, iri burnu olan, sıx saçları arxaya daranmış bir cavan oğlan çıxdı. Son dəb ilə geyinmiş, xətlərini qulağının dibinə qədər uzatmışdı. O ağlayan oğlana yaxınlaşışib əlini cibinə saldı. Bir siqaret çıxardıb yandırdı, sonra nə isə fikirləşib siqareti yerə tulladı, dabanı ilə əzdi. O biri cibindən bir konfet çıxarıb yeməyə başladı. Uşaq birdən xırp səsinin kəsdi, gözlərini cavan oğlanın ağızına dikdi. Sulanmış ağızındaki tüpürçəyi burnunun suyuna qarışmış göz yaşı ilə birlikdə uddu. Cavan oğlan:

- İgid, adın nədir? – deyə soruşdu.

-Məmməd...Məmmədəli, - deyə uşaq cavab verərək mızıldandı.

- Konfet istəyirsin?

- Yox!

Cavan oğlan cibindən iki iris konfeti çıxardıb ona uzatdı. Məmmədəli tərəddüdlə gözlərini döydü. Sonra ətrafa boylandı. Heç kim yox idi.

Soruşdu:

- Deməzsən?
- Nəyi, kimə?
- Atama deməssən mənə konfet verdigüvi?
- Yox, demərəm.

Məmmədəli konfetləri aldı, sağ əlindəki aşıqları yerə tökdü. Sonra konfetin birini soyub ağızına qoydu. Ağzını marçıldada- marçıldada:

- Sən kimsən? – deyə soruşdu.
- Mən Faiq müəlliməm.
- Məəlimsən? Bəs mən səni heç görməmişəm ki?
- Sizin məktəbdə bu ildən, sentyabrdan dərs deyəcəyəm.
- Bakidən gəlmisən?
- Hə, Bakıda oluruq. Atam da, anam da orada yaşayır.
- Məəllim, Bakıda hamı bu cür şalvar geyir? Keçən ay qonşumuz Səftərin xalası oğlu gəlmişdi, onun da əynində ənlibalaq şalvar var idi.
- Kimə necə xoşdur elə də geyinir. Yaxşı, Məmmədəli, sən axı heç demədin niyə ağaclarındın?

Uşaq doluxsanan kimi oldu.

- Dədəm məni döyəcək. Başimdakı bu qozu görürsən? Bu, məni dögdürəcək. Dədəm yaman hırslıdır. Mir Yusif ağa deyir ki, dədəmin cinnəri var.

- Atan ananı da döyür?
- Anam yoxdur.
- Bu qədər aşığı neynirsən, yiğmişən? Bu yayı sənancaq aşiq-aşiqmə oynamışan?

Uşağıın gözləri parıldadı. Dodaqlarına bir sadəlövh təbəssüm qondu.

- Yox əş! Kənd uşaqları ilə birgə Salmanın bağlarına girmişik, qobuda çimmişik, moruq yiğmişiq...

- Oxumağı bacarırsanmı?

- Nöş bacarmıram. Boyuma baxma, balacayam, sentyabrda ikinci sinifdə oxuyacağam.

- İstəyirsən mən sənə oxumaq üçün bir kitab verim?

- Mənim öz “Ana dilim” var. Bir də axı atam döyər. Deməz ki, bu kitabı sənə kim verib? Döyər məni, ağlayaram axı.

- Heç nədən qorxma. Sən yekə oğlansan. İndi get evə, sənə şəkilli kitab gətirəcəyəm. Özü də ağlama, maşallah, yekə kişisən, sənə ağlamaq yaraşmaz.

Avqustun axırları idi. Faiq təyinat aldığı məktəblə tanış olmaq üçün evdən çıxdı. Bu vaxt yaxınlıqda bir ağlamaq səsi eşitdi. Hasarın dibinə qışılıb için-için ağlayan Məmmədəlini gördü.

- Nə olub? Yenə niyə ağlayırsan?

- Dədəm döyüb, yaman hırslıdır.

Faiq özlüyündə fikirləşdi ki, başqasının ailə işlərinə qarışmağa haqqı yoxdur. Ancaq bu işi belə də qoymaq olmaz. Dərslər başlanan kimi bir tədbir görmək lazımdır. O, əlində tutduğu çantanı açdı. Oradan bir şəkilli jurnal çıxardıb Məmmədəliyə göstərdi. Şəkillərdə “Baba və Turp” əhvalatı təsvir edilmişdi, altında da yazılar vardi. Uşaq əvvəlcə gözünün ucu ilə şəkillərə baxdı, sonra onu maraq bürdü, əlinə aldı. Dodaqları qaçıdı.

- A! ...Siçana bax a. Pişikdən qorxmur?

- Al oxu, onda bilərsən.

- Mən hələ burda oxuyub sənə verrəm. Evə aparmayım.

...Payız girmişdi, dərslər başlanmışdı. Yarpaqlar sanki yayın həsrətindən xəstələnir, saralıb xəzəl olurdu. Bir gün xəbər çıxdı ki, Məmmədəlinin atası montyor Həşimi elektrik vurub öldürüb. Sonra məlum oldu ki, gecə növbəsində içib sərxoş olan Həşim elektrik xətti

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri qırılan bir evə təmir üçün çağırılır və öz səhvi ucbatından ömür xəttini qırır. Faiq yas yerinə gələndə, dəfn mərasimi yerinə yetirildi. Məmmədəli bir uşaq ilə durub ağlayırdı. Faiq onlara yaxınlaşıb:

- Məmmədəli, ağlayırsınız?- deyə soruşdu.

Məmmədəli Faiqin səsini eşidincə başını qaldırdı, əvvəl burnunu, sonra gözlərini sildi. Yanındakı uşaq da ağlamağını kəsdi.

- Faiq məəllim, mən ağlamaq istəmirdim. Mir Yusif ağa, nənəm deyir ki, ağla, necə olsa atondur.

Faiq:

- Bir də sizi ağlayan görməyim. Alın bu jurnalı, keçin bir qırqaqda oturub oxuyun. Sonra əlindəki jurnalı onlara uzatdı. Məmmədəli jurnalı alıb höccələdi:

- Gö-yər-çin.

Jurnalı varaqladılar, nə isə oxudular, üzləri güldü. Öz uşaq təbəssümləri ilə şən bir halda oxumağa davam etdilər. Faiq uşaqlardan ayrılib mərhumu son mənzilə - qəbiristana aparan dəstəyə qoşulmaq istəyəndə qulağı onların arasındaki kiçik dialoqu aldı:

- Bu Faiq məəllim çox yaxşı əmidir.

- Sənə şəkilli kitab verir, onunçun?

- Yox, uşaqları ağlamağa qoymur.

1993

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
SINMIŞ ÜTÜ
(Hekayə)

O, bize qaynayıb qarışmadı. Tənəffüs vaxtı bir kənara çəkilib sakitcə durardı. Onun davranışında, hər bir hərəkətində sanki hazır - qəlib, süni səmimiyyət, xüsusi bir ütülü təmkin var idi. Üç il bir yerdə, bir qrupda oxumağımıza baxmayaraq, o bizim üçün məchul və maraqlı bir tip idi. Çox səliqəli idi. Əynində həmişə təmiz, ütülənmiş kostyum, boynunda iri güllü qalstuk olardı. Köynəyini, qalstukunu da daim təmiz və ütülənmiş saxlayardı. Ayaqqabıları da səliqə ilə təmizlənər, par-par parıldayardı, nədənsə mənə elə gəlirdi ki, o ayaqqabılarının üzünü də ütüləyir. Üzündə, sıfətində demək olar ki, heç bir cizgi, heç bir qırış yox idi: həphamər. Saçını həddindən artıq bir səliqə ilə darayar, yağılayardı. Allah bilir, bəlkə saçını da ütüləyirdi. O çox asta, kəlmə-kəlmə danışır, sözləri səylə seçir, hər bir şeyi ölçüb biçirdi. Danışarkən nazik, arıq əllərini bir-birinə sürterdi, elə bil nəyi isə ütüləyir, hamarlayırdı. Onun yerişi də çox qəribə idi. Çox asta-asta gedən bu adam, ayaqlarını bir müddət yerdə saxlar, sonra özünəməxsus bir hərəkətlə onları yerdə sürütləyər, ehtiyatla bir qıcınlı qaldırıb o birini endirərdi. Onun bu yerişi paltar ütüləməyi xatırladırdı. Elə bil o, öz ayaqlarının pəncəsi ilə yeri ütüləmək isteyirdi. Lakin qrup yoldaşımızda diqqəti cəlb edən əsas keyfiyyət - onun xüsusi bir məharətlə danışmaq qabiliyyəti idi. Elə sözlər, elə ifadələr tapıb işlədərdi ki, onları heç bir kitabda, heç bir lüğətdə tapmaq olmazdı. O bəzən yerinə düşməyən sözlər desə də, bunu öz uzun, dolaşlıq nitqində elə əridirdi ki, biz bəzən onun səhv etdiyini o dəqiqə tuta bilmirdik. Onun xüsusi bir avazla dediyi həmin sözlər, cümlələr bəzilərinin qımışmasına səbəb olurdu. Məsələn, o bu cür sözlər, ifadələr işlədərdi:

“Xalqın bədiiləşən həyatı”, “sülh uğrunda müharibələr”, “cəmiyyətin oyanmış ictimai tarixi” və s. Budur, müəllim soruşur:

- Xalqın həyatı necə idi?

O ütülənmiş sözləri dalbadal üyündüb tökür:

- Xalqın həyatı xeyli ağır idi. Ağalar, şahlar, xanlar əzilən məzlam xalqın, zəhmətkeş kütlənin həyat güzəranını yüksəldib yaxşılaşdırmaq üçün qəti maraqlanmırıldılar və heç nə istəmirdilər ki, bir şey etsinlər. Yadelli istilaçı və işgalçılardan izdihamlı camaat əhalisini, əkin-biçin torpaqlarını, ölkə ərazisindəki şəhər bazarlarını, ticarət mərkəzlərini yandırır, dağıdır, məhv edirdilər. Bununla belə, gərginləşmiş ictimai mühitdəki şərait də az pis deyildi.

O, çox nəzakətli idi. Heç kimin xətrinə dəymək istəməzdidi. Heç kimi incitməzdidi. Məsələn, deyərdi:

- Başını sağdan sol tərəfə çək, mən də görmək üçün baxım, incimirsən ki?

- Xahiş edirəm, qələmini bir dəqiqəliyə yazmaq üçün mənə ver. Etiraz etmirənsə, indi bunu yazım, qurtarandan sonra qaytarıb verərəm sənə. Yaxşı?! İncimirsən ki?!

O, dərs vaxtı seminarda, sorğuda çox sakit olurdu. Heç əl qaldırmazdı. Dərsi bilib-bilmədiyini aşkar etmək çətin idi. Müəllim bunu bilmək üçün mütləq onu ayağa durğuzmalı olardı. Dərsi bilməyəndə utanılmış kimi başını aşağı salardı.

Bir dəfə müəllim keçilmiş dərsi soruşurdu. O, durdu və dedi:

- Bilirsiz, müəllim, dərsi bu gün öyrənməyə heç bir və heç cür vaxt axtarıb tapa bilməmişəm.

- Belə olmaz, dərsə hazır gəlmək lazımdır.

O, dodaqlarını yaladı, sonra:

- Gələn dəfə hər iki dərsi bir-birindən ayırmadan birlikdə, ikisini də bir yerdə əməlli-başlı, hərtərəfli öyrənib sizə nəql edərək danışmağı vəd edib söz verirəm, - dedi.

- Yaxşı, otur.

O, tənəffüs də öz adəti üzrə bir kənara çəkildi. Biz bir neçə qrup yoldaşı ona yaxınlaşdıq, dərsi nə üçün bilmədiyini soruşduq. Doğrusu, onun danışığından bir az xoşumuz da gəlirdi, yeni bize gülməli görünən səhbətlərini, ütülü təhkiyəsini dinləmək istəyirdik. Biz yenə ütülənmiş cümlələri eşitmək həsrəti ilə gözlərimizi onun ağızına dikmişdik. Onun bu istedadı bizi həmişə valeh edirdi. Nəhayət, o, təmkinlə ağızını açıb dilini çıxartdı, dodağını yaladı, bizim sualımıza cavab vermək üçün hazırlaşdı. Bir neçə dəfə udqundu, ütülənmiş qalstukunu hamarlaşı, əllərini bir-birinə sürtüb ütülədi, sonra ütülü şalvarına bir nəzər salıb ütülü baxışlarını uzaq bir nöqtəyə dikərək dedi:

- Bilirsinizmi, bizim evimizdəki ütü sınmışdı. Mən ütünü təmir üçün düzəltdim, orda bir qədər çox ləngidim. Ona görə də bunun üçün dərs öyrənməyə, oxumağa, hazırlanmağa heş cür vaxt və imkan axtarış tapa bilmədim. Ehtiyac var ki, dərsdən sonra zərurətə görə mütləq gedim ütünü geri alıb, evə təcili qaytarış gətiririm. Sınmış ütü ilə yaşayıb güzəran keçirmək olmur. Ütüşüz dolanmaq ağır bir iş olub, çox çətindir...

1978

GÜLCƏNNƏT (Hekayə)

Professor özünün 75 illik yubileyi üçün bioqrafiyasını və biblioqrafiyasını hazırlamalı idi. O, evdə və işdə özünə aid kitab və məqalələrinin siyahısını yenidən nəzərdən keçirir, kənarda qalmış elmi işlərini əlifba sırası ilə həmin siyahıya daxil edirdi. Coxdan əl vurmadığı, içi köhnə dəftər

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzarat”

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri və bloknotlarla dolu böyük çantasını da bircə-bircə araşdırırırdı. O, bəzi qeyd və yazılarını ötəri oxuyur, lazım bildiklərini bir kənara qoyurdu. Bu vaxt onun əlinə bir neçə səhifəsində yazı olan saralmış bir şagird dəftəri keçdi. Professor dəftəri açıb oxudu:

“Gülcənnət, bəlkə də bu bizim axırıncı söhbətimiz olacaq. Mən bu sətirləri yazarkən bütün olub keçənləri bir də xatırladım. Xatırladım o günləri. O unudulmaz, şirin günlərimi... Bir də geri qayıtmayacaq o sənli günlərimi!...

Ordudan qayıtmışa elə tələsirdim ki... Ona görə yox ki, bu həyat romantik və əsrarəngiz olduğu qədər də, sərt və cətindir. Əslində əsgər həyatı mənə çox şey öyrətdi. Bu ayrılıq illərində mən həmişə sənin haqqında düşünər, gələcək həyatımız haqqında min bir xəyalə qapılardım. Bəli, əsgər həyatı aramızda hicran adlanan bir çay axıtdı. Mən sənə çatmaq üçün bu çay üzərindən keçərək sənə çatmaşa can atırdım. Görüş günü yaxınlaşdıqca mən daha səbirsiz olurdum. Bu ayrılıq müddətində sanki mən səni yenidən keşf edirdim, səni yenidən sevirdim... Bəlkə yaşılmışdım... Bəlkə ağıllanmışdım, bəlkə ilk dəfə olaraq sənsizliyim ürəyimi yandırırdı...

Biz söz vermişdik ki, məktublaşmayaq. Belə də edirdik. Ancaq mən həmişə sənin haqqında başqalarından xəbər tuturdum. Ərə getdiyini mənə yananlar da bilmirdilər ki, mənə qara xəbər verirlər. Axi qohum-qardaş bizim bu gizlin, coşqun, hərarətli sevgimizdən xəbərsiz idilər. Axi onlar bilmirdilər ki, sən təkcə mənim sinif yoldaşım deyil, həm də qəlb, könül sirdaşımsan, yaxın həmdəmimsən. Onlar kənd mühitində qızla oğlanın dostluğuna adı bir şey kimi baxırdılar. Yادındamı, biz də uzun müddət özümüzü aldadırdıq ki, biz yalnız adı dostlarıq, başqa heç kim. Ancaq mən ürəyimdə bir sixıntı hiss edirdim səni görməyəndə. Mən hiss edirdim ki, bizim əlaqələrimiz dostluq çərçivəsində qapanıb qala bilməz. Mən duyurdum ki, bizim münasibətimizdə nə isə çatmir, nə isə yarımcıqdır. Mən

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
aşıq-aşkar gördüm ki, bizi bir-birimizə bağlayan təkcə dostluq deyil, bizi dostluq təmin etmir. Ancaq mən bu həddi keçməyə cəsarət etmirdim. Qorxurdum! Sadəlövhəsinə qorxurdum ki, sənin nifrətini qazanam, səni birdəfəlik itirəm. Ancaq sənin baxışlarında mənə aid olan nə isə xüsusi bir ifadə var idi. Mən sənin gözlərindən ürəyini oxumağa çalışırdım. Nəhayət, həmin gün!.. Həmin gün ki, dünya bizə tamam başqa rəngdə görünürdü. Həmin gün ki, biz sanki yenidən doğulmuşduq. Biz əhd-peyman bağlıdıq.

Bəlkə də bütün bunlar indi sənə mənasız görünəcək. Bəlkə də keçmiş yada salmağa dəyməz! Ancaq nə edim ki, mənə qalan yalnız həmin keçmiş, həmin şirin xatirələrdir. Mənim bir şeyim varsa, o da mənim keçmişimdir.

Gülçənnət, bütün olub keçənləri xatırlamaqla sənin üzünə sədaqətsizlik ittihamı oxumaq istəmirəm. Sənin istəmədiyin, yaxından görüb tanımadığın bir adama əre verilməyində kim nə dərəcədə günahkardır, bunu sən daha yaxşı bilirsən. Həyatda, tarixdə, bədii əsərlərdə minlərlə buna bənzər, bəlkə də eynilə təkrarlanan, bəlkə də daha dramatik, daha faciəvi hadisə və epizodlar olmuşdur. İndi bunun elə bir əhəmiyyəti də yoxdur. Əsgərlikdən gələn kimi səni görməyə can atdım. Əlbəttə, mənim bu arzuma heç kim təəccüblənməzdi, təsadüfi görüşə də bel bağlaya bilərdim.

Srağagün səni görmək mənə qismət oldu. Gözlərimə inana bilmədim. Doğrudanmı, bu həmin Gülçənnət id? O məlahətli, incəbel qız, şaqraq gülüşlü şən Gülcənnət? Hani gənclik atəşilə yanmış o ala gözlər? Mənim gördüyüüm tamam başqa Gülcənnət idi. Bu üç ildə sən sanki otuz il yaşamışdin. Sən indi həyatın hər üzünü görmüş, neçə çətinliyə, məşəqqətə sinə gəmiş yaşılı bir qadınsan. Lakin sənin gözlərindəki o doğmaliq hələ qalmaqdadir. Mənim üçün nə qədər əziz olduğunu bir sən bilirsən, bu gözlərdə

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
mənim həyatımın, gəncliyimin bir parçası eks olunmuşdur
Mən nə qədər çalışdım da, bu doğmaliq hissini özümdən
uzaqlaşdırı bilmədim. Odur ki, mən bu məktubu yazmalı
oldum.

İndi mən bu məktubu yazarkən, əvvəllər heç vaxt
fikirləşmədiyim məsələlər üzərində düşünməli oluram.
Görəsən, doğmaliq hissinin sırrı nədədir? İnsanları bir-
birinə bağlayan nədir? Mən sənin üçün kim idim, indi
kiməm? Bəs sən kimsən, Gülcənnət? Mən sevginin
mahiyyətini başa düşməyə cəhd edirəm. İnsan ömrü boyu
minlərlə, on minlərlə adamlar görür, onlarla münasibətdə
olur. Ancaq sən bu minlərdən biri deyilsən, bəlkə mənim
 üçün birincisən. Sevginin mahiyyəti haqqında
düşüncələrim bu nöqtədə gəlib durdu ki, bir-birini sevənlər
başqa insanlardan yalnız fərqləndiklərini görürər. Onlar
 üçün eyniləşmə yox, fərqlənmə ön planda durur. Doğru
deyirmişlər və artıq məndə də belə bir möhkəm fikir
yaranıb ki, bütün insanlar müəyyən bir tamın hissələridir.
Yalnız bu və ya digər tamı yarada bilən yarım hissələr
qovuşanda onlar ideal vəhdəti təşkil edə bilərlər. Bu yarım
hissələrdən biri onu tamamlaya bilməyən başqa bir yarım
hissəylə birləşərsə təbii və düzgün vəhdət pozulur. Nə isə
saxta, süni, bir-birinə uyuşmayan hissələrin xarici birliyi
yaranır. Məhz daxili birliyin, təbii vəhdətin olmaması
insanların ailə bədbəxtliyinin əsasında durur. Elə insanlar
var ki, yalnız onların qovuşması məhz hər ikisini xoşbəxt
edir.

Biz də belə idik, Gülcənnət. Sən mənim üçün
doğulmuşdun. Sən mənim olmaliydin, Gülcənnət! Sən
mənim bəxt ulduzum idin. Sən mənim üçün yaranmışdin,
sən mənim üçün, yalnız mənim üçün işiq saçmaliydin.
Sən, yalnız mənim qəlbimi isitməliydin. Gülcənnət, sən
sükəni əlimdə olan gəmiyə yelkən olmalı idin. Mən indi
yelkənsiz gəmiyəm. Bu gəmi sahildən uzaga gedə bilmir,
uzaqdan Səadət adlı limana baxa-baxa qalıb, onun həsrəti

O gün gözlerinin ətrafındakı qırışları görəndə, könlüm həzin ney kimi inlədi. Gözlərindəki kədər, bənizindəki solğunluq ağır, bəlkə də dözülməz bir həyatdan xəbər verir. Bu dözülməzlik bəlkə də mənəvi ehtiyacın ödənməməsindən, daxili bir iztirabdan doğur, Gülcənnət. Deyilənlər doğru imiş. Deyirlər evdən az-az çıxırsan. Bütün günü evdə olursan. Səhər onu yola salırsan, sonra ev işləri ilə məşğul olursan, paltar, qab-qacaq yuyursan, günortaya, axşama xörək bisirirsən. Onun işi ilə əlaqədar evinizə tez-tez qonaqlar düşür, onları qarşılayırsan, yola salırsan. Səhər açılır, yenidən hər şey təkrar olunur: yola salmaq, paltar yumaq, xörək bişirmək, sevmədiyin adamla ünsiyyətdə olmaq, sənin aləminə yad olan qonaqları qarşılamaq...

Günlər ötür, hər şey beləcə təkrar olunur. Gülcənnət, o gün əllərində qabar gördüm. Təsəvvür etməzdim ki, sən bu qədər işləyəsən ki, əllərin qabarlaşsin. Bəlkə bu qabarlar nisgilli və acı həyatın məngənəsində sıxlın bir qəlbin fəryadıdır, Gülcənnət. Bəlkə bu qabarlar nakam məhəbbətin şahidiidir. Gülcənnət! Bəlkə bu qabarlar elə ürəyinin qabarlarıdır vurub üzə çıxıb.

Gülcənnət! Bu mənim sənə birinci və axırıncı məktubumdur. Sən məni tənha qoyandan bəri, ürəyim ilk dəfədir ki, ən yaxın həmdəmi olmuş bir adama sözünü deyir. Gülcənnət, indi mən tənha və yalqız bir adamam. Sən artıq mənim üçün yoxsan! Mənim tənhalığım yalnız sənin xəyalınla təsəlli tapır. Sənin xəyalın məni təklidən qurtarır, Gülcənnət! Özün mənim olmadın, ancaq xəyalın mənimdir. Səni əlimdən aldılars, ancaq bu xəyalı heç kim məndən ala bilməz. Mən tek deyiləm, Gülcənnət! Sənin xəyalın bu tənha könlümə həmdəmdir. Gülcənnət, mən yalqız deyiləm! Sənin xəyalın mənimlədir!

16 oktyabr 1955-ci il.”

Professor 55 illik vaxt məsafləsindən nakam qalmış ilk

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri məhəbbətinin təfərrüatlarını yada salmağa çalışdı. Lakin nə qədər cəhd etdişə də, saralmış dəftər səhifələrindəki məktubunun yaratdığı təəssüratlara heç nə əlavə edə bilmədi. Vaxtilə yazdığını ilk və axırıncı məhəbbət məktubu ona özgə bir şəxsin yazısı təsiri bağışladı. Yadına heç nə düşmədi. Professorun gözləri bir nöqtəyə dikilərək yol çəkdi...

2005

BAKİ DƏMİR YOL VAĞZALINDAN GECƏ REPORTAJI (Hekayə)

Düz gecəyarisidir. Vağzalın gözləmə zalı əvvəlki illərdə - ittifaqın çox yerlərinə qatarların işlədiyi əyyamda olduğu kimi tünlük deyil. Elə ona görə də demək olar ki, burada hamiya yer çatır. Gecəni vağzalda keçirənləri bir neçə qrupa bölmək olar: yola düşmək üçün qatarı gözləyənlər; gələn qatarda kimi isə qarşılayanlar; alverçilər; evsiz-eşiksiz olanlar və ya hər halda yatmaq üçün buranı seçməyə məcbur olanlar; oğrular, dilənçilər, səfillər. Bir dəstə oturacaqlarda çörək yeyir, çay içir, söhbət edir, bir dəstə yavaş-yavaş mürgüləyir, bəziləri isə mələl-mələl intizarla gözləyirlər. Hamı danışırı. Hər ağızdan bir söz:

- Bajioğlu, kim olursan ol, ev yixma, mərdimazarlıq etmə, heç kimə sataşma. Arvad öldü, tək-tənha qalmışam. Al, iç sən də, "Ağdam" çaxırıdır.

- Necə, adam çaxırıdır?

- Qardaş, get yolunla, mənə ilişmə. Dağlı Hacı, Sanka Zver, Göygöz malakan, Svinya Ələkbər... Sən tanımazsan onları, oğlum. Dünyaya kişilər gəlib-gedib. Mən tək qalmışam. Arvad öldü. Amin!

- Dünən polislər yazıçı möhkəm döydülər. Qoymurlar burda yatmağa. Heç yerdə belə şey yoxdur. Nə Gəncədə, nə Qazaxda.

- Bajioğlu, so storoni vidno. Sən təmiz adamsan. Özünə inanmamışan, başqalarına inanmışan. Al, iç. Səni deyə bilmərəm, axı, mən içən olmuşam, Amin!

- Doğrudur, 24 il içmişəm. Həmişə dükanda, bazarda, anbarda, bazada işləmişəm.

- Sekunda na sekundu. Sən də get arağivi iç, bajioğlu. Ömrümün 17 ilini türmələrdə keçirmişəm. Hər cür insan görmüşəm. Get, qoy bu kişi ilə söhbətimi edim.

- Sən dünyagörmüş kişisən, dayı. Mən hər adama "dayı" demirəm ha! İçirsən iç, ancaq əvvəl ye, mənliyini itirmə. Biz rus deyilik, ivan deyilik. Neçə yaşı var?

- Bir pomidorum var, bir də 71 yaşım var. Qoy mən öz "Ağdam"ımı içim, sən də öz arağivi. Milislər məni möhkəm döydü. Burada qoymasalar, Səməd Vurğun bağına gedəcəm.

- Əmi can, sən çox zəhmətkeş adamsan.

- Mən əzabkeşəm, əzabkeş, oğlum. Allah-təala məni əzab üçün yaradıb. Amin!

- Yatmağa yer var, kim istəyir, yatmağa yer var.

- Neçəyədir?

- İki minə, səhər saat 6-ya qədər.

- Yorğan-döşeyin var?

- Yox, plaskart vəqondur.

- Onda hələ bura yaxşıdır.

- Mən sizi bilmirən, özümsə gedib bağda yatacam.

Həm təniyir məni, heç kim, heç nə deyən deyil. Kimin meyli çəkir, içsin. Al iç, oğlum. İstəmirsən, hə, deməli, özün tək-tənha çək arabanı. Serqo dayı.

- Sizin adınız Serqo dayıdır?

- Oğlum, adım Çerkezdirdir, "Serqo dayı" kliçkamdır.

Məni yaman incididrlər, arvad da öldü.

- Sənin kimi ağısaqqalı, sənin kimi insani nösün axı döyürlər?

- Nanəciblər! İxtiyarları yoxdur.

- Əşşİ, qayda-qanuna baxan kimdir?!

- İç, ancaq əvvəlcə ye. Mənliyini itirmə.

- Fələk, belin qırılsın, onlar evdə də öz ata-analarını söyürlər, döyürlər yeqin.

- Əlimi sənə xeyirliyə uzadıram...

- Əllə danışma.

- Əmi can, indi bağa gedirsən?
 - Nə bilim, bəlkə durub çıxacam, zəlzələ qopacaq.
 - Sən çox müdrik qocasan!
 - Uşaqdan-zaddan nəyin var?
 - Heç kimim yoxdur, bu dünyada tək-tənhayam.
- İsteyirsən, sənin üçün araq alım?
- Çox sağ ol, day-day. Mən qulluğunda olum. Xətrin nə isteyir?
 - Yatmağa yerim var, 2000 manata, səhərə qədər.
 - İndi polislər səni apararlar.
 - Neynəmişəm ki, aparsınlar?
 - İçmisən, piyansan.
 - Elə hamı piyandır burada. Bir-iki arvad-uşaqdan başqa burada ayıq olan var?!
 - Orada oturmayın, mənim yerimdər.
 - Peçət vurmusan?
 - Lap ştamp da vurmuşam!
 - Çox bilirsən, az danış. Otur, oturduğun yerdə.
 - Torbam var orda.
 - Kişinin torbası var burda. Yox bir torbada pişik var.
- Yemərik torbavı, pişiyivi.
- Mən də köhnə kişilərdənəm, e! Möhkəm adamam.
 - Dur get, bajioğlu, qoy çaxırımı içim. Mərdimazar olma, ilişmə heç vaxt. Milisler uzaqda deyil.
 - Ə kişi, sən lap ağı elədin. Nə milis-polis salmışan, gedirəm,ancaq vallahi- billahi biz çörək tapmayıçıq, zəlil olacaqıq.
 - A bala, bundan da zəlil? Qaradan o yana rəng yoxdur.
 - Diqqət! Diqqət! Gəncədən Bakıya gələn qatar...
 - Al, bir dənə "Astra" çək. "Vikeroy" da var.
 - Çox sağ ol, heç kimdən minnətim yoxdur, öz siqaretim var.
 - Azaflı Mikayıł deyir ki, "Qoca qartal..."
 - Yox! Məzahir Daşqın yaxşı deyib...

- Oğlum,qardaşım, tək-tənhayam, yer üzündə, heç kimim yoxdur.

- Hə, necə ki, deyirsən, təkbaşına çək arabanı,
Serqo dayı...

1997

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
ƏBƏDİYYƏT
(Esse)

Adəm övladı ehtiras və məhəbbətdən yaranan qan laxtası kimi ana bətnində məskən salar, rüseyimə çevrilər, sonra ruh gələr – düşərək qəlb evinə. Ruhu olan varlıq bətnində cəmiyyət içrə məskən salar, ünsiyyət tapar. Mayalı xəmir kimi yogrular, yoğrular, insan olar!

Adəm övladı bu ana bətnindəki ünsiyyətdən insana çevrilər. Çünkü eşidər, duyar, şadlanar, qəmlənər, uyuyar, durar, yıxılar, sevər, sevilər, utanar, xəcalet çəkər, hirslənər, qəzəblənər, kin saxlayar, danlayar, danlanar, yalvarar, yalmanar, məyus olar, inanar...

İnsan ətraf mühitdə məskən salar. Qapalı məkan cəmiyyətlə məhdud olsa da, təmas və ünsiyyətə imkan yaradar. Vaxt tamamında insan ana bətnindən düşüb yerə məskən salar. Yenə də duyğulanar, gülər, güldürər, baxar, görər, kədərlənər, paxılıq edər, sevinər, ağlayar, ümid edər, gələcəyə bel bağlayar...

Hər ötən gün ünsiyyət və ülfət çevrəsini genişləndirər, yeni məskənlər salınar: həyət-baca, məhəllə, kənd, şəhər...içrə!

Sevmək, vurulmaq, bağlanmaq, heyrətlənmək, arzulamaq... ruhi ehtiyaca çevrilər.

İnsan uşaqlıq dövründə məskən salar. Uşaqlığın son gecəsini başa vurub gənclikdə, gəncliyin son gecəsini başa vurub cahilliqda, bu minvalla yetkinlik və ahilliqda məskən salar.

Uşaqlığın son gecəsində ulduzlar bir-bir sönərsə, gəncliyin ilk səhərində günəş şəfəq saçar. Gəncliyin son gecəsində ulduzlar bir-bir sönərsə, yetkinliyin ilk səhərində...

Ən başlıcası insan ürəklərdə, yaddaşlarda, xatirələrdə məskən salar.

Gün keçir, ay dolanır, il ötür, məskən-məskən yaranır ömür...

Keçmiş keçinib, indi inildəyir, gələcək hələ gələcək...
Bəlkə də heç gəlməyəcək!

İnsan ömrü bir an yaşamaq və gün keçirmək həsrətiindən nəşət alar. Ömrün məzmunu öz biçimini törədər. Biçim məzmundan doğsa da süst deyil, hətta ömrün özünə, mahiyyətinə də təsir göstərə bilər. Məzmunlu ömür dolğun biçimə düşər. Məzmunsuz ömrü parıltılı biçim də gizlədə bilməz, ancaq ona tül pərdə çəkər.

Həyat səhnəsində möhkəm məskən salmaq və tamaşanın qəhrəmanı olmaq – ömrün ən böyük amali budur!

Tamaşada durgun və kütləvi səhnə oyunlarına məhkumluq hələ nə məzhəkə, nə dram, nə də faciədir: sadəcə üzüntülü bir ömürdür. Belə bir ömrün məzmun və mahiyyətinə fərqli baxış tərzi hər üçünə səbəb ola bilər:

Bu ömrü ləyaqətli bilib razılaşanda – məzhəkə;

Ləyaqətsiz bilib razılaşanda – dram;

Ləyaqətsiz bilib razılaşmayanda – faciə yaranar.

Keçən günlər ömürdən sadəcə köçən günlər deyil...

Saraydan düşən kərpiclər deyil... Ömürdən keçən günlər – salınan növbəti məskənlər üçün özül daşlarıdır. Yaşanan və yaşıdan günlər keçəndə bir meh əsər, nəsim titrəyər, gilavar və ya xəzri qalxar, ya bir səmum qopar, ya da ki bir qasırğa coşar. Ömür şəmi yanar, hey yanar, odlanar...

Özü axıra qədər gur yanın və ya titrəyişlə əriyən şamlar da, çərxi-fələyin gərdişində yarımcıq sönən şamlar da olur.

Yaşanmayan, yaşanmağa yaraşmayan, səssiz, izsiz keçən günlər – ömrü çürüklüyü sürükleyər.

Uşaqlığın son gecəsi gəncliyin sübh sərhəddindədir.
Gəncliyin son gecəsi yetkinliyin ilk sübh sərhəddində
əriyir... Gecənin axırıncı ulduzu səhərin şəfəqlərində
səyriyir, itir...

İnsan bilir ki, ömründə varancaq bir həqiqət: gün
keçdi!

Ona görə məskən salar özündə, axı başqa heç nə
görünməyir gözündə - təkçə əbədiyyət!

1992

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
ETİRAF VƏ YA BİR QƏLBİN HİÇQIRIQLARI
(Esse)

(Sabir Mirzəyevin oxuduğu “Bəstə-Nigar” üstə)
Binəva pərvanələrtək yetmədim məqsudimə,
Eşq sevdasiylə yandırdım bu şirin canı mən.
Əliağa Vahid

Mən bir dəniz olmaq istəyirdim - coşqun dalğalı,
fırtına təbiətli!

Axan çaylar qurudu, sular buxarlandı,
Bir gölməçə oldum!

Mən bir uca dağın əlçatmad zirvəsinə dönmək
istəyirdim!

Bu zirvəyə cığırlar düşdü, yollar salındı,
Tapdaqlarla qabar-qabar qabarlandım!

Bir durnagözlü bulaq, saf, təmiz çeşmə olmaq
istəyirdim!

Atılan çirk, sovrulan çamur, zir-zibil, tökülen toz-
torpaq tutdu gözünü bu çeşmənin,

Bulanıb lilləndi onun suyu – bir nohur oldum!
Ahənglə döyünen

Sağlam bir ürək olmaq istəyirdim...
Aləmə eşq-məhəbbət saçsın,
Qəlblərdəki düyünləri açsın!

Fəqət bəşəri dərdi-sərlə, milli düşmənlərə qarşı kin
və nifrətlə

Qubar-qubar qubarlandım!

Qollu-budaqlı, nəhəng gövdəli, yaşıl yarpaqlı, bəhrəli
ağac olmaq istəyirdim!

Yel əsdi, tufan, çovğun qopdu, şimşek vurdu,
Budaqları qurudu, yarpaqları töküldü bu ağaçın.

Meyvəsindən dadılmadı, kölgəsində heç kim
daldalanmadı,

Bir quru kötük oldum!

Bir günəş olmaq istəyirdim, günəş!

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov “Dərəzaraat”

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
İnsanlara işiq, hərarət, səadət, xoşbəxt günlər,
gözəllik və yaraşıq bəxş edən günəş!

Həyat mənbəyi olmaq, gecəni gündüzə çevirmək
arzusu ilə yanırdım.

Tutdu qara buludlar bu günəşin qabağını, günəşdən
zəif bir işıltı qaldı, hisli bir çıraq oldum!

Dəniz, zirvə, bulaq, ürək, yaşıl ağaç, günəş ola
bilmədim.

Hələ ki, Mən oldum, Mən! Milyonlarla mənim
kimilərə qarışan bir adı Mən.

Ancaq həyat davam edir, deyəsən!

1998

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
ADA
(Esse)

Hər gün səhər tezdən, təxminən 5-6 radələrində pəncərəmizə yaxın ağaclarда çox qəribə, hər halda mənim üçün qəribə olan bir quş cəh-cəh vurur, zənguləli səslə oxuyur.

Özümü nədənsə nağıllarımızdakı, “1001 gecə”dəki əfsanəvi bir məkana, cənnət bir guşəyə, ecazkar bir adaya düşmüş kimi hiss edirəm. Bəşər tərəqqisi və mədəniyyətinin toxunmadığı, ağır ab-havasından təmiz, təmənnasız həyat tərzi üçün hər bir zəruri ehtiyacın ödəndiyi pak bir dünya! Nə qədər ki, həmin quş nəğməsini oxuyur, bu hissiyyat məni tərk etmir. Elə ki, maşınların səsi gurlaşır, insanların gediş-gelişi sıxlışır və şəhər həyatı pətək kimi uğuldamağa başlayır – mənim o əfsanəvi nəğməkar quşum da səsini kəsir, bəlkə də uçub gedir, yaxud da öz yuvasına çekilir. Məndə gözəl, idillik duyğu və həyəcanlar yaradan sevimli quşumu görməsəm də, xəyalən təsəvvür edirəm: o bəlkə də, Məlikməmmədi zülmətdən işıqlı dünyaya çıxaracaq bir varlığın – Zümrüdün müjdəcisiidir. Onun nəğmələri mənim üçün əlçatmaz olan ünlü bir aləmin mövcudluğuna məni inandırır, oraya can atmağa, varmağa, çatmağa təhrik edir. Ən təəccüblüsü də odur ki, bu aləmin əlçatmaz olduğu qədər də lap yaxınlıqda qərar tutması təsəvvürü yaranır, onu canlı şəkildə görürsən, ancaq üfüq kimi çata bilmirsən. Bununla belə, dəqiq bilirsən ki, bu aləm ilgim deyildir, real mövcudluqdur.

Vaxtaşırı Xəzər dənizindəki gəmi gəzintisində gəmi düz Nargin adasının üstünə yön alarkən həmişə elə düşünürəm ki, uşaqlıq xəyallarım nəhayət gerçəkləşəcək – tək və tənha adaya düşüb möcüzəli bir aləmlə üzləşəcəyəm. Fəqət gəmi adaya çatmamış, onun lap

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri yaxınlığından dönüb geri qayıdır. Və mən arzu və təsəvvürüm də yaşatdığını o məkana, o dünyaya həsrət çəkə-çəkə yenidən sahilə dönürəm. Doğrudur, mən ayıq və sağlam düşüncəmlə biliyəm ki, Nargin heç də xam torpaq, insan ayağı dəyməmiş bir ərazi deyil, cəmiyyətin ağır tapdaqları burada da dərin izlər salmışdır. Bununla belə, mən hər dəfə dəniz gəzintisində adaya doğru arzu və xeyallarımın son limanı kimi irəliləyirəm və axır ki, nəhayət bir gün göyərtəsində olduğum gəminin fırlanıb geri dönmədən məhz həmin adanın sahilində lövbər salacağına inanıram.

2000

KAMILLIK (ESSE)

Məhəmməd Füzulinin oxuyunca

Qeys doğulan günü təbiət çox sakit idi. Həyat öz adı qaydası ilə gedirdi. Çaylar axır, quşlar oxuyur, yarpaqlar piçildiyirdi. Hökmdarlar hökm edir, rəsiyyət isə itaət. Qeys doğulan günü hər şey adiliyə bürünmüştü. Qeys doğuldu, boy atdı bu adilikdə. Leyliyə tuş gəldi və qəlbindən bir nida qopdu:

*Heyrət, ey büt, surətin gördükdə lal eylər məni,
Surəti- halım görən, surət xəyal eylər məni.*

Hər bir insanda olduğu kimi Qeysin də qəlbində gözəlliyə qovuşmaq həsrəti yaşayındı. Qeys öz gözəlini, öz bütünü tapmışdı. Ona bundan başqa heç nə lazımlı deyil. Qeys üçün Leyli adı bir qız deyil, gözəlliyyin özüdür, adilikdən yüksəkdə duran bir varlıqdır:

*Ey mələksima ki, səndən özgə heyrandır sana,
Həq bilir insan deməz hər kim ki, insandır sana...*

Lakin gözəllik qəfəsdədir, gözəllik dustaq edilib. Onu pərvazlanmağa, ürəklərə işiq verməyə qoymurlar. Qeysin Leyliyə qovuşmaq həsrəti boğulur. Boğulan ehtiras, arzusu gözündə qalan həsrət ruhu sakit vəziyyətindən çıxardır. Qeysin qəlbindən bir tufan qopur. Qeys yenidən doğulur, bu dəfə Məcnun kimi.

*Böyük ehtiraslar həbs ediləndə doğulur Məcnun!
Gözəllik qəfəsdə quş kimi çırpinanda doğulur
Məcnun!*

*Minlər, milyonlar bir nəfəri başa düşməyəndə,
insanlar ülviliyə arxa çevirəndə doğulur Məcnun!*

*Eşq dəli çay kimi aşanda, adilik çərçivəsi
parçalananda doğulur Məcnun!*

Məcnun ali bir məqsədə - gözəlliyi xilas edib ona qovuşmaq məqsədinə can atır. Ali məqsədə isə adı yollarla çatmaq olmaz. Ali məqsədə ali vasitə ilə çatarlar!

Məcnun insanları tərk edir, səhraya üz tutur. Ülviliyə arxa çevirən insanlardan qaçır. Vəhşilər belə insanlardan yaxşıdır!

Məcnunun eşqi nə qədər çox manəə ilə rastlaşırsa, bir o qədər güclənir. Bu eşq çarəsi olmayan bir mərəzdir. Buna heç bir təbib dərman tapa bilməz.

Yoxdu bu rüsvalığın dərdinə dərman, ey təbib!

Eyləmə rüsvay özün, həm qəlbimi qan, ey təbib!

Bu eşq sahilsiz bir dəryadır, aşiq isə qəvvəs!

Bu eşq sonu görünməyən yoldur, aşiq isə yolçu!

Bu eşq bir sənətdir, aşiq sənətkar,

Bu eşq kamillikdir, aşiq ona can atan!

Aşiqin kamillik zirvəsinə yürüşü onun qəm oduna alışdığını gündən başlayır:

Tutuşdu qəm oduna şad gördüyüün könlüm,

Müqəyyəd oldu ol azad gördüyüün könlüm.

Bu qəmin mənbəyi vüsal həsrətidir. Ancaq bu qəmin özü zövq mənbəyinə çevrilir. Qəm artdıqca aşiq daha da həssaslaşır, qəlbinin işığı çoxalır, göz yaşları ürəyini yuyub təmizləyir:

Yaşlı göz bir güzgüdür, onda könüllər əks edər,

Gözdə yaş artdıqca, qəlbin nuru artar ol qədər.

Bu kədər gözəlliyə qovuşmaq həsrətindən doğur. Gözəlliyi isə dövran buxovalayıb, çünkü onun əsl qiymətini bilmir. Dövran gözəllikdən feyz almaq qabiliyyətini itirib. Belə dövran zavallıdır. Belə dövran naqis və şikəstdir. Onun dərdinə qalmaq lazımdır:

Ey Füzuli, olubam őrəqeyi-girdabi cünun,

Gör nə qəhrin çəkirəm dönə-dönə dövranın.

**DÖVRÜN QƏHRİNİ, DƏRDİNİ ÇƏKMƏK KAMİLLİK
ƏLAMƏTİDİR!**

Məcnun üçün bütün dünya Leylidə təcəssüm edir. Bütün dünya Leyliləşib. Leyli isə gözəlliyyin özüdür. Deməli, dünya gözəlləşib. Lakin bu gözəl dünyada məcnunlara, fərhadlara, yer yoxdur. Onda Məcnun real dünyani əvəz edən xəyal aləminə sığınır. Bu xəyal aləmində bir Məcnun, bir də Leyli var. Məcnun Leylidən başqa, yəni öz gözəl xəyal aləmindən başqa heç nə görmək istəmir:

*Pərdə çək çöhrəmə hicran günü, ey qanlı sırişk,
Ki, gözüm görməyə ol məhliqadan qeyri.*

Bu arzu hər şeyi gözəl görmək arzusudur.

**DÜNYANI GÖZƏLLƏŞDIRMƏK ARZUSU KAMILLIK
ƏLAMƏTİDIR.**

Məcnunun ehtirası get-gedə artır, eşq onun bütün varlığına hakim kəsilih. Eşq yolunda özünü unudur, öz varlığını yaddan çıxardır.:

*Ey Füzuli, çox soruşma olmusan heyran kimə,
Öylə heyran olmuşam, heç bilmirəm kimdir
həbib.*

**ALI MƏQSƏD UĞRUNDA ÖZÜNÜ UNUTMAQ
KAMILLIK ƏLAMƏTİDIR.**

Məcnun diri ikən ruhi bir həyatla yaşayır. O, eşq adlı şahin quludur. Qulun isə bir dəst paltardan və bir parça çörəkdən başqa heç nəyi olmur. Onun bütün mali-dövləti, sərvəti eşq yolunda aldığı zövqdür:

*Yox əcəb kəmalə rəğbət, mülkə qılmam iltifat,
Mən gədayı-kuyı eşqəm, mülkü malı neylərəm?*

**MƏNƏVI SƏRVƏTİ MADDİ ZƏNGİNLIKDƏN
ÜSTÜN TUTMAQ KAMILLIK ƏLAMƏTİDIR.**

Məcnun üçün “ölüm”, “həyat” anlayışları yoxdur. Əgər sağ ikən sevgilisinə qovuştursa, deməli o çoxdan ölüb. Əgər məzarda belə ona yetişirsə, demək ölməyib sağdır. Canan yolunda ölmək isə böyük şərəfdir. Bu, aşiqin kamal sahibi olmasından xəbər verir:

Canını canana verməkdir kəmali aşiqin,

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzərat”

*İDEAL ÜĞRUNDAN CANINDAN KEÇMƏK KAMILLIK
ƏLAMƏTİDIR.*

Məcnun kamillik zirvəsinə yüksəlməkdədir. Bu yüksəlişdə o təkdir.

*Nə yanar kimsə mənə atəş-i- dildən özgə,
Nə açar kimsə qapım badi-səbadən qeyri.*

Məcnun təkdir! Məcnun təkliyi kamil insanın qeyri-kamil dünyadakı təkliyidir.

Məcnun bu dünyaya yaddır! Məcnun yadlığı qeyri-adiliyin adilikdəki yadlığıdır. Qeyslər çoxdur. Məcnun isə tək.

*Sevənlər çoxdur, sevgidə əriyənlər az,
Birincilər adidir, ikincilər ali.
Birincilər naqisdir, ikincilər kamil.*

Məcnun üçün eşq xeyirin ən böyük təzahürüdür. Eşq insanı kamal sahibi edər. Eşq elə ən böyük fəzilətdir:

*Ey Füzuli, qılmazam tərk-i-təriqi eşq-kim,
Bu fəzilət daxili-əhli-kamal eylər məni.*

**EŞQI FƏZİLƏT KIMİ DƏRK ETMƏK KAMILLİK
ƏLAMƏTİDIR.**

Eşq şərbətini içenlər huşyar olur, onlar özləri üçün deyil, məşuqə üzün yaşayırlar. Eşqə düşməyənlər xudbinlərdir. Onlar yalnız özlərini sevirlər, özləri üçün yaşayırlar.

*Zahidi-xudbin nə bilsin zövqünü eşq əhlinin,
Bir əcəb meydır məhəbbət kim içən huşyar olur.*

Məcnunda başqası üçün yaşıya bilmək qüdrəti var.

**BAŞQASI ÜÇÜN YAŞAMAQ KAMILLİK
ƏLAMƏTİDIR.**

Məcnun ahunu ovçunun torundan xilas edəndə, öz rəqibi İbn-Səlamın ölümündən kədərlənəndə, Nofelin qoşununa qarşı çıxanda da biz onun şəxsində kamil insanı görürük:

*Ey Füzuli, qıl kəmali-fəzl kəsbin, yoxsa mən
Kamili- eşqəm, dəxi özgə kəmali neylərəm.*

Məcnun kamildir, ancaq kamilliyin özü deyil, kamillik idealını daşıyanlardan biridir. Qeyisi Məcnun edən Leylidir. Məhz Leyli kamillik idealını daşıyanlardan ikincisidir. Məcnun özü də Leylini kamil bir məşuqə kimi səciyyələndirir.

Kamillik idealı Məcnunla Leylinin, aşiqlə məşuqun vəhdətindədir. Lakin dünya bu idealı rədd edir. Dünya bu idealı qarşı amansız və rəhmətsizdir. Bu dünyada Fərhad-Şirin, Leyli-Məcnun idealına yer yoxdur. Onların vüsəli yeni dünyadan özünə qarşı ölüm hökmü oxumaqdır. Onların vüsəli yeni dünyadan ilk təməl daşıdır. Dünya buna razı deyil. O, öz naqis ömrünü uzatmaq üçün kamil insanların qovuşmasına mane olur, kamil insanları məhv edir.

Ancaq kamillik ölmür. O məzarda olsa da öz ideal vəziyyətinə qovuşur:

*Qüsl eyləyibən təni-nizarın,
Dildarının açdırılar məzarın,
Qoydular onu həm ol məzarə,
Qəmnak yetişdi, qəmküsərə,
Ruh oldu fələkdə ruhə həmrəz,
Tən oldu tən ilə yerdə dəmsaz!*

*Fərhad-Şirin, aşiq-məşuq vəhdətidir kamillik!
Leyli-Məcnun vəhdətidir kamillik!
Füzulinin bizim ilə söhbətidir kamillik!*

1994

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
DİSSERTASIYA MÜDAFİƏSİ
(Miniatür)

- Ey hörmətli alim yoldaş və qardaşlarım! Mənim dissertasiyamın mövzusu haqqında ingilis alimi çox yaxşı demişdir: "Bu, olum, ya ölüm məsələsidir". Lakin yapon alimi çox haqlı olaraq etiraz etmişdir: "Bu, karateni bilmək qədər zəruri həyatı bir problemdir". Ümumiyyətlə desək, bütün görkəmli filosoflar, mütəfəkkirler və alımlar bu sualdan yan keçə bilməmişlər: hansı daha əlverişlidir, münasibdir, sərfəlidir, insanın maddi-fizioloji, təbii-bioloji, eyni zamanda ruhi-əxlaqi, mənəvi-psixoloji meyillərinə müvafiqdir, daha uyğundur – nağd və ya nisyə? Mənim bir sıra elmi-nəzəri kəşflərlə zəngin olan dissertasiyam da məhz həmin problemin həllinə həsr edilmişdir.

Ey hörmətli alim yoldaş və qardaşlarım! Dissertasiyamın əsas məğzinə keçməzdən əvvəl, istərdim ki, sizi Amerika aliminin bu barədə olan çox gözəl bir fikri ilə tanış edim. O demişdir: "Nağdı qoyub nisyə dalınca qaçmazlar". Lakin fransız aliminin fikri bizi daha çox düşünməyə məcbur edir: "Nisyə girməz kisəyə".

Bununla belə, mən öz elmi işimi yazarkən daha çox italyan filosofunun sözlərini əldə rəhbər tutmuşam: "Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz".

Bu dahiyanə fikir obrazlı şəkildə nisyə olan hər bir şeyin çürük mahiyyətini sərrast deyimlə açıb göstərir.

Ey hörmətli alim yoldaşlar və qardaşlar, mənim nöqtəyi-nəzərim qlobal xarakter daşıyır. Bu baxımdan almanın mütəfəkkirinin fikri ilə mən daha çox şərikəm: "Dəryada balıq sövdası baş tutmaz".

Bütün bunları götür-qoy edəndən, müqayisə, analiz və sintez aparandan sonra mən kəşf etdim: "Soğan olsun, nağd osun!"

TƏRCÜMƏ

(İNGİLİZ DİLİNDƏN TƏRCÜMƏLƏR)

Müəllimlərim olmuş görkəmli filoloq, pedaqoq, tərcüməçi və parlaq natiqlər - İsmixan Rəhimovun, Zemfira Verdiyevanın, Fikrət Seyidovun, Fərhad Əliyevin (Qənbəroğlunun), Ənvər Rzanın; - sosioloq Əli Xəlilovun; psixoloq Alim Yusifzadənin; tarixçi-alim Fərman Əhmədovun; tənqidçi və ədəbiyyatşünaslar Abbas Hacıyevin və Qulamhüseyn Əliyevin; böyük şair Rasim Kərimlinin əziz xatirəsinə!

Eyni zamanda, hazırda elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərən, yazıb-yaradan görkəmli şəxsiyyətlər prof. Qəzənfər Paşayevə, tarixçi-alim Tərlan Ağayeva, prof. Adil Babayevə, prof. Zeydulla Ağayevə və mənə dərs demiş digər müəllimlərimə cansağlığı və yeni-yeni uğurlar arzusu ilə!

**ÜİLYAM ŞEKSPİR (1564-1616, İngiltərə)
A MADRİGAL
by William Shakespeare**

Grabbed age and youth cannot live together;
Youth is full of pleasure, age is full of care;
Youth like summer morn, age like winter weather;
Youth like summer brave, age like winter bare;
Youth is full of sport, age's breath is short.
Youth is nimble, age is lame,
Youth is hot and bold, age is week and gold.
Youth is wild and age is tame.
Age, I do abhor thee; youth, I do adore thee.
O my love, my love is young^{*}.

MAHNI

Qartılmış qocalıqla gənclik birgə yaşamaz!
Gənclik - əyləncə dolu, heç vaxt ləzzətsiz aşmaz.
Qocalıq – tamam qayıq, istər özünə saygı.
Gənclik – yayda xoş səhər, qocalıq – qış sazağı.
Gənclik qurd ürəklidir, qocalıqsa ağciyər.
Gənclik necə dözümlü, qocalıq üzüntülü.
Gənclik – yüyrək bir kəhər, qocalıq – axsaq yabi.
Gənclik - qaynar su qabı, qocalıqsa – boş tuluq.
Gənclik – sərbəst, xam, şuluq; qocalıq – bir əl quşu.
Qocalıq! Sən bir zəhər! Gənclik – sən ömrə bəhər!
Ey ülvi məhəbbətim! Sənsən bahar nemətim!

* William Shakespeare. The Complete Works. Compact Edition. With Introductions by Stanley Wells. Oxford. Clarendon Press, 1988, p.780 – Uilyam Şekspir. Əsərlərinin tam külliyyatı. Kompakt nəşr. Stenli Uellzin öz sözləri ilə. Oksford, Klarendon Press nəşriyyatı, 1988, səh. 780

**ÇARLZ MAKEY
(1814-1899, İngiltərə)**

NO ENEMIES

by Charles Mackay

You have no enemies, you say?
Alas! My friend, the boast is poor;
He who has mingled in the fray
Of duty, that the brave endure,
Must have made foes; if you have none,
Small is the work that you have done:
You`ve hit no traitor on the hip,
You`ve dashed no cup from perjured lip,
You`ve never turned the wrong to right,
You`ve been a coward in the fight*.

DÜŞMƏNSİZ INSAN

Deyirsən, ey dostum, düşmənin yoxdur?!
Əfsus! Bu lovğalıq sənə yaraşmaz!
Axi, ədalətə borcumuz çoxdur,
Cəsurlar düşmənlə heç vaxt barışmaz.
Əgər görməmisən, xeyirli bir iş,
Demək ömrün sənin hədər keçibmiş.
Əgər qırmamışan bir xain beli,
Əgər kəsməmisən bir böhtan dili,
Heç axtarmamışan ədalət, ya haqq,
Deməli, həyatda olmusan qorxaq!

LƏNQSTON HYUZ (1902-1963, ABŞ)

* Anthology of Verse old and new. Moscow. 1947, p.73 – Qədim və yeni şeir antologiyası. Moskva, 1947, səh. 73

MINSTREL MAN⁸
by Langston Hughes

Because my mouth
Is wide with laughter
And my throat
Is deep with song,
You do not think
I suffer after
I have held my pain
So long?

Because my mouth
Is wide with laughter
You do not hear
My inner cry?
Because my feet
Are gay with dancing
You do not know
I die?*

ZƏNCİ MÜĞƏNNİSİNİN NƏGMƏSİ

Qəhqəhə çəkərək sevinirəm mən,
Dilimdən düşməyir şirin nəgmələr.
Kənardan baxırsan, hardan biləsən
Qəlbimin fəryadı söyləyir nələr.

⁸ Minstrel –(menestrel) Orta əsrlərdə İngiltərədə və Fransada gəzergi şair və çalğıçı. XIX əsrə ABŞ-da adətən zəncilər kimi qırımlınlər, zənci mahnisı və rəqsələri ifa edən ağ dərili aktyorlara "negro minstrel", yəni "zənci menestrel" deyirdilər. İndi çox vaxt zənci artistlərini belə adlandıırlar.

* An Anthology of English and American Verse. Moscow, Progress Publishers, 1972, p. 549. - İngilis və Amerika poeziyası antologiyası, Moskva, "Proqress" nəşriyyatı, 1972, səh. 549

Qəhqəhə çəkərək oynayıram mən,
Qəlbimse hönkürür yenə ahəstə.
Baxma ki, rəqs edir əl-ayaq, bədən,
Şam tək əriyirəm mən ayaq üstdə.

by Langston Hughes

Hold fast to dreams
For if dreams die
Life is a broken-winged bird
That cannot fly.

Hold fast to dreams
For when dreams go
Life is a barren field
Frozen with snow^{*}.

ARZULAR

Əl çəkmə arzulardan,
Arzular dəysə daşa,
Onda həyat bənzəyər
Qanadı sınmış quşa.

Əl çəkmə arzulardan,
Arzular getsə əgər,
Onda ömür bağçanı,
Xəzan vurar, qar döyər.

* Langston Hughes. I, too, am America. An Anthology. Moscow, Raduga Publishers, 1986, p.46, - Langston Hyuz. "Mən də həmçinin Amerikayam". Antologiya. Moskva, "Raduqa" nəşriyyatı, 1986, səh.46

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
Ceymz Törber (1894-1961, ABŞ)
BAĞÇADA TƏKBUNUZ AT
(Hekayə)

Biri var idi, biri yox idi. Günəşli günlərin birində səhər-səhər bir kişi evindəki mətbəxin bir küncünə çəkilərək qayğanaq yeyirdi. Bu vaxt o, bağçada qızıl gülləri sakitcə qırpan tək qızıl buynuzlu, ağı rəngli bir at gördü. Kişi hələ də yuxuda olan arvadını oyatmaq üçün yataq otağına qalxdı. O, arvadına dedi:

- Bağçada təkbuynuz at var. Qızılıgülləri yeyir.
- Arvad bir gözünü açdı və qanlı-qanlı ona baxdı:
- Təkbuynuz at əfsanəvi heyvandır. – O bu sözləri deyib arxasını kişiyyə çevirdi.

Kişi yavaş-yavaş pilləkanlarla aşağı düşdü və həyətdən keçərək bağçaya girdi. Təkbuynuz at hələ də orada idi. O indi lalələri yeyirdi. Kişi bir zanbaq dərdi:

- Al, ey Allahın heyvanı, - deyərək onu təkbuynuz ata verdi. Təkbuynuz at zanbağı ləzzətlə yedi. Bağçasında təkbuynuz atın olmasından bərk sevinən kişi yenidən yuxarı qalxdı və arvadını silkələyərək dedi:

- Təkbuynuz at zanbaq yedi.
Arvad durub çarpayıda oturdu və soyuq-soyuq ərinə baxdı.

- Sən dəlisən. Mən səni dəlixanaya verəcəyəm.
- Kişinin “dəli” və “dəlixana” sözlərindən zəhləsi gedirdi, xüsusilə, belə bir gözəl səhər çağı, bağçasında təkbuynuz at olan gündə onun bu sözlərə qarşı nifrəti daha da artdı. O bir qədər fikirləşib dedi:

- Buna hələ baxarıq. – Kişi qapıya doğru getdi. Sonra arxaya dönüb əlavə etdi:
- Atın alnının düz ortasında bir qızıl buynuz var.
O, bağçaya qayıtdı ki, ata yenə tamaşa etsin. Lakin at çıxbıq getmişdi. Kişi qızılıgül kollarını arasında yerə uzandı və yatdı.

Əri evdən çıxan kimi, arvad yerindən qalxdı və cəld geyindi. O çox həyəcanlı idi və gözlərində xəbis bir sevinc partılışı duyulurdu. Qadın polisə və psixiatra zəng vurdu. Onlara dedi ki, tələssinlər və özləri ilə bir sakitləşdirici dəli köynəyi gətirsinlər.

Polis ilə psixiatr gəldilər. Onlar stulda əyləşib maraqla qadına baxdilar. Qadın sözə başladı:

- Mənim ərim bu gün səhər təkbuynuz at görüb.

Polis psixiatra, psixiatr isə polisə baxdı. Arvad davam etdi:

- O mənə dedi ki, atın alnında bir qızıl buynuz var.

Psixiatrin gizli işarəsi ilə polis cəld yerindən qalxıb arvadı bərk-bərk tutdu. Arvad möhkəm müqavimət göstərdi. Nəhayət, polis və psixiatr güc-bəla ilə onu özlərinə ram etdilər. Elə arvada təzəcə sakitləşdirici dəli köynəyi geyindirmişdilər ki, onun əri evə daxil oldu. Polis soruşdu:

-Doğrudurmu ki, siz arvadınıza təkbuynuz at gördüğünüzü demisiniz?

- Əlbəttə, yox! – deyə ər cavab verdi.- Təkbuynuz at əfsanəvi heyvandır.

Psixiatr:

-Mən elə bunu öyrənmək istəyirdim. Bağışlayın, təəssüflə bildirməliyəm ki, sizin arvadınızda bir qara toyuq qədər ağıl yoxdur. Biz onu aparmalıyıq.

Beləliklə, çığırtı və söyüslərə baxmayaraq, onlar arvadı aparıb dəlixanaya saldılar. Ər isə o gündən şən və qayğısız yaşadı.*

* James Thurber . "The Unicorn in the Garden". Twentieth Sentury American Short Stories. Moscow, 1979, p.44-45 - Ceymz Törber. "Bağçada təkbuynuz at". XX əsr Amerika yazıçılarının novellaları. Moskva, 1979, səh.44-45.

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri

MÜXTƏLİF YUMORLAR

BUNU MƏN ETMİŞƏM, KÖHNƏ DOST!

(Novella)

Günəşin şüası dumanı yararaq mister Herri Kapninqin yataq otağına düşdü. Mister Kapninq gözlərini yumdu. Onun biznes şəriki mister Kyukəmbə çarpayının yanında oturmuşdu. O öz dostunun səhhəti üçün narahat olduğundan pəncərəyə yaxınlaşdı və pərdəni aşağı saldı. Gün-günorta çəği olmasına baxmayaraq, otaq tamam qaranlıq idi. Mister Kapninqin sıfətindən başqa hər şey qara görünürdü. Onun sıfəti qar kimi ağappaq idi. Mister Kapninq halsiz vəziyyətdə uzanmışdı. O, danışmağa cəhd etdi və dostuna dedi:

- Stenli, qulaq as mənə. Mən sənə bir şeyi etiraf etməliyəm.

Mister Kyukəmbə:

- Həkim deyir ki, sənə indi çox danışmaq olmaz. İstirahət et, əziz dostum.

- Mən sənə hər şeyi deməliyəm. Üç nəfər qanqsterə seyfin açarını verən və onları idarəmizə göndərən mən idim. Pul burdadır.

O bunu deyərək içi dolu bir yol çantasını öz şərkinə uzatdı. Mister Kyukəmbə soyuqqanlıqla çantanı aldı. Mister Kapninq:

- Məni əvf et, Stenli. Mən sənə başqa bir şey də deməliyəm. Modər və Kruka bizim firmanın istehsalat sırlarını satan da mən idim. Bağışla məni, Stenli, doğrudan da mən lap səfəh olmuşam.

- Əziz dostum, mən səni bağışlayıram. Ancaq belə həyəcanlanma! Həkim deyir ki, sənə sakitlik lazımdır.

- Ancaq mən sənə bir şeyi də etiraf etməliyəm... Bu dəfə sənin arvadın haqqında...

- Allah xatırınə, buna görə sən heç narahat olma! Mən artıq səninlə arvadım haqqında hər şeyi bilirəm.

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzərat”

Eh, əziz köhnə dostum, biz artıq haqq-hesabı çürütmüşük. Bilirsənmi, sənin çayına zəhəri tökən mən idim.

“SADIQ” DOST

Üç dost Cənubi Afrikaya səyahətə çıxır. Onlar düz bir həftə yeməyə bir şey tapmırlar. Nəhayət, dostlardan biri komadan çıxmağı qərara alır və yeməyə şir olsa belə, gətirəcəyinə söz verir. Elə bir az getməmiş qabağına şir çıxır. Şir onun dalınca düşür. Kişi cəld geri dönüb komaya tərəf qaçıır, amma qapıya çatanda büdrəyib yıxlıır. Komanın qapısı açıq olduğundan şir içəri atılır. Kişi yerindən durub qapını arxadan bağlayır və yoldaşlarına qışqırır:

-Hə, dostlar, mən ayrisını tapıb gətirənə qədər siz onun dərisini soyun.

HAZIRCAVAB KƏNDLİ

Kəndləi Cons dəmir məmulati mağazasından bir neçə alət almalıdır. Mağazada velosipedlər yiğilib qalıb və satıcı onlardan birini kəndliliyə sırimaq istəyir. O deyir:

- Bir bura bax, Cons, gör nə gözəl velosipedlərim var. Sənə əla növ velosiped sataram, hər gün fermanın ətrafında sürərsən.

- Yox, - kəndləi deyir, - velosiped nəyimə gərək! Mənə inək lazımdır. Qiymətləri də elə eynidir.

– Sən bir fikirləş, - deyə satıcı təkid edir, - axı, inəyi minib şəhərə sürə bilməzsən. Bu ki, səfehlikdir.

- Görəsən, hansı daha böyük səfehlikdir, - kəndləi qımışaraq deyir, - inək minmək, yoxsa velosipedi sağmaq?

DÜNYA GÜLÜR

* * *

Təlimatçı bağırdı:

- Kursant Braun, niyə qulaq asmırsınız?
- Qulaq asıram, ser, - deyə kursant etiraz etdi.
- Onda mənim axırıncı sözlərimi təkrar edin.
- Kursant Braun, niyə qulaq asmırsınız?

* * *

Atası ordu xidmətçisi olan bir uşaq dənizçi oğluna lovğalıqla deyir:

-Mənim atam mühəndisdir. Onun əlindən hər bir iş gəlir. Alp dağlarını tanıyırsan?

- Hə, tanıyıram.
 - Onları mənim atam tikib.
- Sonra dənizçi oğlu soruşur:
- Bəs sən Ölü dənizini tanıyırsan ?
 - Hə, tanıyıram.
 - Onu mənim atam öldürüb.

* * *

ABŞ Vietnamda müharibə apararkən İctimai Rəyi Öyrənen İnstitutun əməkdaşı bir əsgərdən soruşur:

- Necə bilirsiniz, hələ siz nə qədər yaşayacaqsınız?
- Prezident Nixon ilə, yoxsa onsuz? – deyə əsgər öz növbəsində sual edir.

* * *

Hazlırcavab bir filosof müharibəyə belə bir tərif vermişdir: "Siyasi düyüünü dilin yox, dişin köməyi ilə açmağa müharibə deyilir".

* * *

Direktor kinostudiyada çəkilməkdə olan tarixi filmin rejissoruna alçaq boylu aktyoru göstərərək soruşur:

Bu balaca oğlan hansı rolü oynayır?

-Napoleonun rolunu.

-Elə böyük şəxsiyyəti niyə bu cür kiçik aktyora tapşırımissınız?

* * *

Amerikada bir oğlan uzun müddət iş axtarandan sonra anasına deyir ki, orduya yazılıb və tezliklə İngiltərəyə göndəriləcək. Ana isə cavabında:

-Harada işləyirsən işlə, ancaq yatmağa gecələr evə gəl, - deyir.

* * *

Sıravi əsgər Gibsonun hədəfə atəş açma məşqlərindən narazı qalan rota komandiri qaşqabağını salladı.

Gibson məyus olaraq yazıq-yazıq dedi:

-Ser, deyəsən, mən özümü güllə ilə vurub öldürəcəyəm.

- Güllə ilə? – deyə komandir soruşdu. – Pis fikir deyil. Ancaq bacardıqca özünlə çox patron götür.

* * *

Gəmidə bir zabit az qalır ki, suya düşsün. Göyərtədə olan bir matros onu xilas edir. Zabit matrosdan soruşur ki, onu necə mükafatlaşdırırsın.

Matros deyir:

- Ser, yaxşısı budur ki, bu haqda heç bir kəlmə də
danişmayaq. Əgər o biri matroslar bilsələr ki, sizi mən
sudan çıxartmışam, onda mənim özümü oraya atarlar.

* * *

Bir dənizçi yoldaşından soruşur:

- Porto, sən üzə bilirsənmi?

- Hələ bir soruştursan da. Səndən yaxşı üzürəm,
Mayk. Bu, boş şeydir. Mən bir dəfə Niaqara şəlaləsində
üzən adam görmüşəm. Başa düşürsən, üzüyuxarı!

-Bəli, həmin adam mən idim, Porto.

* * *

Bir hava məlumatçısı məhkəmədə şahidlik etməli idi.

Hakim ondan soruşdu:

-Sizin peşəniz nədir?

-Hava haqqında məlumat bürosunda işləyirəm,
möhtərəm hakim.

-Onda mən sizə bir də xəbərdarlıq edirəm ki, siz
yalnız və yalnız həqiqəti, başqa heç bir şeyi yox, təkcə
həqiqəti danışmalısınız*.

* İngilis dilindəki yumorlar ABS-da, Londonda nəşr edilmiş müxtəlif məcmüələrdən,
əksəriyyəti isə bu kitabdan götürülüb tercümə edilmişdir: "Reading Book. Issue 19.
Out of Step (Military Humour)". Compiled by G.A.Sudzilovsky. Moscow, Military
Publishing House. 1979. 343 pp. - İngilis dilində oxu kitabı. 19-cu buraxılış. Cərgədən
kənar. Tərtibçi: Q.A.Sudzilovski. Moskva, Hərbi nəşriyyat, 1979, 343 səh.

Görkəmli ingilis yazıçısı və tənqidçisi C.B.Şounun “Three plays by Brieux” (“Brienin üç pyesi”)* məqaləsi 1909-cu ildə yazılıb. Məqalədə bir sıra mühüm nəzəri-estetik məsələlərə toxunulur. Məqalə Brie⁹ yaradıcılığını mübaliğəli bir şəkildə təqdim etsə də, özünün problematikası və tematikası ilə müasir səslənir və dövrünün sosial-etik suallarına cavab axtarır.

“Brienin üç pyesi” məqaləsindən üç parça tərcümə edib oxucuların mühakiməsinə veririk. Yarimbaşlıqlar olduğu kimi saxlanılır.

Məşhur pyesi necə yazmalı?

Yaxşı pyes düzəltmək qaydası o qədər asandır ki, bu qaydanı mən bütün uğurlu əlamməçilərin xoşbəxt taleyindən şirniklənən oxucuya verirəm.

Əvvəla, sizin dramatik situasiya üçün ideyanız olmalıdır. Lap yaxşısı budur ki, həmin ideya əslində köhnə bayatı olsa da, sizi gözəl, orijinal ideya qədər valeh etsin.

Məsələn, cinayət hadisələrinin qurbanı olan günahsız şəxsin həyatı həmişə belə ideyanın əsasında dura bilər. Əgər bu şəxs qadındırsa, o ərinə xəyanətdə günahlandırılsın. Əgər cavan bir zabitdirse, düşmənə məlumat satmaqda ittihəm edilsin, həqiqətdə isə casus olan füsunkar bir qadın onu tora salıb gizli sənədləri oğurlasın. Evindən qovulmuş günahsız qadın uşaqlarından ayrıldığına görə iztirab keçirirsə və bu uşaqlardan biri ölüm ayağında ikən (dramaturq istədiyi

* “Selections” from Shaw (A Fearless Champion of the Truth). Moscow, Progress Publishers, 1977, pp. 268-271. - Şounun “Seçilmiş əsərləri” (“Həqiqət uğrunda qorxmaz mübariz”) kitabından. Moskva, Proqress nəşriyyatı, 1977, s. 268-271

⁹ Yucin Brie (1858-1932), fransız dramaturqu

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri bir xəstəlik seçir), həkimin gəlisiñə qədər tibb bacısı paltarında peyda olub uşağının ölümqabağı çapalamasını görürsə və ciddi-komik xasiyyətli həkim də xanımın köhnə pərəstişkarı kimi onun günahsız olduğunu, eyni zamanda uşağın sağaldığını elan edirsə və yazıçı öz işində bir qədər səriştə göstərisə, pyesin müvəffəqiyyətinə təminat vermək olar.

Komediya daha çətindir, çünki o, humor hissi və şuxluq tələb edir, lakin mahiyyətcə proses eynidir. Komediya anlaşılmazlıq quraşdırmaq deməkdir. Süjeti düzəldərək kulminasiyanı axırıcı pərdədən əvvəlkinin sonunda yerləşdirirsən və elə buradan da pyesin quraşdırılması başlanır. Sonra zəruri olaraq xarakterləri təqdim etmək üçün birinci pərdəni ayırsan və bütün müfəssəl izahatlar əsasən nökerlər, təsərrüfat işçiləri və digər xırda şəxslər tərəfindən göstərilir ki, bununla da anlaşılmazlığın yaranması izlənir (əsas iştirakçışilar – hersoqlar, polkovniklər və milyonerlərdir).

Əlbəttə, sizin axırıcı pərdəniz anlaşılmazlığı aydınlaşdırmaqdan və bacardıqca tez tamaşa zalını boşaltdırmaqdan ibarətdir.

Lakin xahiş edirəm səhvən məni belə başa düşməyin ki, bütün bu işi istedadдан kənar mexaniki bir proses kimi qələmə vermək istəyirəm. Əksinə, bu elə bir mexaniki işdir ki, çox nəzərə çarpacaq dərəcədə istedadlı olmadan heç kəs böyük şöhrət əldə edə bilməz, hərçənd ki, çörək pulu qazanmaq olar. Və bunun özü də tez-tez mədəni dairələri belə gümana salır ki, bütün pyeslər istedadlı müəlliflərin qələmindən çıxıb. Ancaq əslində Fransada və İngiltərədə pyes yazmaqla dolananların əksəriyyəti heç kimə tanış olmayan adamlarıdır. Onların adı teatr afişasına belə yazılmışa layiq deyil, çünki tamaşaçılar bu müəllifləri tanımlar və heç tanımaq da istəmirler. Tamaşaçılar inanırlar ki, aktyorlar ayrı-ayrı bütöv səhnələri özləri quraşdırırlar,

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri lakin əslində bəzi dialoqları improvizasiya edirlər. Bu qarma-qarışılıqlıdan baş çıxarmaq üçün gərək yuxarıdakı qaydalara eynilə əməl edən, doğrudur, bir qədər ağılla, saf ürəklə, tək-tək hallarda isə şairanə bir dillə əməl edən və dramın personajlarını real şəxslərin bəzi xüsusiyyətləri ilə verə bilən Skrayb¹⁰ və ya Sardou olmalısınız.

Nə üçün tənqidçilər həmişə səhv edirlər?

İstedadın məhz bu cəhəti tənqidçiləri səhv yola salır. Müəyyən bir qayda üzrə xərclənən istedad, nəhayət, bu qaydanı tənqidçilərin nəzərində müqəddəsləşdirir. Onlar bu qaydaya çox adət etdiklərindən, hətta nə korseti, nə də dikdaban ayaqqabısı olmadığı üçün Miloslu Veneraya heyran qala bilmədikləri kimi, təbii yolla yaradılmış pyesdən də zövq almağı bacarmır və yaxud onu başa düşmürlər. Onlar yalnız sarımsaq iyii qidaya öyrəşən və qida təmiz, təbii şəklində süfrəyə çəkiləndə onu ləzzətsiz hesab edən və yeyə bilməyən kəndlilərə oxşayırlar.

Bütün millətlərin tənqidçiləri də məhz bu səbəbə görə Ibsen və Brie kimi böyük, orijinal dramaturqları əsl dramaturq, onların pyeslərini isə əsl pyes hesab etmirlər. Necə ki, sağlam adama qoltuq ağacı lazımlı olmur, eləcə də birinci dərəcəli yazıçıya qayda gərək deyil. Yaradıcılıq ovqatı çox aşağı olduğu üçün yalnız əyləndirmək imkanı axtaranda belə o, süjet quraşdırır, bir hekayət söyləyir. İnsanları səhnədə əyləndirici, həyəcanlı, obrazlı bir tərzdə danışdırmaq və hərəkətə gətirmək onun üçün çətinlik törətmir. Onun xarakterləri özlüyündə maraqlı olan ideyalar ilə yaşayır, müxtəlif sərgüzəştərlə üzləşir və heç bir müəmmalı süjetə süni tərzdə uyğunlaşmışırlar.

¹⁰Avqustin Yucin Skrayb (1791-1861), fransız dramaturqu

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

“Dərəzərat”

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
Həyatın şərhi

Lakin böyük dramaturq özünü və ya tamaşaçıları əyləndiməklə kifayətlənməməlidir: o, həyatı şərh etməlidir. Bu, ədəbi tənqidin çox işlək ifadəsidir. Ancaq verəcəyimiz bir anlıq diqqət həmin ifadənin mənasını və düzgünlüyünü aşkar edər. Gündəlik təcrübədən ibarət olan həyatımız hadisələrin qarmaqarışıq xaosu kimi təzahür edir. Siz Hələb¹¹ bazarında Otellonun, Kipr¹² limanında Yaqonun və Venetsiyanın¹³ müqəddəs Mark kilsəsində Dezdemonanın yanından ötüb keçərək onlar arasında azacıq olsa da heç bir əlaqə tapmırınız. Bir şəxs cinayət işləmək və ya intihar etmək məqsədilə zəhər almaq üçün gözünüz qarşısında aptekə daxil olur, siz isə belə zənn edirsiniz ki, o yalnız öskürəyə qarşı həb dərmanı və ya diş firçası axtarır. Növbəti seckidə sizi öz partiyası lehinə səs verməyə razı salan dövlət xadimi tərəfindən elə bir uçuruma yuvarlana bilərsiniz ki, burada sizi müharibə və ya inqilab, çıçək epidemiyası və ya beş il həbsxana həyatı gözləyər. Bütün ailəni vəhşicəsinə qətl edən və axırda özünü öldürən ata, küçələrdə səfil həyat sürən gənc qız sizin coşğun hiddət və keçici şıltəqlıq anında işdən qovduğunuz fəhlə ola bilər. Küçələrdəki aşkar təzahürünə görə həyatı başa düşmək cəhdilər xalq nümayişləri əks olunan şəkillərə baxmaqla ictimai problemləri dərk etmək səyi qədər ümidsiz bir işdir. Əgər bizim əlimizdə Terror hakimiyyəti¹⁴ dövründəki bütün edamların bir silsilə fotosəkli olsayıdı, min dəfələrlə nümayiş etdirilməsinə baxmayaraq, onlar tamaşaçılara inqilabın mahiyyəti barədə heç bir şey deməzdi. Robespierre adı bir kişi, Mariya Antoniyetti¹⁵ isə

¹¹ Hələb – Suriyanın şimal-qərbində şəhər

¹² Kipr – "Otello" faciəsinin II-V pərdələri Kiprdə cərəyan edir.

¹³ Venetsiya – "Otello"nun I pərdəsinin cərəyan etdiyi yer

¹⁴ Terror hakimiyyəti – Büyük Fransa inqilabının burjuat tarixşunaslığındakı adı (yaz, 1793- iyun , 1794)

¹⁵ Mariya Antoniyetti (1755-1793) – Fransa kralı XVI Lüdovikin edam edilmiş arvadı

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri adı bir qadın olaraq məhv edilərdi. Həyat göründüyü şəkildə mənəsizdir: mümkünkündür ki, bir polis nəfəri 30 il Paris küçələrində yaşasın, məhkəmələrində işləsin, ancaq həyatı Brienin təkcə bir pyesində öyrənən adı bir uşaq və ya rahibə qədər anlaması. Brienin işi məhz budur: gündəlik həyatın xaosundan əhəmiyyətli hadisələri seçib onların bir-birinə münasibətində mənalı əlaqəni göstərmək və bununla da bizi əcaib dolaşıqlığı seyr edən çəşqin müşahidəcədən, dünyani və onun taleyini düşünən mütəffəkkirə çevirmək. Bu, insanın yerinə yetirə bildiyi ən ali vəzifə, bacardığı ən böyük işdir. Elə buna görə də Evripid və Aristofandan başlamış Şekspir və Molyerə qədər, onlardan tutmuş İbsen və Breye kimi dünyanın böyük dramaturqları sadə səyyar aktyorların və teatr cızma-qaraçlarının ağıllı iddiaları müqabilində çox təəccübülü görünən belə bir möhtəşəm və ulu mövqeyi tuturlar.

Uilyam Həzlit (1778-1830) “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” kitabı (revyu-icmal)

Yazıcı və ədəbiyyatşunas Uilyam Həzlit “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” ədəbi-tarixi və analitik-tənqidi kitabında milli ədəbiyyatın görkəmli nümayəndələrindən bəhs etmişdir. Müəllifin yüksək təhlil mədəniyyəti sayəsində bu kitab diqqətəlayiq bir ədəbiyyatşunaslıq əsərinə çevrilmişdir. U.Həzlit qədim dövrdən başlayaraq onun müasir günlərinə qədər yaşayıb ədəbi fəaliyyət göstərmiş və həmin vaxtlar yazış yaranan şairlərin sənət dünyasını elmi-tənqidi və nəzəri-estetik təhlilə cəlb etmişdir.

U.Həzlit “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” kitabını 1818-ci ildə yazış nəşr etdirmişdir. Bizim revyu-icmal kitabı 1908-ci il London nəşrinə* əsasən hazırlanmışdır. Bu 327 səhifəlik kitab səkkiz əsas və dörd əlavə mühazirədən – fəsillərdən ibarətdir. Kitabın müəllifi öz fikirlərini və nəzəri mülahizələrini başlıca olaraq ayrı-ayrı ədəbi portret – oçerkələr üzərində qurmuşdur.

Birinci mühazirə (fəsil) tamamilə poeziya haqqında düşüncələrdən ibarət olub belə adlanır: “Ümumiyyətlə poeziya haqqında”. U.Həzlit yazır: “Poeziyaya mənim verəcəyim ən yaxşı tərif budur: poeziya hər hansı bir obyekt və ya hadisə haqqında canlı həyəcanlanmaya və təxəyyülün, ehtirasın qeyri-ixtiyari hərəkətinə əsaslanan təbii təəssüratdır ki, o da qəlbdən sözülrək müəyyən

* William Hazlitt (1788-1830). “Lectures on the English Poets”, London, 1908, 327 pp. - Uilyam Həzlit (1788-1830) “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” London, 1908, 327 seh.

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri səda, səs şəklində ifadə edilir". Müəllif əvvəlcədən xəbərdarlıq edir ki, "mən ilk növbədə poeziyanın mövzusu və məzmunu üzərində dayanacağam, sonra isə poeziyanı həyata gətirən ifadə vasitələrindən danışacaq, ləp axırda onun səsin harmoniyası ilə əlaqəsindən bəhs edəcəyəm". Həzlit poeziaya yeni-yeni təriflər verərək yazar ki, poeziya təxəyyülün və ehtirasın dilidir. O nədən söz açırsa-açsın, dərhal insan ruhuna ya zövq verir, ya da ki, kədər. Poeziya ürəyin təbiət ilə və öz-özü ilə danışa biləcəyi universal bir dildir. Kim poeziyanı sevmirsə, o nə özünə, nə də başqa bir şeyə ehtiramla yanaşa bilməz. Bir çox adamlar belə güman edir ki, poeziya yalnız şeir çap edilmiş kitablarda olur, ancaq əslində harada ki, gözəlliyyin nəfəsi var, harada ki, dənizin dalğalarında, qönçənin açılmasında təzahür edən güc və enerjinin hərəkəti mövcuddur, həmin yerin öz bətnində poeziya da vardır. U.Həzlit poeziyadan böyük ehtirasla, yüksək pafosla danışaraq yazar: "Qorxu poeziyadır, ümid poeziyadır, qəzəb, qısqanlıq, vicdan əzabı, heyrət, təəccüb, təəssüf, məyusluq, dəlilik - bütün bunların hamısı poeziyadır. Poeziya bizim daxilimizdə elə bir zərrəcikdir ki, bizim bütün varlığımızı daim qanadlandırır, incələşdirir, təmizləyir və ülviliyə qaldırır". Müəllif belə bir fikri təkidlə təkrar edir ki, poeziya təbiəti təqliddir, çünkü təxəyyül və ehtiraslar insan təbiətinin bir hissəsidir. O, poeziyada təsəvvür və duygunun doğurduğu entuziazm görür. U.Həzlit əsl poeziya nümunəsi olaraq Şekspir faciələrini göstərir: bu sənət inciləri bizim ən gizli duygularımızı tügyana gətirir, təxəyyülün bütün mövcud formalarını qəlbin ən dərin telləri ilə bir-birinə bağlayaraq özünü şər ruhdan təmizləyir və daxilimizdəki insani qüvvəni oyadır. O, sözünə davam edərək yazar ki, poeziya obraz ilə sözün bizim duygularımıza təsir edən ən kamil vəhdətidir. Müəllif belə bir fikri xüsusiilə vurğulayır ki,

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

"Dərəzəzarat"

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
“poeziya nə elm, nə də fəlsəfə olmasa da, bəşər tarixinin
bir hissəsidir”.

U.Həzlit poeziyanın başqa incəsənət növlərindən fərqli və məxsusi olan yerini göstərir, onu rəssamlıq, heykəltəraşlıq və musiqi ilə müqayisə edir. Sonra o, poeziya ilə nəsr arasında mövcud olan oxşar və fərqli xüsusiyyətlər haqqında danışır, poeziya ilə ritorikanı (bəlağət elmini) müqayisə edir. “Mühazirələr”in müəllifi öz fikirlərinə illüstrasiya olaraq daha çox Homer, Dante, Şekspir yaradıcılığından nümunələr gətirməklə poeziyanın məzmun və mahiyyətini həmin misallar əsasında açmağa çalışır.

U.Həzlit dini kitablar külliyyatı olan Bibliyanın üzərində xüsusilə dayanır. Onun fikrincə, Bibliyanın poeziyası təxəyyül və inama əsaslanır. Bibliya mücərrəd və ümumi mahiyyət kəsb etməklə formanın poeziyası kimi deyil, gücün, hakim qüvvənin poeziyası kimi meydana çıxır. O, bir ovuc kütlənin deyil, ölçuyəgəlməz sonsuzluğun kitabıdır. Bibliya çox şeydən yox, vahid bir varlıqdan bəhs edir ki, bu da Allahdır. U.Həzlit Danteni müasir poeziyanın atası hesab edərək yazır ki, onun yaradıcılığı Qotik zülmətindən və barbarlıqdan irəliyə doğru atılmış ilk böyük addımdır. “İlahi komediya”nın hər bir səhifəsində uzun əsrlər köləlik zəncirlərində saxlanılmış bəşər fikrinin azadlıq mübarizəsi duyulur.

İkinci mühazirə Çoser və Spenser yaradıcılığına həsr edilmişdir. Müəllif qeyd edir ki, hər iki şair İtaliyanın erkən dövr şairlərinə çox borcludurlar və müəyyən dərəcədə onlarla bir məktəb təşkil edirlər.

İngilis poeziyasının atası hesab olunan Cefri Çoser III Eduardın hakimiyyəti dövründə 1326-cı ildə Londonda anadan olmuşdur və 1400-cü ildə vəfat etmişdir. O, universitet təhsili alaraq gənc yaşlarında ikən İtaliyaya səyahətə çıxmış və böyük italyan sənətkarları Dantenin, Petrarkanın və Bokaççonun yüksək səviyyəli qələm

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri məhsulları ilə yaxından tanış olmuşdu. Sonra U.Həzlit Çoserin yaradıcılığına xas olan ideya-estetik xüsusiyyətlərdən bəhs edir. O, göstərir ki, Çoser bütün böyük şairlər arasında ən çox praktik olanıdır. Çoserin poeziyası tarix kimi oxunur. Burada hər bir şey, hər bir detal dəqiq və həyatidir. Büyük ingilis şairinin əsərlərində gözəllik və pafos müəllifin xüsusi səyilə yaranmır, onlar fabulanın zəruri toxuması kimi təzahür edir. “Mühazirələr” müəllifi Çoserin əsas sənətkarlıq qüsüründən danışaraq yazar ki, o, çox vaxt ədəbi materialları uzun-uzadı, maraqsız şəkildə nəql edir və bəzən özünəməxsus dəqiqliyə əməl etməyərək əsas məqsəddən uzaqlaşır. Bununla belə, Çoserin hekayələri bir-birilə sıx bağlı olan süjet xətləri əsasında qurulur və sonra vahid bir məcraya gətirilir. O hər bir həqiqətdə qrasiya və gözəllik tapmaq üçün mübarizə aparır. Şairin metaforları bəzək üçün deyil, istifadə üçündür ki, təsvir obyektinə xidmət etsin. Həzlit görkəmli ədibin sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən bəhs edərək deyir ki, Çoser oxucu qəlbinə hökm etməyə çalışır. Çoser poeziyasının oxucuları onun təsvir etdiyi şəxsləri öz yaxın adamları kimi duyur və görülür. Büyük şairin yaradıcılığı tam açılmış çıçəkdən daha çox, torpaqda zoğ atan kökə bənzəyir. Obrazlı təsvir və dramatizm onun əsərlərində elə vəhdətdədir ki, bunları bir-birindən ayırmak olmur; personajların xarici görünüşləri onların xarakterini, daxili aləmini tamamilə aça bilir. “Kenterberi hekayələri”, “Cəngavər”, “Oksford alimi” və başqaları buna gözəl nümunədir. Natural səhnələrin təsvirində Çoser yüksək sənətkarlıq göstərir: “Çiçək və yarpaq” əsərində bunu xüsusilə görmək olar. “Xoruz və tülü” hekayəsi də xarakterlərin canlı təqdimi ilə güclü təsir bağışlayır.

U.Həzlit - Çoser yaradıcılığını - yekunlaşdırıandan sonra, Spenser poeziyasından danışmağa başlayır. O, Spenserin həyatı haqqında qısa məlumat verməklə

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri kifayətlənir və şairin sənət dünyası ilə oxucunu yaxından tanış etməyə çalışır. Müəllif göstərir ki, Spenserin poetik talantı Çoserdə olduğu qədər güclü deyildir, bununla belə, onun əsərlərində orijinalliq, zənginlik və allegorik personajların əlvanlılığı da yox deyildir. O belə bir cəhətə diqqəti cəlb edir ki, Spenserin poeziyası həyatıdır, realdır. Şairin əsərlərində sevimli ana təbiət bütün gözəlliyyi ilə əks olunur, şir-şir axan bulaqlar, yaşıł təpələr, mənzərəli dərələr burada bol-bol görünür. Spenser təbiəti bizim gördüyüümüz kimi deyil, görmək arzusunda olduğumuz kimi təsvir edir. O, mücərrədlikləri konkret lövhə kimi verməyi bacarır. “Həqiqətə yox, gözəlliyyə məhəbbət – şairin əsas yaradıcılıq prinsipidir: “Sehrlı kraliça” əsəri buna yaxşı misaldır. Bu əsərdəki təsvirləri oxuduqca, istər-istəməz Rubensin allegorik tablolarını xatırlayırsan. Spenser bizi nə güldürür, nə də ağladır. Onun əsərində yeganə süjet allegorik oyundur. Spenserin dili dolğun, zəngin və axıcıdır. Düzdür, Çoserlə müqayisədə onun dili təmiz deyil və şair müxtəlif qədim dillərdən, habelə Avropa dillərindən sözlər alıb işlədir. Lakin Spenserin şeiriyyatı çox rəvan və musiqiliidir. Spenser bizim qəlbimizdəki arzuların şairidir. O bu arzular üçün təkcə müvafiq dil yaratmaqla qalmamış, həm də həmin arzuları musiqiyə çevirmişdir”.

Növbəti – üçüncü mühazirədə Şekspir və Milton yaradıcılığından bəhs edilir. U.Həzlit belə bir fikir söyləyir ki, Şekspir - Çoser, Spenser və Miltonla birlikdə ingilis poeziyasının dörd ən böyük şairindən biridir. Onlar ilə müqayisə edilə biləcək başqa bir şair yoxdur. Bu dörd şairi bir-birilə müqayisə etdikdə, müəllif belə bir qənaətə gəlir ki, Çoser real həyat şairidir, Spenser romantikdir, Şekspir sözün geniş mənasında təbiət, Milton isə əxlaq şairidir. Çoser şeyləri daha çox mövcud olduğu kimi, Spenser bizim arzuladığımız, Şekspir ola biləcək, Milton isə olmalı vəziyyətində təsvir edir. “Mühazirələr” müəllifi

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
Şekspiri qeyri dramaturqlardan yalnız hazırlıcablığına görə fərqləndirən ədəbiyyatşunaslara etiraz edərək yazır: “Belə çıxır ki, həmin dramaturqlar hazırlıcablıqdan başqa bütün keyfiyyətlərə yiyləniblər: birində hissələr zəngindir, o birində isə fantaziya, digərində xarakterə yaxşı nüfuz edilib, başqa birisində ehtiraslar dərindir, daha bir başqasında isə dil güclüdür. Bu hökm düz deyildir. Bu həqiqətən belə olsaydı da, yenə hökm inandırıcı şəkildə əsaslandırılmamışdır.” U.Həzlit Şekspirin ən ümdə keyfiyyətini onda görür ki, bu düha öz əsərlərindəki bütün böyük insanların dühasını özündə cəmləşdirə bilmişdir. “Şekspir ruhunun başlıca xüsusiyyəti onun başqa insanlar üçün doğma və yaxın olmasındadır. Şekspir bəşəri fikrin və mənəvi aləminin ən ümumi ifadəcisi kimi çıxış edir. O eyni vaxtda həm özüdür, həm də milyonlarla başqa insandır. Böyük dramaturq həm keşmiş əsrlərdə, həm də hal-hazırda yaşayan insanların ruhunu özündə eks etdirən bir şəxsiyyət idi. Onun dühası eyni dərəcədə şər və xeyri, müdrik və dəli insanı, hökmdar və dilənçini sənət işığına salırdı. Yalnız Şekspirin pyesləri təkcə insan ehtiraslarının təsviri olmaqla qalmır, həm də onların birbaşa ifadəsini verir. Pyeslərdəki xarakterlər ətə-qana dolmuş canlı varlıq təsiri bağışlayır. Dahi sənətkarın əsərlərində hər bir predmetin, hadisənin öz mövcudluğu, öz yeri və öz həyat tarixçəsi vardır”. Sonra U.Həzlit Şekspir dramlarına hakim olan ehtirasdan bəhs edərək göstərir ki, hər bir obraz, hər bir xarakter öz fərdi – psixi keyfiyyətlərinə müvafiq ehtiraslara malikdir. O, “Hamlet”, “Otello”, “Kral Lir”, “Maqbet” faciələrini təhlilə cəlb edir. “Mühazirələr” müəllifi Şekspir yaradıcılığını səciyyələndirərək yazır: “Onun dühası həm komedyada, həm də faciədə özünü bürüzə verir; ancaq sənətkarın faciələri komedyalarından yaxşıdır, çünkü ümumiyyətlə, faciə komediyadan yaxşıdır”. U.Həzlit Şekspir

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri pyeslərindəki qadın obrazlarının təhlilini verir və bir sıra tənqidçilərin əksinə olaraq onları “dünyada misli olmayan qadın xarakterləri” hesab edir. Sonra o, Şekspirin ecazkar dilindən danışaraq xüsusi vurğu ilə qeyd edir ki, bu dil heroqlofik dildir və sözlər onun əmrlə görümlü, canlı obrazlara çevirilir.

U.Həzlit Milton yaradıcılığına keçməmişdən qabaq, bir sıra elmi-nəzəri ümumiləşdirmələr apararaq yazır ki, müasir şeir məktəblərinin əsas nöqsanı odur ki, onlar poeziyanı natural hissiyyatın təsviri dərəcəsinə endirir, ən pisi isə həmin təsviri ali və bəşəri ehtiraslardan məhrum edir. Onun fikrincə, Milton və Şekspir poeziyanı belə başa düşmürdülər, onlar təbiətdə mövcud olan və insan həyatına təsir göstərə bilən obyektlərlə müqayisədə bəşər zəkasının malik olduğu qüdrətə pərəstiş edirdilər.

Milton poeziyasından bəhs edən U.Həzlit belə bir cəhətə xüsusilə diqqət verir ki, Miltonun yaradıcılığında açıq/aydın nəzərə çarpan bir mövhumat və fanatizm vardır. Onun əsərləri taleyə himn kimi səslənir. “Milton şeyləri və hadisələri olduğundan daha nəcib və gözəl göründü. O təklikdə, öz fikirləri ilə yalqız qalaraq yaşayırı ki, diqqətini heç nə yayındırması, məqsəd təmizliyini heç nə ləkələməsin. Milton təsadüfi impulslarla yazmır, öz gücünü sərt imtahana çekəndən sonra, imkanı daxilində görə biləcəyi bütün işləri yerinə yetirmək qərarı ilə qələmə əl atırdı. O çox zəhmət çəkir və demək olar ki, həmişə müvəffəqiyyət qazanırdı. Şair səylə can atır ki, dünyanın gözəl şeylərindən danışın və danışa da bilir. Miltonun əsərlərini oxuyarkən biz özümüzü qüdrətli bir intellektin təsiri altında hiss edirik. Onun təxəyyülü təbii bir qüvvəyə malikdir və burada hər söz bir bədii lövhə timsalındadır”. U.Həzlit ingilis şairini Dante ilə müqayisə edir. O, Miltonun “İtirilmiş cənnət” və “Mübariz Samson” əsərləri üzərində xüsusi olaraq

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri
dayanır və həmin əsərlərin ideya-bədii keyfiyyətlərindən
danışdıqca da fikirlərini əyani misallarla möhkəmləndirir.

U.Həzlit Drayden və Poup haqqında (dördüncü) mühazirəyə belə bir nöqteyi-nəzərlə başlayır ki, onlar poeziyada təbii üslubun nümayəndələri Çoser, Spenser, Şekspir və Miltondan fərqli olaraq, sünü üslubun böyük sənətkarlarıdır. Müəllif Poupun böyük şair olduğunu şübhə altına alan tənqidçilərlə mübahisə edərək yazır: “O, zərif qabiliyyətlərə və incə zövqə malik idi. Madam ki, Poup öz ideyalarını ifadə etmək üçün şeiri seçib, deməli, o, ümumiyyətlə şair, özü də yaxşı bir şair hesab edilməlidir”. Poup iti ağılı olan, tənqidin təfəkkürə malik bir şəxsiyyət idi. Təbiətin gözəllik və gücünü təxəyyülün gözəllik və gücünə çevirən Homer və Şekspir kimi şairlərdən fərqli olaraq Poup təbiəti incəsənət libasına bürünmiş şəkildə göründü və başqalarının hissələri haqqında öz hissələrində çıxış etməklə mühakimə yürüdü. Poup sevdiyi və ya nifret etdiyi hər bir şey haqqında dəqiq biliyə malik idi. O, cıalanmış məhəbbət şairi idi. Şair obyektlərin xarici təsvirində də, ehtirasların təqdimində də sünü üsluba üstünlük verirdi və onları zərif tül pərdə arxasında göstərirdi. O, dünyaya sanki mikroskop altında baxırdı və burada şeylər özlərinin əhəmiyyətsiz cizgiləri və güclə sezikləcək kölgəlikləri ilə görünürdü. U.Həzlitin fikrincə, Poupun məktubları və nəşr əsərləri, şairin reputasiyasına nə bir şey əlavə edir, nə də onun şöhrətinə xələl gətirir. Müəllif Poupun “Tənqid haqqında təcrübələr”, “Saçın oğurlanması”, “İnsan haqqında təcrübə”, “Dunsıada” əsərlərini təhlil edir, onlardan nümunələr verir.

U.Həzlit Draydeni yaxşı nasir hesab edir və göstərir ki, o aydın təfəkkürlü bir şəxs idi. Drayden Poupdan daha güclü ruha malik idi. Onun pyesləri təxəyyülün gücü ilə deyil, ritorik dialoqlar və məlum şeylərin təsviri əsasında yazılmışdır. Hər halda Drayden bizim ədəbiyyat

www.kitabxana.net – Milli Virtual-Elektron Kitabxananın e-nəşri tarixində dərin iz salmışdır. U.Həzlit şairin “Xallı maral və panter”, “Gizli məhəbbət”, “Don Sebastyan” və s. əsərlərini ciddi şəkildə təhlil edir.

U.Həzlit Tomson və Kouper poeziyasından danışarkən, yenə elmi polemikaya girişir və öz nöqtəyinə nəzərini, tənqidi mülahizələrini tutarlı arqumentlər ilə əsaslandırır. Tomsonun “İlin fəsilləri” poeması təbiətə məhəbbət ruhunda yazılmışdır. “Onun mənəvi aləmində təbiəti duymaq, fəsillərin dəyişkənliliyinə reaksiya vermək fitrətən yaşayır. Tomson ingilis poeziyasında təsvirçi şairlərin ən yaxşısıdır. O, öz təxəyyülündə əks-səda yaranan və canlı təəssüratlar kimi meydana çıxan təsvirləri vermək ustasıdır. Şairin təqdim və tərənnümündə təbiət böyükən, artan, inkişaf edən bir varlıq kimi həmişə təzə və zəngindir”.

Tomsondan uzaq bir zaman məsafəsində yaşayıb yaranan Kouper özünün bəzi üstün cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir. Hər şeydən əvvəl, onun üslubu sadəliyi ilə seçilir. “Tapşırıq” əsərindəki nöqsanlar “İlin fəsilləri” poemasında olduğundan azdır. Sadəlik və ana vətənə məhəbbət Kouper yaradıcılığında əsas ideya-bədii məziyyətdir. Bəzən şair təbiət təsvirlərinə də müraciət edir, ancaq onun təbiətdən yazması əlcəklə salam vermək kimi bir şeydir. Kouperin satirası yüksək bədii keyfiyyətləri ilə fərqlənir.

Növbəti mühazirələr Swift, Punq, Qrey, Kollinz və b. şairlərin yaradıcılığına həsr edilib. U.Həzlit Berns və qədim ingilis balladaları haqqında xüsusi olaraq söz açır. O, Berns poeziyasını haqsız hücumlardan müdafiə edərək yazar ki, “İki it” əsərinin əsas ideyası yüksək və alçaq həyat tərzinin qarşılaşdırılmasında açılır. “Məhəbbət”, “Qəlbim dağlardadır”, “Yuxu”, “Zənci qulun nəğməsi” və s. sənət əsərləri ingilis poeziyasını incilərindəndir.

U.Həzlit öz dövrünün yazib-yaradan şairlərinə də kitabında müəyyən yer ayırmışdır: şair xanımlardan missis Barbold, miss Beyli, kişilərdən mister Rocers, mister Kempel və b. belələrindəndir. Müəllif öz müasirlərindən iki nəfəri xüsusi olaraq qeyd edir: Uordsuort və Bayron. O, Uordsuortun “Səyahət” poemasındaki hissiyyat dərinliyini, intellekt gücünü, mövqə aydınlığını, parlaq obrazlılığı açıb göstərir. Müəllifin fikrincə, bu poema romantik-fəlsəfi lirikanın gözəl nümunəsidir.

U.Həzlit Bayronu tənqid edir və göstərir ki, onun poeziyası xəstə əhval-ruhiyyəlidir, bədbindir. Lord Bayronun “Gavur”, “Korsar”, “Çayld Harold” əsərləri eyni bir şəxs dən danışır və əslində bu qəhrəmanlar şairin özünə daha çox oxşayırlar. “Mühazirələr” müəllifi Bonapartdan çox yazmağı da Bayrona nöqsan tutur.

U.Həzlit həmçinin Mor, Uolter Skot, Kolric və b. şairlər haqqında da özünün bəzi fikirlərini söyləyir və bununla da “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” əsərini tamamlayır.

Nəticə

Uilyam Həzlitin “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” kitabı ingilis poeziyasının böyük bir dövrü haqqında yiğcam ədəbi-tarixi məlumat verir. Kitab istər poetik fakt bolluğu, istərsə də nəzəri-estetik səviyyəsi ilə diqqətəlayiq bir ədəbiyyatşunaslıq əsəridir. Müəllif əsasən dörd şairin yaradıcılığını yüksək qiymətləndirir: Çoser, Spenser, Şekspir və Milton. Onun fikrincə, bu şairlər ingilis poeziyasının dörd ən böyük nümayəndələridir; odur ki, onlar ilə müqayisədə digər şairlərə kitabda az yer verilib.

U.Həzlit hər bir şairin yaradıcılığına xas olan ideya-bədii keyfiyyətləri təhlil yolu ilə araşdırır və əsasən öz şəxsi dünyagörüşündən, subyektiv estetik zövqündən, dövrünün elmi-nəzəri kriteriyalarından çıxış ədərək onları obyektivliklə qiymətləndirməyə çalışır.

Müəllif nəzəri-estetik mülahizələrini əbədi-bədii faktlar əsasında söyləyir və bir sıra elmi ümumiləşdirmələr aparır. Həzlitin kitabı polemik ruhda yazılmışdır.

Eyni zamanda, U.Həzlitin kitabında bu və ya digər nöqsanlara da rast gəlmək olur. Hər şeydən əvvəl, kitabda bəzi şairlərin təvəllüd və vəfat tarixləri göstərilmir, bəzən isə onlar haqqında heç bir bioqrafik məlumat verilmir ki, bu da vahid təhlil və tədqiq prinsipinin pozulmasına səbəb olur. “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” kitabının müəllifi öz elmi-nəzəri qiymətlərində bəzən yanlış, subyektivizmə qapılır. Bu özünü, xüsusilə, Bayron yaradıcılığına münasibətdə aşiq-aşkar göstərir.

Bütün bunlarla birlikdə, fikrimizcə, Uilyam Həzlitin “İngilis şairləri haqqında mühazirələr” adlı ədəbi-tarixi və analistik - tənqid əsəri ingilis ədəbiyyatının təhlili və tədqiqatı baxımından öz elmi-nəzəri dəyərini indi də saxlamaqdadır.

Mətbəənin direktoru:
Fuad HÜSEYNOV

Texniki redaktor: Azər RƏSULOV

Korrektor: Cavid RƏSULZADƏ

Tərtibatçı: Əhməd ƏLİYEV

*Kitab "POLİQRAF" mətbəəsində
çap olunmuşdur
(Düzəldilmiş təkrar nəşr)*

Yığılmağa verilmişdir: 04.09.2013

Çapa imzalanmışdır: 05.12.2013

Şərti çap vərəqi: 8

Formatı: 60x84 1/16

Tiraj: 200

